

Petra Lindqvist – Eija Rissanen

MAASEUDUN PALVELUSOPIMUS

Teoriasta käytäntöön Kyrönmaalla

Vaasan yliopisto
Levón-instituutti

Julkaisu
No. 115

Vaasa 2004

ESIPUHE

Maaseudun kehittäminen on paljolti EU:n määräaikaisen hankerahoituksen varassa. Tarvittaisiin myös kansallisen rahoitusperustan vahvistamista. Tähän liittyy sopimuksellisuuden idea. Tavoitteena on maaseudun sirpaleisten työmahdollisuuksien, niin sanottujen maaseudun pienten töiden organisoiminen. Maaseudun pienillä töillä tarkoitetaan esimerkiksi ympäristönhoitoon, teiden kunnossapitoon sekä hoiva- ja kodinhoitopalveluihin liittyviä työtehtäviä, jotka eivät nykytilanteessa organisoidu kuntien tai yritysten kautta. Oletuksena on, että maaseudun pienten töiden työllistävä vaikutus voisi olla merkittävä, jos ne pystyttäisiin organisoimaan ja rahoittamaan. Pienten töiden kautta voitaisiin myös uudistaa maaseudun palvelurakenteita.

Vuonna 2001 ilmestyneessä kolmannessa maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa "Ihmisten maaseutu" pohdittiin maaseudun uuden sopimuksellisuuden ideaa. Ajatus oli tullut Ranskasta, jossa maataloustukia alettiin suunnata myös viljelijöiden tekemiin ympäristönhoidollisiin töihin. Tästä menettelystä alettiin Suomessa käyttää nimitystä "maaseutusopimus". Kolmannessa maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa asetettiin tavoitteeksi tutkia maaseutusopimuksen soveltamisen tapoja Suomessa.

Idea pohtimaan asetettiin työryhmä, jonka puheenjohtajana oli maaseutuneuvos *Eero Uusitalo*. Työryhmän raportti "Maaseudun uudet työt" valmistui vuonna 2003. Raportissa päädyttiin arvioimaan, että maaseudulla on tekemättömiä töitä, joita voitaisiin uudentlaisilla sopimuksellisuuden käytännöillä organisoida. Maaseudun tekemättömiä pieniä töitä luonnehditaan raportissa "mustaksi aukoksi". Lisäksi raportissa todetaan, että maaseudun tekemättömät työt yhdistävät enemmän kuin erottavat maatalouspolitiikkaa, työvoimapolitiikkaa, aluepolitiikkaa ja ympäristöpolitiikkaa. Raportissa linjataan, että sopimuksellisuuden piiriin voivat tulla myös muut maaseudun väestöryhmät kuin viljelijät. Mahdollisuudet kaventuisivat, jos uusi sopimuksellisuus koskisi vain viljelijöitä. Uusitalon työryhmän raportissa suositeltiin myös sopimuksellisuuteen liittyvien kokeilujen aloittamista.

Tästä innoittuneena Levón-instituutti otti yhteyttä Kyrönmaan paikalliseen toimintaryhmään, joka on organisoitunut YHYRES-yhdistykseksi. Toiminta-alueena ovat Laihia, Isokyrö ja Vähäkyrö. Yhteisissä keskusteluissa pohdittiin sopimuksellisuuden ideaa ja päätettiin käynnistää sopimuksellisuuteen liittyvä kokeilu Kyrönmaalla. YHYRES-yhdistyksen hallitus teki esityksen Pohjanmaan Työvoima- ja elinkeinokeskuksen maaseutuosastolle hankkeen aloittamisesta ja se alkoi vuoden 2004 helmikuussa. Rahoitus tulee ALMA-ohjelmasta.

Tavoitteena on tehdä noin 20 koesopimusta, joissa testataan sopimuksellisuuden käytäntöjä. Sopimukset tehdään kuntien, yritysten sekä valtion keskus- ja aluehallinnon resursseilla. Tavoitteena on testata, onko

sopimuksellisuus mahdollista toteuttaa kansallisesti, ilman EU:n projek-tirahoitusta. Tavoitteena on myös tehdä mallisopimuksia, joita voidaan soveltaa myös muualla.

Lisäksi tutkitaan YHYRES-yhdistyksen mahdollisuuksia toimia sopi-muksellisuuden välittäjäorganisaationa, kun käynnistysvaihe on Levón-instituutin johdolla viety loppuun. Tässä tunnustellaan yleisemminkin paikallisten toimintaryhmien mahdollista uutta tehtäväkenttää.

Tässä hankkeen ensimmäisessä raportissa esitellään sopimuksellisuus-ten taustoja sekä sopimuksellisuuden piiriin Kyrönmaalta mahdollisesti nousevia työtehtäviä. Aineisto kerättiin laajan haastattelukierroksen aika-na, jossa piileviä työmahdollisuuksia selvitettiin yhdessä kuntien, valtion aluehallintoviranomaisten, yritysten ja kansalaisjärjestöjen kanssa.

Hankkeen johtaja on professori *Hannu Katajamäki* Vaasan yliopiston hallintotieteiden tiedekunnan aluetieteen laitokselta. Käytännön työstä ovat vastanneet KTM *Eija Rissanen* ja HTM *Petra Lindqvist*. Sopimuksellisuuden käytäntöjen asiantuntijana hankkeessa on professori (ma.) *Esa Hyyryläinen* Vaasan yliopiston hallintotieteiden tiedekunnan julkisjohtamisen laitok-selta. YHYRES -yhdistyksen puolelta keskeisiä yhteistyökumppaneita ovat hallituksen puheenjohtaja *Aulis Nuuja*, toiminnanjohtaja *Matti Jaskari*, tiedottaja *Outi Myllymäki* ja hankeneuvoja *Arja Suomalainen*.

Hankkeella on laaja ohjausryhmä, jonka puheenjohtaja on YHY-RES-yhdistyksen hallituksen puheenjohtaja *Aulis Nuuja* ja jäsenenä *Rami Mattila* Laihian kunnasta, *Eino Toivola* Isonkyrön kunnasta, *Tapani Kivistö* Vähänkyrön kunnasta, *Ann-Sofi Silfver* Pohjanmaan TE-keskuksen maaseu-tuosastolta, *Pasi Peltola*, Pohjanmaan TE-keskuksen yritysosastolta, *Mirva Hannelin* Pohjanmaan TE-keskuksen työvoimaosastolta, *Marja-Riitta Vest* Pohjanmaan liitosta, *Raine Saari* Länsi-Suomen ympäristökeskuksesta, *Vesa Leino* Vaasan Tiepiiristä, *Marko Muotio* Länsi-Suomen lääninhallituksesta, *Hannu Uitto* Etelä-Pohjanmaan MTK:sta, *Rune Takamaa* KTV:n Pohjanmaan aluetoimistosta, *Janne Kemppainen* SAK:n Pohjanmaan aluetoimistosta, *Lea Ranne*, Etelä-Pohjanmaan yrittäjistä sekä *Hannu Katajamäki* Vaasan yliopistosta.

Kiitän kaikkia osallistuneita hyvästä yhteistyöstä. Tätä kirjoitettaessa ensimmäisiä sopimuksia Kyrönmaan ”pienistä töistä” ollaan solmimassa ja mittava valmistelutyö alkaa saada kouraantuntuvia muotoja. Hankkeen käytännön tuloksista kerrotaan vuoden 2005 lopussa julkaistavassa lop-puraportissa.

Vaasassa, vuoden 2004 ensilumen odotuksessa

Jouko Havunen
Levón-instituutin johtaja

SISÄLTÖ

ESIPUHE

1.	JOHDANTO	9
2.	MAASEUDUN PALVELUSOPIMUKSEEN LIITTYVÄT NÄKÖKOHDAT.....	13
	Maaseutusopimuksen idea	13
	Sopimusosapuolet ja yhteistyö.....	17
	Sopimusmenettely.....	23
	Välittäjäorganisaation rooli.....	28
3.	SUHTAUTUMINEN MAASEUDUN UUTEEN SOPIMUKSELLISUUTEEN: VALTAKUNNALLINEN NÄKÖKULMA	32
	Kuntien ja toimintaryhmien vastaukset.....	33
	Yhteenveto.....	38
4.	PALVELUSOPIMUKSEN MAHDOLLISUUDET KYRÖNMAALLA.....	40
	Maaseudun palvelusopimusten tehtäväkenttä.....	43
	Hoiva- ja muut hyvinvointipalvelut	43
	Maaseudun kulttuuriympäristön hoito	69
	Luonnonympäristön säilyttäminen ja hoito.....	77
	Teiden hoito sekä kunnostus.....	84
	Luonnontuotteisiin liittyvät palvelut.....	90
	Kulttuuripalvelut	93
	Lähipuoka	96
	Haja-asutusalueiden jätevedet	97
	Yhteenveto palvelusopimuksen mahdollisuuksista	99
	Välittäjäorganisaatio kokeilussa ja käytännössä.....	108
	Kokemukset välittäjäorganisaationa toimimisesta ...	108
	Toimintaryhmä YHYRES-yhdistyksen edellytykset välittäjäorganisaationa toimimiselle	109
	Sopimuksellisuuden toteuttamisen kulmakivet	114
5.	MAASEUDUN PALVELUSOPIMUKSEN ETENEMINEN	120
	KIRJALLISET LÄHTEET JA HAASTATTELUT	123
	LIITE. KYSELYLOMAKE.....	129

1. JOHDANTO

Maaseudulla on tekemätöntä työtä ja vajaakäytössä olevia hyödykkeitä. Tekemätön työ liittyy maaseudun pieniin, sirpaleisiin töihin, joille ei itseohjautuvasti löydy tekijää ja maksajaa. Käyttämättömät hyödykkeet voivat olla paikallisista olosuhteista ja erityispiirteistä nousevia tuotteita ja palveluita tai julkishyödykkeitä, kuten maisemakokonaisuuksia. Jo kolmannessa maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa vuosituhatosen vaihteessa nostettiin esiin maaseutusopimusjärjestelmä, jonka avulla tekemätön työ ja työntekijät saataisiin kohtaamaan ja vajaakäytössä olevien hyödykkeiden käyttöä tehostettua. Neljäs maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma on käsillä ja aihe on yhä edelleen ajankohtainen.

Maaseutusopimus-työnimen alla on maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän (YTR:n) asettama työryhmä selvittänyt ratkaisuja maaseudun erityisongelmien poistamiseen kehittämällä järjestelmää, jonka avulla maaseudun piilevät työ- ja toimeentulomahdollisuudet yhdistetään ansiolähteeksi. Työryhmän *Suomalainen maaseutusopimus keskusteluun* -raportti¹ julkaistiin syksyllä 2003. Maaseudun haasteita, joihin maaseutusopimuksella haetaan raportin mukaan ratkaisua, ovat tekemätön työ, työttömyys, palvelujen rapautuminen, vajaakäytössä olevat tuotannontekijät ja käyttämättömät hyödykkeet.

Maaseutusopimuksellisuuden Suomen mallin kehittäminen edellyttää käytännön kokeiluja. Tällainen on vuosina 2004–2005 Pohjanmaalla käynnissä oleva Kyrönmaan palvelusopimus -hanke. ”Palvelusopimus maaseudun uuden työllisyyden mahdollisuutena” on maaseudun kehittämishanke, jonka tavoitteena on paikantaa kunnallisia ja yksityisiä palveluja täydentäviä palvelumalleja, jotka tukevat maaseudun palvelujen säilymistä ja maaseudun asukkaiden työllisyyttä. Maaseudun palvelusopimus on siis eräänlainen toimintatapa, jolla organisoidaan maaseudun pieniä sirpaleisia töitä sopimuksin. Välittäjäorganisaatio on väline sopimusosapuolten yhteensaattamiseksi.

Maaseudun palvelusopimuksen käsite voidaan määritellä lyhyesti seuraavasti:

Maaseudun palvelusopimus = Toimintatapa maaseudun pienten töiden organisoimiseksi sopimuksin välittäjäorganisaation avulla.

---

¹ Maaseudun uudet työt. Suomalainen maaseutusopimus keskusteluun. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 7/2003.

Maaseudun pienten töiden organisoinnissa on kysymys uudesta ilmiöstä, minkä vuoksi käsitteet eivät ole täysin vakiintuneita. Ilmiön juuret ovat Ranskassa. Ranskan mallissa on kysymys *maatilan seutusopimuksesta*, jossa maanviljelijä tekee maatalouden paikallisen piiriviranomaisen kanssa sopimuksen julkishyödykkeiden tuottamisesta. Tämä maaseudun seutusopimus on osa Ranskan parlamentin hyväksymää puitelakia. YTR:n työryhmä nosti yllä mainitussa raportissa ensimmäisenä Suomessa esille Ranskan mallista johdetun *maaseutusopimus*-käsitteen. Maaseutusopimus-termi viittaa kuitenkin suureen järjestelmään eikä välttämättä kohdennu pieniin töihin. Kyrönmaan kokeiluhankkeessa käsite on täsmentynyt *maaseudun palvelusopimuksiin*, sillä työn luonne on palveluita täydentävä. Termistöön liittyy myös käsite *uusi sopimuksellisuus*², joka viittaa maaseudun sopimusperusteiseen kehittämistoimintaan erityisesti ympäristöpolitiikan välineenä. *Nämä termit* limittyvät raportissa osittain.

Sopimuksellisuuteen sopivia tehtäviä on selvitetty Kyrönmaan palvelusopimushankkeessa Kyrönmaan kolmessa kunnassa Laihialla, Isossakyrössä ja Vähässäkyrössä. Vuoden 2005 syksyyn jatkuvan hankkeen aikana tehdään noin 20 koesopimusta. Nämä ovat eräänlaisia mallisopimuksia, joita voidaan soveltaa myös muualla maassa. Sopimuksellisuuden kautta organisoitavan työn tekijöinä voivat olla maatilat, kansalaisjärjestöt, pienet yritykset ja yksittäiset kansalaiset. Sopimukset voivat liittyä esimerkiksi ympäristönhoitoon, metsänhoitoon, teiden kunnossapitoon, hoivaan, asiointiin ja remontteihin.

Maaseudun palvelusopimus -hankkeen tavoitteena on työskentelymalli, jossa paikallinen toimintaryhmä³ avustaa työn tekijöiden ja teettäjien

---

² Uusi sopimuksellisuus ympäristöpolitiikan välineenä. Toimintatutkimus ympäristönhallinnan ja maaseudun kohtaamisesta. Simo Palviainen. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 70.

³ Paikallinen toimintaryhmä eli maaseudun kehittämissyhdystys kannustaa maaseudun asukkaita kehittämään omaa kotiseutuaan, lisäämään sen viihtyisyyttä sekä synnyttämään työpaikkoja ja yrityksiä. Maaseudun kehittämissyhdystys toteuttaa alueellaan ns. toimintaryhmätöitä eli päättää alueensa kehittämiseen suunnattavista rahoituksista. Toimintaryhmän rahoittamien hankkeiden täytyy olla kehittämissuunnitelman mukaisia. Toiminta on ruohonjuuritasoista: ideat, suunnittelu ja toteutus ovat lähtöisin alueen asukkailta ja yrityksistä. Näin varmistetaan, että maaseudun kehittämistyössä keskitytään alueen todellisiin tarpeisiin. Maaseudun kehittämissyhdystyksen jäsenistö ja hallitus koostuu yhdistysten, yritysten ja viranomaisten edustajista sekä alueen asukkaista. Pää-töksenteko ja toiminta perustuvat avoimuuteen ja laajapohjaiseen yhteistyöhön, kumppanuuteen. Suomessa toimii 58 maaseudun kehittämissyhdystystä. Toimintaryhmätöihin ne saavat rahoituksensa EU-osarahoitteisista LEADER+, ALMA- ja tavoite 1-ohjelmista sekä kansallisesta POMO-ohjelmasta. (Suomen Kylätoiminta ry: n kotisivut <http://www.maaseutuplus.fi/toimintaryhmatyo/paikallisettoimintar>)

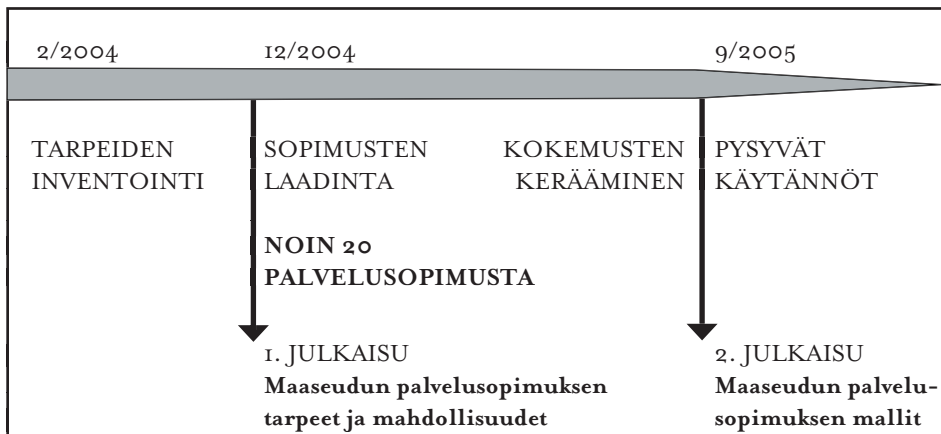

yhteen saattamisessa ja niiden välisten sopimusten solmimisessa. Sen roolina on niin sanottuna välittäjäorganisaationa toimiminen. Tavoitteena on synnyttää käytäntö, jota voidaan soveltaa Suomen kaikkien 58 maaseudun paikallisen toimintaryhmän alueella. Maaseudun kehittäminen on ollut pitkään projektien varassa. Oletuksena on, että vuoden 2006 jälkeen EU:n kautta Suomen maaseudulle välittyvä projektirahoitus vähenee. Projektien sijaan on pyrittävä vakiintuneisiin käytäntöihin. On löydettävä uudenlainen kansallinen tapa edistää maaseudun uusien toiminnallisten suuntien vahvistumista. Uusista tavoista lupaavin on tällä hetkellä sopimuksellisuuden idea. Sopimuksellisuuden kautta toteutuisi nykyistä paremmin toimintatapa, jossa hallinto, kansalaisjärjestöt, yritykset ja asiantuntijaorganisaatiot yhdessä suunnittelisivat ja toteuttaisivat maaseudun kehittämisen sisältöjä. Uuden työskentelymallin kautta toimintaryhmille tulisi pysyvä olemassaolon oikeutus, joka ei olisi riippuvainen EU:n rahoitusjärjestelyistä; toimintaryhmät olisivat kansallisesti hoidetun laajan maaseutupolitiikan paikallisia toteuttajia.

Tiivistetysti hankkeen tavoitteet ovat seuraavat:

1. Selvittää palvelusopimuksen piiriin mahdollisesti sopivia työtehtäviä Kyrönmaan kolmessa kunnassa.
2. Paikantaa työtehtäviä, joiden yhteydessä palvelusopimusmenettelyä voidaan kokeilla käytännössä.
3. Tutkia paikallisen toimintaryhmän edellytyksiä toimia maaseudun pienten töiden teettäjien ja tekijöiden yhteensovittajana eli välittäjäorganisaationa.

Hankkeen aikana julkaistaan kaksi raporttia. Käsillä oleva ensimmäinen raportti on tutkimus siitä, mitkä tehtävät voisivat Kyrönmaalla tulla sopimuksellisuuden piiriin. Ensimmäinen raportti vastaa yllä mainittuun ensimmäiseen tavoitteeseen. Tutkimuksessa on käytetty paikallisen toimintaryhmän asiantuntemusta "piilossa olevien" työmahdollisuuksien paikantamisessa. Tärkeä rooli on myös alueen kunnilla ja muilla julkisyhteisöillä sekä yrityksillä. Tutkimus ei pysähdy pelkästään mahdollisten töiden paikantamiseen, vaan se selvittää lisäksi, millä tavoin työt pystytään organisoimaan ja kenelle työt sopivat. Kuntien, valtion aluehallintoviranomaisten ja alueen yritysten kanssa on neuvoteltu löydettyjen töiden rahoittamisen tavoista. Lisäksi tutkimuksessa valotetaan toimintaryhmän mahdollisuuksia toimia välittäjäorganisaationa. Tutkimuksella on merkitystä paitsi Kyrönmaan kokeilun sisällön täsmentämisessä, myös valtakunnallisessa keskustelussa, jota käydään sopimuksellisuuden mahdollisuuksista maaseudulla. Hankkeen sisältö ja aikataulu esitetään kuvassa 1.

Kuva 1. Maaseudun palvelusopimus -hankkeen sisältö ja aikataulu.

Hankkeen toinen raportti julkaistaan syksyllä 2005. Kyseinen raportti sisältää mallisopimuksia maaseutusopimuksen eri toimialoilta sekä kokemuksia sopimusprosesseista. Myös mahdollisia ongelmia ja sopimusten tekojen esteitä kuvataan. Se vastaa edellä esitettyyn toiseen tavoitteeseen. Toisessa raportissa täydentyy hankkeen kolmas tehtävä eli ensimmäisen raportin aloittama selvitys paikallisen toimintaryhmän edellytyksistä toimia välittäjäorganisaationa.

2. MAASEUDUN PALVELUSOPIMUKSEEN LIITTYVÄT NÄKÖKOHDAT

Maaseutusopimuksen idea

Maaseutusopimuksen idea on lähtöisin Ranskasta, missä se perustuu vuonna 1999 säädettyyn lakiin. Ranskan mallin tarkoituksena on kanavoida osa maatalouden tuista uudella tavalla. Lähtökohtana on maaseudun julkishyödykeluonne ja sen tunnustaminen, että yhteiskunnan on järkevää ja tarpeellista maksaa viljelijöille maaseudun maiseman- ja ympäristönhoidosta. Tällä tavoin maaseudulle syntyy myös uusia työmahdollisuuksia. EU:n maaseutukeskustelussa sopimusmalli liittyy Agenda 2000 -ratkaisussa maatalouspolitiikan toiseksi pilariksi nostetun maaseutupolitiikan vahvistamiseen, jossa tavoitteena on maaseudun monimuotoisuuden lisääminen.

Tarve nostaa maatalouden monimuotoisuutta entistä vahvemmin esille johtuu siitä, että maatalouden julkishyödykkeiden ja ulkoisvaikutusten kysynnän ja tarjonnan yhteensovittaminen perinteisten markkinamekanismien kautta ei ole riittävässä määrin onnistunut. Julkishyödykkeiden tunnusmerkkeinä on, ettei niiden käyttö vähennä kenenkään muun mahdollisuutta käyttää niitä, eikä ketään voida sulkea julkishyödykkeen – esimerkiksi maaseutumaiseman – käytön ulkopuolelle. Ulkoisvaikutukset ovat tuotantoprosessissa syntyviä, hinnoittelematta jääviä hyötyjä ja haittoja. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2003a: 22, 26.) Ulkoisvaikutuksille ja julkishyödykkeille tunnusomaista on, ettei niillä ole markkinahintaa. Koska kuluttajat haluavat laadukkaiden elintarvikkeiden lisäksi puhtaan elinympäristön ja elinvoimaisen maaseudun, on niiden tarjonnan takaamiseksi käytettävä hintamekanismin lisäksi muita keinoja. Viime vuosien kehityksen myötä julkishyödykkeiden tarjonta laskee entisestään tilojen määrän vähentyessä, vaikka samanaikaisesti julkishyödykkeiden kysyntä on vahvistunut. Maataloustuotteiden maailmanmarkkinahinnat eivät kuitenkaan ota huomioon tuotannon ympäristövaikutuksia tai maaseudun elinvoimaisuutta. Viljelijän tehtävä eriytyy tehokkaaksi maataloustuotteiden tuottajaksi. (Maa- ja metsätalousministeriö 2000: 11.)

Ranskan olosuhteissa sopimusjärjestelmä on eräänlainen laajennus ympäristötukijärjestelmästä. Laajennus on tehty sosio-ekonomiseen suuntaan. Maatilan seutusopimus CTE (Contrat Territorial d'Exploitation) on yleensä tilakohtainen ja siinä määritellään maatilan yhteiskunnalle tuottamat palvelut ja niistä maksettava korvaus. CTE-rahoituksesta EU:lta saadaan puolet ja kansallisesti rahoitetaan puolet. Määräaikainen

sopimus tehdään maanviljelijän ja valtion välille. Sopimuksessa nimetään ne palvelut, jotka maatila sitoutuu toimittamaan ja tilaaja maksamaan. Liittäessään maatilan seutusopimukseen lainsäätäjä on halunnut sovittaa yhteen maatalouden kaksi ulottuvuutta eli tuotannolliset ja aluehoidon tehtävät. Nämä molemmat vaikuttavat laajalti luonnonvarojen hyödyntämiseen ja jättävät helposti jälkensä maisemaan ja ympäristöön. (Maa- ja metsätalousministeriö 2000: 7, 15.)

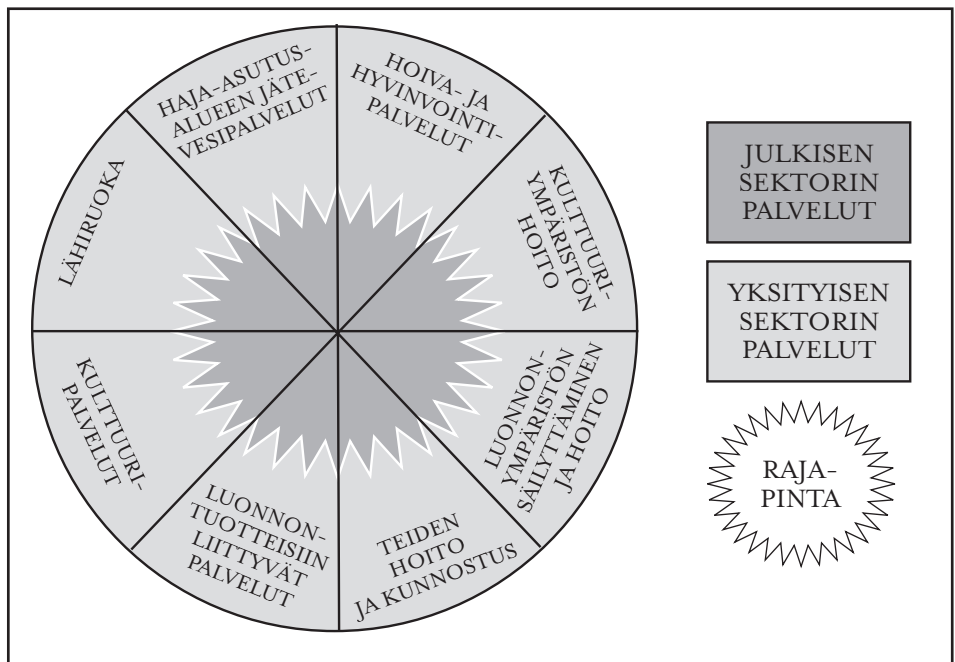
Sellaisenaan Ranskan malli ei sovellu Suomeen. Idea vesittyy, jos sopimuksellisuus nähdään osana maataloustukea ja vain viljelijöihin liittyvänä sekä ympäristön- ja maisemanhoitoon liittyvänä. Näkökulman on oltava laajempi. Suomalaisen maaseutusopimuksen mallin tavoitteena tulisi olla maaseudun sirpaleisten työmahdollisuuksien organisoiminen uudella tavalla. Tästä hyötyisivät viljelijöiden ohella työttömät työnhakijat, kansalaisjärjestöt ja mikroyritykset. Kyse on kansallisten resurssien kanavoimisesta maaseudun asukkaita hyödyttävällä tavalla. Tässä tarvitaan kuntien, valtion alueviranomaisien sekä maakunnan liittojen yhteistä tahtoa.

Maaseudulla on paljon ja monenlaisia tekemättömiä töitä, joiden tekemistä voitaisiin edistää sopimusmenetelmin. Silmiinpistävää työtä on maiseman- ja ympäristönhoidon alalla, sillä maanviljelijöiden lukumäärä on vähentynyt ja heidänkin tehtävänsä painopiste on siirtynyt lähes täysin tuotantotehtäviin. Hyödyllistä ja tarpeellista työtä on vanhus- ja lähimmäispalveluiden sekä kulttuuripalvelujen aloilla. Osaksi nämä työt ovat nyt hoitamatta tai ne on totuttu tuottamaan ilmaiseksi esimerkiksi kyläyhdistysten ja muun maaseudun vapaaehtoistoiminnan voimin. Hoivapalveluita tarvitaan entistä enemmän maaseutuväestön vanhetessa, mutta julkinen sektori ei pysty huolehtimaan kaikista. Myös asumiseen ja teiden hoitoon liittyy monia tehtäviä, jotka perinteisesti ovat kuuluneet maaseudun yhteisöllisesti hoidettaviin. Niitä hoitavat esimerkiksi tiekunnat. Tekijöitä ei kohta enää ole, sillä urakoitsijoiden määrä vähenee ja kalusto vanhenee. Kuntien riisuessa säästösyistä palvelujaan tällainen tekemättömien palvelutöiden ryhmä on entisestään kasvanut. Paikallisia palveluita tuottaa entistä pienempi joukko. Syynä tähän ovat maaseudun väestön vanheneminen ja väheneminen. Myös kilpailuttamisesta johtuva suurten yritysten suosiminen vähentää työpaikkoja maaseudulla.

Samanaikaisesti tekemättömän työn kanssa maaseudulla on työttömyyttä ja vajaatyöllistettyjä. Pirstaleiset ansaitsemismahdollisuudet eivät aina ole houkuttelevia yrittäjien tai työntekijöiden mielestä. Toisaalta maaseudun palvelusektoria täydentämään on noussut uusia toimijoita. Pirstaleisia maaseudun pieniä tehtäviä on otettu yhteisöjen vastuulle. Kolmas sektori on ryhtynyt tuottamaan palveluja entistä monipuolisemmin.

Työ ja sen tekijä eivät aina kuitenkaan kohta itseohjautuvasti. Maaseutusopimuksen tehtävänä on paikata kysynnän ja tarjonnan väliin syntyneitä aukkoja ja saada työn tekijä ja teettävä kohtaamaan. Peruslähtökohtana on, että sopimuksellisuutta tulisi käyttää tilanteissa, joissa markkinat eivät jostain syystä voi tuottaa haluttua tuotetta tai toimintaa. Kyse voi olla joko markkinoiden puutteesta tai niiden epätäydellisestä toiminnasta (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2003a: 20).

Maaseudun palvelusopimus käsitteenä toimii yksityisen markkinehtoisesti toimivan yritystoiminnan ja julkisen sektorin tarjoamien palvelujen rajapinnassa. Toiminta ei ole niin laajaa tai kannattavaa, että se olisi yksityisen sektorin näkökulmasta katsottuna houkutteleva. Palvelu voi olla sellaista, että julkinen sektori on velvoitettu sitä tarjoamaan, mutta kenties vain osittain. Palvelu on siis mustassa aukossa, eli kukaan ei ole ottanut tehtävää hoitaakseen. Maaseudun palvelutarjonnan turvaamiseksi tarvitaan uutta sopimuksellisuutta, jonka kautta tehtävä pyritään organisoimaan siten, että työn tekijä ja teettävä kohtaisivat. Idea esitetään kuvassa 2.

Kuva 2. Maaseudun palvelusopimuksen tehtäväkenttä julkisen ja yksityisen sektorin tarjoamien palveluiden rajapinnassa.

Käytännössä maaseudun palvelusopimuksen tarvetta voidaan kuvata seuraavanlaisesti. Kunnassa toimii yksityisen ylläpitämä linja-autoliikenne. Liikennöinti ei kuitenkaan ulotu kunnan perimmäiseen kylään, koska linja-auton säännöllinen kulkeminen muutaman satunnaisen matkustajan vuoksi ei ole kyseisessä kylässä kannattavaa. Yksityisen sektorin palvelutarjontaa täydentävät kunnan tarjoamat, sille lakisääteisesti osoitetut velvollisuudet tarjota vammaispalveluun liittyviä kuljetuspalveluja. Kylässä asuu muutamia vanhuksia, jotka ovat oikeutettuja palvelutaksin käyttöön. Yksityisen ja julkisen sektorin palvelutarjonnan väliin jää kuitenkin aukkoja. Kylässä asuu varmasti sellaista väestöä – joko lapsia, ajokortittomia aikuisia tai vanhuksia –, jotka käyttäisivät liikennöintipalveluja, palvelutarjontaa ei siltikään ole. Tässä yksityisen ja julkisen sektorin tarjonnan rajapinnassa on maaseudun palvelusopimuksen tehtäväkenttä.

Edellä esitetty logiikka toimii vastaavasti muillakin toimialoilla, esimerkiksi hoivapalveluissa. Kunnan velvollisuutena on tarjota tiettyjä hoivapalveluita kuntansa asukkaille. Myös yksityinen sektori tarjoaa markkinaehtoisesti omia hoivapalveluitaan. Yksityisen ja julkisen sektorin tarjoama hoivapalvelu ei aina riitä, sillä on väliinpuotoajia, jotka eivät hyödy kummastakaan hoivapalvelutarjonnasta. Tällaisessa tapauksessa julkisen sektorin hoivapalvelut eivät ole riittävät eikä yksityiseen palveluun ole varaa. Tarvitaan maaseudun uutta sopimuksellisuutta, joka täydentää julkisen ja yksityisen sektorin tarjontaa toimimalla niiden rajapinnassa. Tarjoajatahona voi olla vaikka kolmas sektori. Maaseudun uusi sopimuksellisuus toimii vastaavalla tavalla monilla muilla toimialoilla, esimerkiksi kulttuuriympäristön ja luonnonympäristön hoidossa, teiden kunnostuksessa, luonnon tuotteisiin liittyvissä palveluissa ja kulttuuripalveluissa. Mitään toimialaa ei voi täysin sulkea maaseudun uuden sopimuksellisuuden ulkopuolelle.

Maaseutusopimuksen tavoitteena on pyrkiä vähentämään projekteja synnyttämällä sopimukseen perustuvia käytäntöjä, joiden rahoittamisessa käytetään pääsääntöisesti kansallisia määrärahoja. Projektien vähentämisen taustalla on kaksi tekijää. Nykyiset projektit ovat usein irrallisia; ne eivät siirry vakiintuneiksi käytännöiksi. Toiseksi vuoden 2006 jälkeen EU:n kautta välittyvä projektirahoitus mahdollisesti vähenee. On löydettävä kansallinen tapa edistää maaseudun uusien toiminnallisten suuntien vahvistumista.

Sopimuksellisuuden idea on tällä hetkellä mahdollisista kansallisista toimintojen organisoimisen tavoista mielenkiintoisin. Sopimuksellisuuden kautta toteutuisi myös maaseutuspolitiikka horisontaalisena toimintatapana, jossa hallinto, kansalaisjärjestöt, yritykset ja asiantuntijaorganisaatiot yhdessä suunnittelisivat ja toteuttaisivat maaseudun kehittämistä.

Maaseutusopimuksen idea on synnyttää sekä kertaluonteisia sopimuksia että pysyviin käytäntöihin tähtäviä esimerkkejä. Pääpaino on jälkimmäisessä. Työn tekijälle on löydettävä uusia rahoituskanavia projek-

tirahoituksen sijasta ja hänelle on pystyttävä maksamaan korvaus tehdystä työstä. Vapaaehtoistyövoimin kaikkea tekemätöntä työtä on mahdotonta saada tehtyä. Suurin haasteellisuus maaseutusopimusidean läpiviennissä lienee juuri rahoituksen löytyminen.

Sopimusosapuolet ja yhteistyö

Maaseutusopimuksessa sopimusosapuolet voivat yhteisten pelisääntöjen avulla sopia jonkin tehtävän tai palvelun suorittamisesta. Pääsääntöisesti sopimusosapuolia on kaksi. Maaseutusopimuksen sopimusosapuolina voivat toimia monenlaiset tahot (kuva 3). Toimeksiantajapuolella voi toimia julkinen sektori, jolloin toiminnan rahoittaja on kunta tai valtion aluehallinto. Toimeksianto voi tulla myös yksityiseltä yritykseltä tai yhteisöltä. Maaseutusopimuksen ideana on työllistää työttömiä tai vajaatyöllistettyjä. Tällöin toimeksisaajana voi olla toimintaansa monipuolistava maatila, palvelutehtäviä korvausta vastaan suorittava kyläyhdistys tai yksityinen henkilö, joka pääsee palkkasuhteeseen.

Julkisen sektorin sopimuksellisuudessa erityinen piirre on, että yhteistyöhön on linkittynyt myös kolmas osapuoli, vaikka sopimus on esimerkiksi kunnan ja yksityisen palveluntarjoajan välillä. Tämä on kuntalainen, joka on palvelun loppukäyttäjä eli hyödynsaaja. Sopimuksen varassa toimivan palveluntuottajan näkökulmasta asiakkaita on kaksi, kunta, joka palvelun maksaa ja kuntalainen, joka palvelun saa. Tilanne voi olla vieläkin monimutkaisempi. Maksajana voi olla valtio ja palveluntuottaja voi ostaa palvelun alihankintana, jolloin sopimusosapuolia on neljä.

Varteenotettavana työn tuottajaosapuolena toimii kolmas sektori. Se on aikaisemmin toiminut vapaaehtoisvoimin ja talkooperiaatteella, mutta nykyisin esimerkiksi kyläyhdistykset ovat ottaneet yhä vahvemman roolin palvelujen tuottajina omalla alueellaan. Yksityisen palvelutuotannon ja kolmannen sektorin merkitys julkisten palvelujen täydentäjänä korostuu.

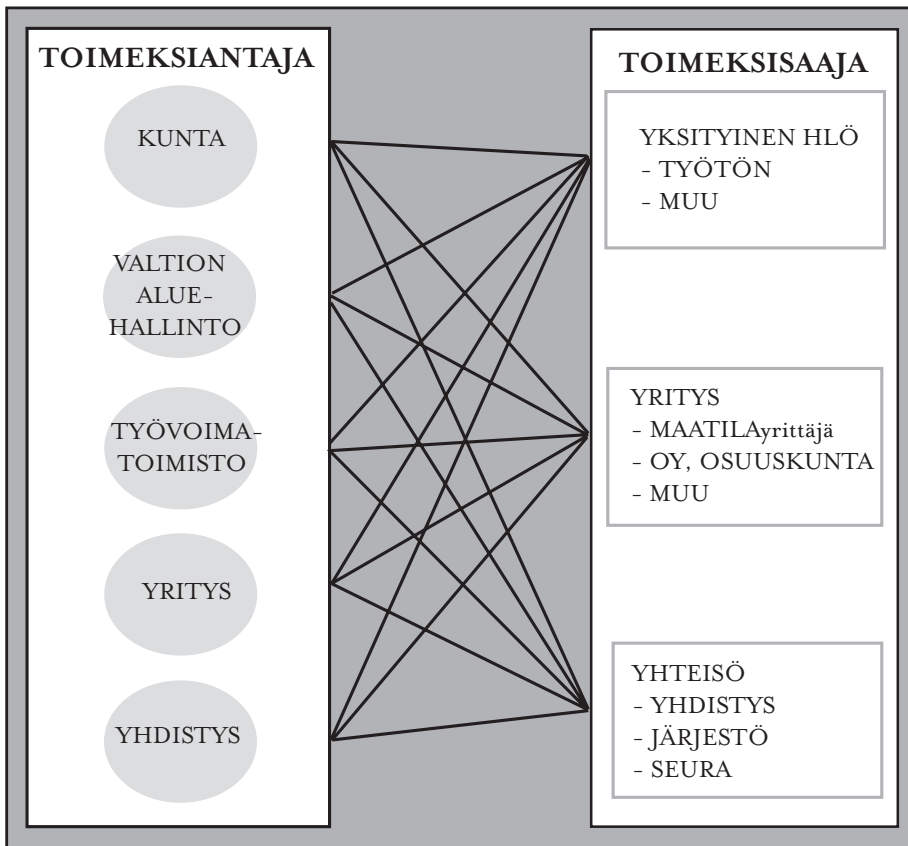
Toimivilla markkinoilla tilaajilla ja tuottajilla on yhteinen intressi rakentaa asiakkaiden tarpeita palvelevaa kilpailukykyistä palvelutuotantoa. Palvelutuotannon rakentamisessa ja palvelujen kehittämisessä on asiakas tärkeässä roolissa. Asiakkaat – toiselta nimeltään loppukäyttäjät tai hyödynsaajat – tulisi myös julkisissa palveluissa ottaa aktiivisemmin mukaan palvelujen kehittämistyöhön. (Kilpanen 2004.)

Yhteisötalous on tukenut kuntien toimintaa osin tunnistamalla tarpeita, joita julkinen sektori ei ole havainnut ja osin ottamalla asukkaat mukaan palvelun suunnitteluun ja ylläpitämiseen (Kylätalous 2004: 12). Osaltaan myös kiristynyt kuntatalous edesauttaa kuntia ottamaan huomioon eri

yhdistysten tarjoamat henkiset voimavarat ja työpanoksen sekä tekemään niiden kanssa vastikkeellista yhteistyötä, mikäli tämä on kunnan kannalta taloudellisesti järkevää (Suomen Kylätoiminta ry 2003: 56).

Ajatus sopimusperusteisesta maaseudun kehittämisestä on syntynyt vastapainoksi perinteiselle hallintokulttuurille (Pohjonen 2004: 4). Kansalainen ei ole hallinnon kanssa sopiessaan tasavertainen sopimuskumppani vaan korkeammalta saneltujen ehtojen noudattaja tai kieltäytyjä. Uudessa mallissa sopimuksenteon lähtökohta on, että sopimusosapuolet voisivat mahdollisimman vapaasti ja tasa-arvoisesti sopia asioista haluamallaan tavalla. Tavoitteena on molempien sopimusosapuolten hyöty.

Kuva 3. Maaseutusopimuksen sopimusosapuolien kirjo.

On olemassa kaksi eri sopimuksellisuuden muotoa, horisontaalinen ja vertikaalinen sopimuksellisuus. Horisontaalisella sopimuksellisuudella tarkoitetaan sellaisia sopimuksellisuuden muotoja, joissa osapuolten

välinen suhde ei ole lähtökohtaisesti hierarkkinen valtasuhde. Harva suhde on kuitenkin aivan tasavertainen. Esimerkiksi epätasaisuus hallussa olevan tiedon suhteen leimaa useinkin osapuolten välisiä suhteita. Toiseen sopimuksellisuuden muotoon, vertikaaliseen sopimuksellisuuteen kuuluvat jonkinlaisen hierarkkisen valtasuhteen sisältävät sopimuksellisuuden muodot. (Hyyryläinen 2000: 302–303.)

Maaseutusopimuksellisuudessa pyrkimys on kohti sopimusosapuolten kumppanuutta eli edellä esitettyä horisontaalista sopimuksellisuutta. Kahden lähes tasavertaisen kumppanin sopimusneuvotteluissa päästään ideaalitasolle. Tällöin sopimusosapuolina on esimerkiksi kaksi yhdistystä, jotka neuvottelevat yhteistyöstä tarjotessaan palvelua kolmannelle osapuolelle. Tasavertaiseen neuvotteluprosessiin voi yhdistys päästä myös kunnan kanssa. Tästä on hyviä esimerkkejä olemassa. Esimerkiksi Sääksjärven kyläyhdistys Etelä-Pohjanmaalla ylläpitää vanhusten palvelutaltoa vanhassa kyläkoulussa. Vimpelin kunnan kanssa on solmittu yhteistyöhengessä ostopalvelusopimus.

Kunnan asenne ja suhtautumistapa ovat ratkaisevia sopimussyhteistyön kehittymiselle. Kunta on vaativa yhteistyökumppani ja sen kanssa sopimukseen pyrkivän on kunnioitettava julkisen sektorin työmenetelmiä ja niitä rajoituksia, joita julkisten varojen käsittely aiheuttaa poliittisessa päätöksenteossa (Kylätalous 2004: 44). Aikaisemmasta, lähes täysin kuntasapuolen sanelevasta yhteistyömallista on joillain sektoreilla edetty jo varsin pitkälle. Yhteistyön määrä vaihtelee sektoreittain. Esimerkiksi teknisellä sektorilla ollaan monessa kunnassa jo tottuneita ostopalvelujen käyttäjiä. Joillain toisilla kuntasektoreilla (esim. koulutus) palvelut on tuotettu kautta historian sisäisesti eikä yhteistyömalleja ulkopuolisten palveluntuottajien kanssa vielä ole. Jos yhteistyötä on, se tapahtuu usein julkisen sektorin ehdoilla ja lyhytkestoisena. Kyse on julkisen sektorin organisaatio- ja hallintokulttuurin muutoksesta, mikä ei tapahdu hetkessä.

Edellä esitetyllä kumppanuusmenettelyllä viitataan väljiin sopimusmenettelyihin sopimusosapuolten välillä. Sopimuksissa ei enää tarkoiteta klassista lainvoimaista kirjallista sopimusta kahden tai useamman sopimusosapuolen välillä. Tavallaan kehitys on käynyt sopimuksista kohti sopimuksellisuutta. Toimiva kumppanuussuhde edellyttää toisen huomioinnon, osapuolten tasa-arvoista suhdetta, keskinäistä luottamista sekä riskien ja hyötyjen jakamista yhdessä (Hyyryläinen 2004: 138).

Sopimuksellisuudessa keskeinen kysymys on keskinäinen luottamus sopimusosapuolten välillä. Hyyryläinen on hahmottanut sopimuksellisuudelle kaksi päämuotoa, korkean ja matalan luottamustason sopimuksellisuuden. Maaseutusopimuksen kannalta tärkein korkean ja matalan luottamustason sopimuksellisuutta erottava ulottuvuus on sopimussuhteen luonne. Matalan luottamustason sopimuksissa luonne on tiukka ja yksi-

tyiskohtainen, sen sijaan korkean luottamustason sopimuksissa väljä ja periaatteellinen. Kun korkean luottamustason sopimuksellisuudessa sopimus on nähtävissä yhtenä tapana osapuolten välisen yhteistyön ja dialogin edistämiseksi, on matalan luottamustason sopimus selkeästi kaupankäynnin lopputuloksena syntyvä liiketoimi. Ero on merkittävä. (Hyyryläinen 2000: 308.) Maaseutusopimusjärjestelyn ideaan sisältyy korkean luottamustason sopiminen (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2003a: 18).

Sopijaosapuolten suhteen laatu poikkeaa merkittävästi toisistaan korkean ja matalan luottamustason sopimuksissa. Korkea luottamustaso edellyttää sopimuskumppanien kokonaisvaltaista ja läheistä yhteistyötä. Se on koko sopimuksellisuuden ydinkysymys. Kommunikaatio on tuolloin laajaa; sekä muodollista että epämuodollista. Sen sijaan matalan luottamustason sopimuksissa yhteistyötä ei juuri ole tai se on hyvin etäistä ja mekaanista. Kommunikaatio osapuolten välillä on rajattua ja muodollista – organisaatioiden ”virallista puhetta” toisilleen. (Hyyryläinen 2004: 132–133; Palviainen 2004a: 137.)

Sopimuksellisuus on taloudellisesta perusluonteestaan huolimatta luottamukseen tai sen puuttumiseen kohdentuva kysymys. Ilman keskinäistä luottamusta ei sopimuksellisuus yksinkertaisesti voi toimia. Vaikka muodollisesti asiat ovat kunnossa, niin sopimuskumppaneiden välinen epäluottamustila voi estää kaiken jo sovitun toteutumisen. Tämä luottamus tai luottamuspula edustaa sopimussuhteissa aina läsnä olevaa inhimillistä elementtiä. (Hyyryläinen 2000: 306.)

Luottamus on ilmiönä moniulotteinen ulottuen henkilöiden välisestä luottamuksesta instituutioita kohtaan tunnettuun luottamukseen. Henkilöiden välisenä ilmiönä sen perustana voi olla joko tieto tai tunteet. Organisaatioiden välilläkin luottamus voidaan haluttaessa tulkita henkilöiden väliseksi luottamukseksi, sillä se voidaan haluttaessa palauttaa niiden nimissä toimivien ihmisten väliseksi luottamukseksi (Hyyryläinen 2004: 28–29).

Luottamus syntyy neuvotteluprosessin aikana. Hyvän yhteistyön perusedellytys on jatkuva vuoropuhelu, jolla rakennetaan luottamusta osapuolten välille sekä yhteistä näkemystä ja ymmärrystä palvelutoiminnan tavoitteille ja toteutukselle. Toimiva dialogi luo myös perustan palvelujen jatkuvalle kehittämiselle. Toimimalla tiiviissä yhteistyössä erilaisia toimintakonsepteja omaavien palveluntuottajien kanssa, hankkija rakentaa perustan innovatiiviselle palvelutoiminnan kehittämiselle. Yhteistyön ja etenkin markkinoiden kehittymisen kannalta dialogia hankkijoiden ja tuottajien välillä tulisi ylläpitää ja kehittää myös sopimuskausien ulkopuolella. (Kilpanen 2004.)

Kun puhutaan sopimuksellisuudesta julkisen sektorin kohdalla, kysymys on periaatteessa ulkoistamisesta eli julkisen toiminnan siirtä-

misestä sopimuksella jonkin muun kuin julkisen organisaation toteutettavaksi. Ulkoistamisella on neljä keskeistä perustetta. Ensinnäkin, kyse voi yksinkertaisesti olla tehokkuuden tavoittelusta. Sopimuksen kautta pyritään saamaan enemmän palveluita ja hyödykkeitä vähemmällä rahalla. Toiseksi, sopimuksellisuuden merkityksen lisääntymisessä voi kyse olla myös laajemmin palveluiden rahoituksesta. Sopimuksellisuus voi tarjota mahdollisuuden vapauttaa käyttöön lisää rahaa, kun ulkoistamisella saavutetaan veroetuisuuksia. Tällöin palvelun tuottaminen ulkopuolisella tulee edullisemmaksi. Kolmantena perusteena laajempaan julkisen sektorin sopimuksellisuuteen voi olla myös ideologiassa. Tässä mielessä sopimuksellisuus voidaan nähdä vastauksena voimakkaaseen julkisen toiminnan ja byrokraattisuuden kritiikkiin. Neljäs peruste laajemmalle sopimuksellisuudelle on erikoistuminen. Palvelujen hankkiminen ulkoa on siten kilpailukykyisempää. Välttämättä ulkoa hankittujen palveluiden ei tarvitse olla halvempia, kunta saattaa vain olla itse haluton investoimaan vastaaviin toimintoihin tai ulkopuolisen osaaminen voi olla vahvempaa. (Hyyryläinen 2004: 14–16).

Yksityisen ja julkisen sektorin työnjaolle palveluntuotannossa ei ole mallia, vaan periaatteessa palvelut voidaan saada aikaiseksi yhdistelemällä eri rooleja. Kolme roolia on tässä yhteydessä olennaista; palveluiden järjestämistä, tuottamista ja valvontaa. Yksityinen ja julkinen sektori voivat jakaa nämä roolit taulukossa 1 esitettävällä tavalla. (Hyyryläinen 2004: 79.) Maaseutusopimuksessa kuntatyöskentelyn perusmallista D pyritään siirtymään B- ja C-malleihin. Jopa A voi tulla kysymykseen.

Taulukko 1. Yksityisen ja julkisen sektorin työnjako palveluissa (Hyyryläinen 2004: 79).

		PALVELUIDEN JÄRJESTÄMIS- VASTUU	PALVELUIDEN TUOTTAMIS- VASTUU	PALVELUIDEN VALVONTA- VASTUU
A	Yksityinen sektori			
	Julkinen sektori			
B	Yksityinen sektori			
	Julkinen sektori			
C	Yksityinen sektori			
	Julkinen sektori			
D	Yksityinen sektori			
	Julkinen sektori			

Vaihtoehto A on yksityisen palveluntuotannon puhdas tyyppi ja D julkisen. Tyypissä D julkinen sektori vastaa itse palvelun järjestämisestä, tuottamisesta ja valvonnasta ja tyypissä A yksityisellä sektorilla on vastaava asema. Julkisen sektorin sopimuksellisuuden kannalta D on tärkeä, sillä se on usein lähtökohta ainakin suomalaisittain tarkastellen. Julkinen sektori on meillä ollut yksin vastuussa monien palveluiden tuottamisessa samalla kun se on huolehtinut myös järjestämiseen ja valvontaan liittyvistä tehtävistä. Sopimuksellisuus murtaa tämän monopolin, mutta ei yleensä jätä julkista sektoria mihinkään marginaaliseen sivurooliin.

Tyyppiin A voidaan päätyä silloin, kun yksityistäminen viedään äärimilleen. Palvelujen hankkiminen yksityisiltä tukee alueen yrittäjyyttä. Alueen ulkopuolisten, yksityisten palvelutuottajien osalta pyrkimyksenä on kotiuttaa toimijat pysyvämmiin alueelle, vaikka sivutoimipisteen perustamisen muodossa, jotta voidaan paremmin taata laatua ja sitoutumista työhön.

Tyyppi B edustaa myös hyvin yksityistettyä tapaa tuottaa palvelut. Siinä julkisella sektorilla on ainoastaan valvontarooli. Esimerkkinä tällaisesta yksityistetystä palvelutuotannosta on yksityinen päivähoito. Useimmiten kuitenkin julkinen sektori siirtää yksityiselle sektorille ainoastaan palveluiden tuottamisvastuun (tyyppi C). Siinä julkinen sektori säilyy palveluiden järjestäjävastuussa ja huolehtii myös palveluiden (laadun) valvonnasta. Tällaisesta on kysymys esimerkiksi palvelusetelin kohdalla. Kyse voi olla siis joko ostopalveluna toteutuvasta palveluiden tuottamisesta tai franchisingista, jossa yhdelle tuottajalle myönnetään yksinoikeus palvelutuotantoon jollakin alueella.

Toimiakseen yhteistyö tarvitsee selkeitä pelisääntöjä. Yhteistyön muotoja ja pelisääntöjä on hyvä kirjata sopimukseen, josta muodostuu yhteistyön runko. Suuri osa hyvän yhteistyön ”pelisäännöistä” on kuitenkin lähtökohtaisesti kirjaamatta, koska niitä ei pystytä määrittelemään. Hyvä yhteistyö perustuu pohjimmiltaan henkilöiden väliseen yhteistoimintaan – sopimukset ovat organisaatioiden välisiä. (Kilpanen 2004.)

Hyvän yhteistyön ja sopimussuhteen rakentamisen perustana tulee olla myönteinen suhtautuminen yhteistyön mahdollisuuksiin, joka lähtökohtaisesti edellyttää yhteisesti sovittavissa olevia tavoitteita ja yhteistä etua. Yhteistyössä tarvitaan molemminpuolista ammatillista kunnioitusta ja luottamusta sekä avointa asiallista ilmapiiriä, jossa keskitytään enemmänkin ratkaisujen löytämiseen kuin syyllisten etsimiseen. Kehittävä yhteistyö edellyttää molemminpuolista sitoutumista yhdessä oppimiseen. Tätä varten on luotava edellytykset yhteiselle oppimiselle ja sitä kautta toiminnan kehittämiseksi. Oppimisen taustalla on oltava valmius oman toiminnan kriittiseen tarkasteluun sekä yhteisten näkemysten muodostamiseen.

Esimerkiksi laadun mittaaminen ja arviointi tulisi olla palveluprosessin seuraamista ja ymmärtämistä ja sen tuloksena prosessin kehittämistä yhdessä palveluntuottajan kanssa. (Kilpanen 2004.)

Sopimusmenettely

Sopimuksellisuudessa on yksinkertaisimmillaan kysymys sopimusperusteisestä toimeksiannosta, joka syntyy toimeksiantajan ja toimeksisaajan välille. Käytännössä on yksinkertaisinta ymmärtää toimeksianto tilaamisena ja toimeksisaanti tuottamisena tilaaja-tuottajamallin mukaan. (Hyyryläinen 2000: 305.) Perustana on, että tilaaja asettaa tavoitteita ja tuottajalle kuuluu niiden toteuttaminen. Tämän tyyppinen kahtiajako voidaan suorittaa siinä tapauksessa, että analysoidaan kukin sopimustapahtuma mahdollisimman tarkkaan. Usein yksittäisiltäkin näyttävät sopimustapahtumat ovat monien sekä ajallisesti että teknisesti päällekkäisten ja sisäkkäisten sopimustapahtumien joukko (Palviainen 2004b).

Sopimuksellisuuden ydinkysymyksiä on itse sopimuksen käsite. Sopimus voidaan yksinkertaisesti ymmärtää kahden osapuolen väliseksi kirjalliseksi dokumentiksi, jossa mahdollisimman tarkasti määritellään kummankin sopimusosapuolen oikeudet ja velvollisuudet. Sopimuksellisuus on lähtökohtaisesti sopimusta laajempi ilmiö. Sopimuksellisissa järjestelyissä sopimusosapuolten välillä ei aina tarvita kirjoitettua formaalia sopimusta, vaan joskus sen sijaan riittää osapuolten välinen yksimielisyys siitä, kuinka on yhdessä sovittu toimittavan. (Hyyryläinen 2004: 26.) Maaseutusopimus on periaatteellisesti lähempänä sopimuksellisuutta, sillä maaseutusopimusjärjestelyn ideana on korkean luottamustason sopiminen.

Ranskan maaseutusopimuksen sopimusjärjestelmässä sopimus on hallinnollinen asiakirja viranomaisen ja viljelijän välillä, jolle alueittain on luotu kollektiivinen puite. Maanviljelijä on kuitenkin oman sopimuksensa sisällön suhteen keskeinen tekijä. Vaikka Ranskan mallissa maaseutusopimuksen lähtökohta on parlamentin vahvistamassa maatalouden ohjauslaissa, tilakohtaisesti sopimuksen laatimisessa prosessin kulku on alhaalta ylöspäin. (Maa- ja metsätalousministeriö 2000: 38.)

Sopimus konkretisoituu toimeksiantajan ja toimeksisaajan allekirjoittamana sopimusasiakirjana, kuten Ranskan maaseutusopimusmallissa on tehty. Sopimus voi olla myös ”kättäpäälle”-sopimus, jolloin asiasta sovitaan pelkästään suullisesti. Tällöin kysymys on usein totutusta tavasta ja korkean luottamustason sopimuksellisuudesta. Sopimuksella ohjataan toimintaa. Sen sijaan matalan luottamustason sopimuksellisuudessa sopimus on tapa järjestää toiminta. Kirjallinen sopimus on lopputulema osapuolten yhdessä

sovitusta tehtävistä ja niiden vastineesta eli yleensä rahallisesta korvauksesta. Yksinkertaista sopimus on tällöin tilaajan ja tuottajan välinen dokumentointi, jolla määritellään heidän välisensä liiketoimi (Hyyryläinen 2000: 308). Sopimus ei useinkaan ole yksittäinen tapahtuma, jonka jälkeen ryhdytään toimeen. Sopimusten tekeminen on vaiheittainen prosessi.

Sopimuksellisuudella ja luottamuksella on kaksijakoinen suhde. Yhtäältä keskinäinen luottamus tekee sopimukset mahdollisiksi. Toisaalta sopimus vahvistaa keskinäistä luottamusta osapuolten välillä. Luottamus kasvaa sopimussuhteen keston mukana. Pidemmässä sopimuksissa tai peräkkäisissä sopimuksissa opitaan tuntemaan toinen osapuoli paremmin, minkä vuoksi ei ole enää isoa riskiä odottamattomasta käyttäytymisestä. Kyse on pitkälti ”goodwillista”, jonka säilyttäminen on sopimuskumppaneiden etu. Parempi tunteminen voi vaikuttaa jopa siihen, että kalliimpi hinta ollaan valmiita hyväksymään siinä mitassa kuin se on mahdollista julkisia hankintoja koskevan lainsäädännön puitteissa. Luottamuksen kehittyminen mahdollistaa väljemmät sopimukset, jotka tarjoavat lisää joustamisen mahdollisuuksia sopimusohjaukseen ja sopimustenhallintaan. Niiden perusta on säilyvä luottamus, jonka jostakin syystä kadotessa joudutaan palaamaan muodollisempaan sopimussuhteeseen.

Sopimusta laadittaessa oletus on, että yhteistyö sujuu sovitun mukaisesti. Aina ei käy niin. Suullisesti tehdyssä sopimuksessa syntyy helpommin erimielisyyksiä, koska suullisesti sovitun asian toteennäyttäminen on vaikeaa. Kirjallinen sopimus luo varmuutta sopimussuhteelle. Kirjallisesti tehdyn sopimuksen tehtävänä on ennalta ehkäistä ristiriitojen syntymistä. Riittävän yksityiskohtaisesti laaditulla kirjallisella sopimuksella osapuolet voivat välttää parhaiten mahdolliset epäselvyydet. Sopimuksen keskeisenä sisältönä on kuvata osapuolten tehtävät ja vastuunjako sopimuksen varsinaisen kohteen lisäksi. Klassinen sopimus on jopa ymmärrettävissä osapuolten oikeuksien ja velvollisuuksien kirjaamiseksi.

Palveluntarjoaja on aina vastuussa palvelusta palvelun käyttäjälle eli hyödynsaajalle, vaikka palvelusopimus on tehty kunnan ja yksityisen palveluntuottajan välillä. Jos oletetaan, että palvelun tilaajan ja käyttäjän etu on täysin yhtenevä, ei synny mitään ongelmaa. Käytännössä kuitenkin edut eivät ole täysin yhtenevät. Voidaan olettaa, että kunta ostaa palvelut mahdollisimman alhaisin kustannuksin, jolloin asiakkaan oletus palvelun laadusta ja kattavuudesta voi olla ylimitoitettu. (Hyyryläinen 2004: 150.)

Sopimusten voimassaolo vaihtelee. Sopimus voidaan laatia kertaluonteiseksi, määräaikaiseksi tai toistaiseksi voimassaolevaksi. Kertaluonteinen yhteistyö on jonkinlainen suoritus tai sovittu tapauskohtainen palvelu. Määräaikainen yhteistyö voi olla jonkin tietyn ajanjakson kestävä projekti, esimerkiksi jonkin uuden palvelutavan kokeilu. Toistaiseksi voimassa

oleva sopimus on jatkuvaa yhteistyötä, jolloin sopimuksessa esitetään tapa luopua yhteistyöstä esimerkiksi irtisanomisajan määrittelemisellä.

Kuntien kanssa tehtävät ostopalvelusopimukset kannattaisi tehdä yrittäjän näkökulmasta katsottuna vähintään vuoden mittaisiksi. Näin kunnat sitoutuisivat palvelujen ostoon ja yrittäjän olisi helpompi suunnitella toimintaa. Jatkuvuus olisi näin turvattu mahdollisimman pitkälle. Kuntienkin olisi hyvä huomata pidempien sopimusten ja toiminnan merkitys. Tämä auttaisi osittain palvelujen korkean laatutason säilyttämisessä, koska epäterve kilpailuttaminen on uhka palvelun laadulle. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2001: 23.)

Julkisen sektorin kannalta sopimushankinnassa on kysymys hyödykkeiden – tuotteen tai palvelun – ostamisesta muilta. Ohessa on asetelma, jonka mukaan hankintoja voidaan tyypitellä sopimuksen piteuden ja hankinnan kohteen rajauksen mukaan. (Taulukko 2).

Taulukko 2. Julkisen organisaation hankintoihin liittyvät sopimukset (Hyryläinen 2004: 103).

	HANKINTA KERTA- LUONTEINEN JA/TAI LYHYTKESTOINEN	HANKINTA JATKUVA JA/TAI PITKÄKESTOINEN
HANKITUN HYÖDYKKEEN KÄYTTÖ RAJATTU	Satunnaiset kohdennetut hankinnat - esim. leikkauksen ostaminen yksityiseltä sairaalalta	Pysyvät kohdennetut hankinnat - esim. vammaisen hoitopaikka yksityisessä hoitokodissa
HANKITUN HYÖDYKKEEN KÄYTTÖ YLEINEN	Satunnaiset kohdentamattomat hankinnat - esim. puiston uudistaminen yksityisen puutarhan toimesta	Pysyvät kohdentamattomat hankinnat - esim. kulttuuripalveluiden hankinta yksityiseltä yhdistykseltä

Sopimus on aina vapaaehtoinen. Sopimuskumppaneilla on vapaus tehdä tai olla tekemättä sopimuksia (päättäjävapaus), vapaus valita sopimuskumppaninsa itse (valintavapaus), tehdä näiden kanssa sopimuksia parhaaksi katsomillaan ehdoilla (sisältövapaus), valita vapaasti sopimuksen suullinen tai kirjallinen muoto (muotovapaus) sekä valita sopimuksen tyyppi (tyyppivapaus). Tietyissä tapauksissa pakottavalla lainsäädännöllä on suojattu sopimuksen heikompaa osapuolta. (Kauppa- ja teollisuusministeriö 2002: 14.)

Maaseutusopimuksen kohde voi olla tuote, mutta pääsääntöisesti kysymys on palveluista. Onnistunut palvelujen hankinta ja palveluiden myyminen edellyttää tuotteistamista. Tuotteistaminen on palvelujen käsitteellistämistä niin, että sekä ostaja että myyjä uskovat voivansa käydä tuotteesta kauppaa. Tuotteistamiseen liittyy laadun käsite, johon hinta on suhteutettu. Laatu yksilöidään sopimuksissa.

Palveluntarjoajan on muistettava palveluntarjonnan rajapinnat yhtäältä yksityisen markkinaehtoisen toiminnan kanssa ja julkisen sektorin palvelutarjonnan kanssa. Maaseutusopimuksen ideana on täydentää näitä molempia, mutta ei astua kummankaan reviirille. Olisi moraalisesti arveluttavaa lähteä tuottamaan täysin samaa palvelua, jota kunta jo tällä hetkellä tuottaa, mikäli kunta ei halua luopua palveluntuottamisesta.

Maaseutusopimusjärjestelmän markkinoille tulo markkinaehtoisen yritystoiminnan ja julkisen sektorin tarjoamien palvelujen täydentäjäksi nostattaa kysymyksen kilpailun vääristämisestä. Julkiseen tukeen verrattavissa oleva sopimus saattaa vääristää paikallismarkkinoiden kilpailua. Ongelma on kuitenkin marginaalinen. Esimerkiksi syrjäseuduilla hoivapalveluita koskevalla sopimuksella kyettäisiin vastaamaan siihen kysyntään, joka ylittää yksityisten yritysten tarjonnan. (Eisto & Palviainen 2001). Kun otetaan huomioon maaseutukuntien väestön ikääntyminen ja sen mukanaan tuoma palvelujen kysynnän kasvu, on kilpailun vääristäminen lähinnä teoreettinen uhkakava.

Sopimuksellisuus ja kilpailuttaminen menevät käsi kädessä, sillä julkisen sektorin hankinnat on nykyisin tapana tai pakko kilpailuttaa. Käytäntö on muodostunut sellaiseksi, että kilpailuttamista esiintyy myös silloin kun niin sanottuja kynnyksarvoja ei ylitetä eli silloinkin kun kilpailuttaminen ei olisi välttämätöntä (Hyyryläinen 2004: 24). Laki julkisista hankinnoista edellyttää, että kuntien on kilpailutettava aineet, tarvikkeet ja tavarat, palvelut, urakalla teettämiset, rakentaminen ja suunnittelu sekä ulkoa vuokraus. Lain pääperiaatteisiin kuuluu kilpailun aikaansaaminen, tarjoajien tasapuolinen ja syrjimätön kohtelu sekä julkisuus ja avoimuus. (Suomen Kuntaliitto 2004.)

Kilpailuttaminen edistää Suomen Kuntaliiton mukaan toimivien markkinoiden syntyä. Palvelujen kilpailuttamisen keskeisiä tarkoituksia on vaihtoehtoisen palvelutuotannon synnyttäminen ja sitä kautta uusien kilpailukykyisten palvelujen kehittäminen. Hyvin toteutetulla hankinta-toiminnalla ja kilpailuttamisella voidaan edistää palvelujen kehittymistä. (Suomen Kuntaliitto 2004; Kilpanet 2004.) Kilpailuttaminen vähentää kuitenkin pienyritysten mahdollisuuksia päästä sopimukseen kunnan kanssa, koska suuryritykset pystyvät voittamaan kilpailun alhaisemmilla hinnoillaan, jos kilpailu käydään pelkästään hinnalla kokonaistaloudellisen hyödyn jäädessä huomioon ottamatta.

Palvelutuotannon ulkoistaminen ja kilpailuttaminen vaatii myös uudenlaista osaamista palvelutoiminnan kaikilta osa-alueilta – strategisesta suunnittelusta yhteistyön käytännön toteutukseen. Julkisten hankintojen ongelmia ostajan puolelta ovat osto-osaamisen puutteet. Myöskään yrittäjät tai muut palveluntuottajat eivät tunne julkisten hankintojen periaatteita eivätkä löydä hankintailmoituksia. Näissä tilanteissa auttaa Suomen Kuntaliiton alaisuudessa toimiva julkisten hankintojen neuvontayksikkö, joka edistää tilaaja- ja toimittajatahojen yhteistyötä. (Suomen Kuntaliitto 2004, Kilpanet 2004.)

Kilpailuttaminen luo väistämättä oman leimansa julkisten organisaatioiden ja niiden sopimuskumppaneiden välisen suhteen luonteeseen ja sen kehittymiseen. Ahkerasti kilpailutetulla alalla suhde muodostuu erilaiseksi kuin sellaisella, jolla kilpailuttamista ei yleisesti esiinny. Jos tilaajalla on käytettävissään vain harvoja tuottajia, vaihtoehdot vähenevät, mikä osaltaan vaikuttaa päätöksentekoon. Jos palvelujen hankinnat yli sektorirajojen ovat toistuvia ja pitkäaikaisia, syntyy erilainen sopimussuhde kuin satunnaisissa hankinnoissa. Aikaa myöten opitaan tuntemaan sopimuskumppani paremmin ja luottamus vahvistuu. (Hyyryläinen 2004: 36.)

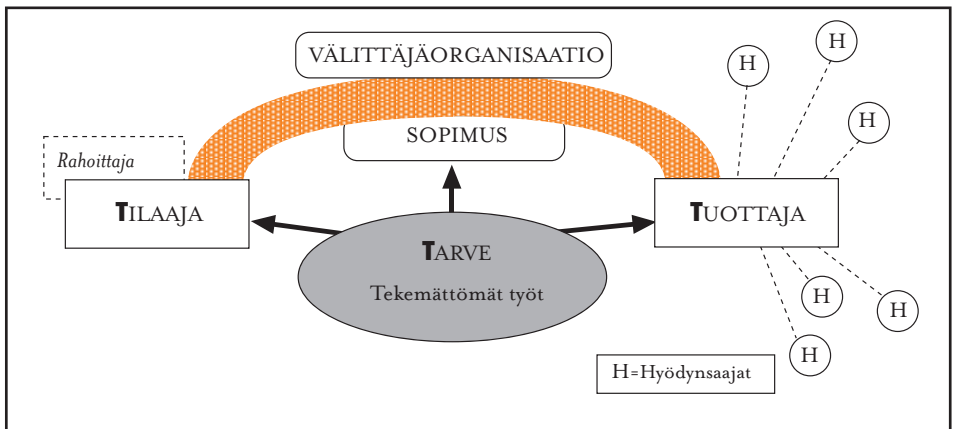
Mitä enemmän kunnat ulkoistavat palvelutuotantoaan ja mitä etäämmäksi tuotanto siirtyy oman välittömän ohjauksen ulkopuolelle, sitä enemmän kuntien tulisi kehittää uusia toimintatapoja ja menetelmiä, joilla tuotantoa ohjataan, laatua hallitaan sekä palveluja kehitetään yhteistyössä palveluntuottajien kanssa. Uusien toimintatapojen myötä hankkija pystyy varmistumaan, että ensinnäkin ”saa sitä, mitä tilaa”. Toiseksi toimintatapojen tulisi varmistaa, että tarvittaessa kyetään nopeasti reagoimaan palvelutarpeen muutoksiin ja mahdollisiin ongelmiin sekä käynnistämään korjaavat toimenpiteet. Hyvin organisoidulla yhteistyöllä voidaan myös puuttua ongelmiin ennen kuin ne syntyvät ja siten osaltaan ehkäistä niitä ennalta. (Kilpanet 2004.)

Välittäjäorganisaation rooli

Kyläyhdistykset ovat joissakin kylissä jo pitkään toimineet aktiivisesti ja alkaneet oma-aloitteisesti palvelujentuottajiksi omalla alueellaan. Ne ryhtyvät ylläpitämään vanhusten palvelukotia yhteistyössä kunnan kanssa tai ostavat pitopalveluyrittäjältä ateriapalveluita, kun vuokraavat kylätaloa juhlatapahtumiin yksityisille. Palveluntuottajana voi toimia myös 4H-yhdistys, joka ryhtyy kunnan kanssa neuvoteltuaan tuottamaan lasten iltapäiväkerhoa koulun tiloissa. Näissä tapauksissa työn tuottaja ja teettäjä ovat kohdanneet toisen osapuolen aktiivisuuden ansiosta. Hyvä niin. Kaikissa kylissä ei kuitenkaan olla näin pitkällä. Ja vaikka oltaisiinkin, aina on tekemätöntä työtä, johon jonkun pitäisi tarttua.

Maaseudun pienten töiden tekijä ja teettäjä eivät aina kohtaa itseohjautuvasti: töiden tilaajalla ei ole tarvittavaa tietoa palveluntuottajista tai palvelun tuottaja ei välttämättä tiedosta erityisosaamistaan eikä aktiivisesti markkinoi sitä. Tuottajat tarvitsevat rohkaisua ja aktivointia. Joskus maaseudun tekemättömät työt ovat piilossa ja tarvitaan jokin taho nostamaan nämä tekemättömät työt esille pinnan alta. Näissä kaikissa tapauksissa tarvitaan jonkinlainen taho organisoimaan sopimuksellisuutta käytännössä. Välittäjä-tahon tehtävä on auttaa kysyntää ja tarjontaa kohtaamaan. Välittäjätahojen tehtävät työn tilaajien ja tekijöiden välissä ovat hyvin moninaiset. Tärkein tehtävä on työn tekijän ja teettäjän yhteensaattaminen, mutta tarvitaan myös muuta organisointia, toimijoiden etsintää ja kokoamista, tiedottamista, sopimusneuvotteluja, ideointia ja muuta välitystyötä. (Kuva 4.)

Välittäjäorganisaation rooli korostuu, mitä monimutkaisempi sopimuskuvio on ja mitä enemmän siinä on osapuolia. Valmiita yhteistyömalleja ei välttämättä ole, jolloin yhteistyön virittäminen on hyvinkin uutta luovaa. Kun palvelusopimusten toteuttaminen aloitetaan tarpeiden kartoittamisella alueella, kynnyskysymykseksi nousee rahoitustahon löytäminen. Maaseudulta löytyy helposti tekemättömiä töitä ja niille jopa tekijät, mutta rahoituksen löytäminen vaatii välittäjäorganisaation erityistä panostusta. Se on räätälöitävä tapauskohtaisesti, varsinkin kun tarkoitus on, ettei maaseudun palvelusopimuksia rahoiteta projektivaroilla. Maksaja voi olla jopa eri taho kuin varsinainen työn toimeksiantaja. Vastaavasti työn tuottaja ei tee tehtävää itse vaan teettää työn alihankkijalla. Hyödynsaaja voi olla maaseudun asukas, jolla myös on eräänlainen sopimus palveluntuottajan kanssa. Sopimuksia ei tehdä tällaisissa tapauksissa pelkästään kahden, vaan neljän tai jopa useamman osapuolen välillä. Välittäjäorganisaation tehtävä on koordinoida kokonaisuus eli löytää käytettävissä olevat mahdollisuudet ja yhdistää osapuolet sopimuksiin.

Kuva 4. Maaseudun palvelusopimuksen kolme T:tä sekä niiden yhdistäminen sopimuksilla.

Välitystyö palvelee sekä työn tilaajan että teettäjän etua ja tehostaa sopimusten syntyä erityisesti silloin, kun tilaaja ja tuottaja ovat joko maantieteellisesti tai muuten kaukana toisistaan tai toisilleen tuntemattomia. Välittäjän toiminta edistää korkeamman luottamustason sopimusten syntyä, parantaa vuorovaikutuksellisia prosesseja erityisesti epätasa-arvoisten sopijaosapuolten kesken sekä varmistaa sopimuksellisuuden oikeudenmukaisuutta. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2003 a: 74.)

Suomen Kylätoiminta ry on nostanut valtakunnallisessa kylätoimintaohjelmassaan esille varsinkin syrjäisellä maaseudulla nousseen ongelman. Perinteinen yrityspohjainen tai julkinen palvelutuotanto ei kykene vastaamaan kylämoninaiisiin palvelutarpeisiin, koska palveluista saatava tuotto ei kata yritystoiminnan tuottovaatimuksia tai julkisten varojen niukkuus ei mahdollista kaikkien tarvittavien palveluiden tarjoamista kyliin. Monet koko kylää hyödyttävät palvelutehtävät ovat sellaisia, joille olisi tarvetta, mutta joiden tuottamisessa markkinamekanismi ei toimi, koska palveluille ei löydy selkeää toteuttajatahoa tai maksajaa. Tällaisissa tilanteissa välittäjäorganisaation rooli on näkyvä. Sen tehtävä on osallistua aktiivisesti laajapohjaiseen yhteistyöhön palvelujen järjestämiseksi alueellaan ja pyrkiä löytämään tapauskohtaisesti tuottaja- ja teettäjäosapuolet sekä edistämään sopimusneuvotteluja osapuolten välillä. Välittäjäorganisaatiolle kuuluu palvelun tuottajien ja palvelutoimintojen yhteen kokoaminen siten, että saataisiin syntymään taloudellisesti järkeviä ratkaisuja palvelujentuottamisessa. (Suomen Kylätoiminta ry 2003: 26.)

Sinällään välittäjäorganisaation rooli ei ole täysin uusi. Tyypillisin välittäjäorganisaatio on työvoimatoimisto, joka palvelee niin työnantajaa kuin työnhakijoitakin. Maaseutusopimuksen välittäjäorganisaation tehtä-

vänkuva on kuitenkin työvoimatoimiston tehtävää laajempi. Sillä on myös yhteiskunnallisia tehtäviä, joiden ydin on maaseudun elinvoimaisuuden kehittäminen. Tämä edellyttää kentälle jalkautumista: osallistumalla itse aktiivisesti alueensa kehittämiseen edistämällä toimijoiden välistä yhteistyötä. Välittäjäorganisaatiolla on tärkeimpänä tehtävänäan verkonrakentajan rooli.

Välittäjäorganisaationa ei voi toimia mikä tahansa taho. Tarvitaan vahvaa paikallistuntemusta asioiden hoidossa ja eri toimijoiden aktivoinnissa. Jos aloite sopimusten alkuunpanoon lähtee tuottajasta itsestään, kynnys välittäjäorganisaatioon yhteydenotolle on oltava matala. Välittäjäorganisaation on oltava paikallinen tai vähintään alueellinen. Sen tehtävää ei voi korvata mikään ”etävälittäjä”. Välittäjäorganisaatiolla on oltava riittävä luottamus ja legitimitetti eli hyväksyttävyyys sekä suhteissaan paikalliseen tasoon että hallinnon toimijoihin, jotta se voi luoda paikallisia ja alueellisia toiminnallisia yhteyksiä näiden välille. (Palviainen 2004a: 130.)

Välittäjäorganisaatioiden on oltava sellaisia toimijoita, joilla on kokemusta hallinnon eri toimijoiden ja paikallisen tason toimijoiden kanssa tehtävästä työstä. Samalla se tarkoittaa sitä, että välittäjät hallitsevat muun muassa molempien toimijatahojen kielen ja toimintakulttuurit. Kielen osaamattomuudesta voi aiheutua, ettei hallinto osaa paikallista kieltä ja ettei paikallinen hallitse virallisesti hyväksyttyä kieltä. Välittäjäorganisaatio toimisi tässä tapauksessa linkittäjänä, joka hallitsee mahdollisimman hyvin molemmat kielet - sekä paikallisen että hallinnon käyttämän - ja kykenee tulkkamaan sekä välittämään merkityksiä ja sisältöjä molempiin suuntiin. (Palviainen 2004a: 129–131.)

Monissa toimenpiteissä nousee esiin useita mahdollisia organisaatioita tai henkilöitä välittäjäorganisaatioksi. Nykyisistä maaseudun toimijoista mahdollisia välittäjiä ovat kehittämisyhdistykset ja toimintaryhmät sekä kyläyhdistykset, sillä ne ovat toiminnaltaan ja rakenteeltaan monipuolisia ja ovat saavuttaneet alueella luottamuksen. Ne myös mielletään aluekehittäjiksi. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2003a: 75.)

Paikallisella toimintaryhmällä on valmiiksi jo monia etuja toimia välittäjäorganisaationa. Se on monella alueella jo ”juurtunut” kehittämissorganisaatio, sillä historiaa voi olla takana jopa toistakymmentä vuotta. Toimintaryhmän verkostot ulottuvat kahteen suuntaan: ruohonjuuritasolle sekä viranomaisten suuntaan eli se toimii jo tällä hetkellä kahden toimijatahon välissä – välittäjäorganisaationa. Toiminnallaan se on saavuttanut luottamuksen sekä viranomaisten että käytännön kehittäjien parissa. Tehtävän laajentaminen maaseutusopimuksen välittäjäorganisaatioksi tuntuisi luontevalta.

Toimintaryhmien alueet ovat muodostuneet luonnollisista yhteistoiminta-alueista virallisista rajoista piittaamatta. Nykyisten toimintaryhmien koko vaihtelee melko paljon pienimpien toimiessa parin kolmen kunnan alueella ja suurimpien kootessa lähes kymmenkunta kuntaa. Myös pinta-alaltaan toimintaryhmien koot vaihtelevat suuresti. Pelkona on, että suurimmat toimintaryhmät tulevat liian hankalaksi ja raskaaksi hallita. Tällöin kannattaisi miettiä alueen jakamista toisella tavalla esimerkiksi pienemmiksi kokonaisuuksiksi, yhden tai korkeintaan muutaman kunnan alueen kattavaksi.

Kyläyhdistyksillä on omat hyvät ja huonot puolensa toimia maaseutuosopimuksen välittäjäorganisaationa. Pääimmäisenä nousee esiin tietynlainen puolueellisuus. Jos kyläyhdistys nimensä mukaisesti edustaa yhtä kylää, niin muut kylät eivät välttämättä ota ulkopuolista kyläyhdistystä omaksi välittäjäkseen. Toisaalta, jos jokainen kyläyhdistys toimii omalla kylällään kyläyhdistyksenä, niin välittäjäorganisaatio toimii hyvin sirpaleisesti ja varsin pienimuotoisesti. Herää kysymys, hyödyttääkö se silloin alkuperäisessä mallissaan ketään.

Välittäjäorganisaatio voi toimia aktiivisena ideoitsijana tai olla enemmän passiivisena tietopankkina toimiva lähde. Parhaassa tapauksessa välittäjäorganisaatio olisi yhdistelmä näitä molempia. Välittäjäorganisaation tulisi omatoimisesti kartoittaa alueellaan niitä tehtäviä, jotka tarvitsisivat kiireellisesti tekijää. Välittäjäorganisaatio toimisi alueensa ”tuntosarvina”, joilla se tarttuisi tekemättömiin töihin. Tällöin välittäjä lähtisi liikkeelle alueen tarpeista ja pyrki löytämään tarpeille eli tekemättömille töille tekijät ja teettäjät eli maksajat. Joskus teettävä ja maksaja eivät edes ole sama taho vaan rahoitus on räätälöitävä tapauskohtaisesti monesta eri lähteestä. Passiivisempänä toimijana välittäjällä olisi erilaisia pankkeja, joista töiden teettävä löytäisi etsimänsä. Tällöin välittäjä osaisi kertoa, mistä löytyvät esimerkiksi paikalliset kädentaitojen osaajat tai puoliammattilainen timpuri. Parhaimmillaan osaajien tarjoamat palvelut olisi tuotteistettu ja koottu internetpohjaisiksi osaajapankeiksi.

3. SUHTAUTUMINEN MAASEUDUN UUTEEN SOPIMUKSELLISUUTEEN: VALTAKUNNALLINEN NÄKÖKULMA

Maaseudun uusi sopimuksellisuus on tuore ilmiö kunnissa ja paikallisissa toimintaryhmissä. Tiedot sopimuksellisuuden tunnettuudesta, siihen liittyvistä mielikuvista ja mahdollisista ennakkoluuloista paikallistasolla ovat tärkeitä, jotta kokeilujen jälkeen päästäisiin pysyvämpiin käytäntöihin. Tätä asiaa on viety eteenpäin myös *Maaseudun palvelusopimus* -hankkeessa.

Kesän 2004 aikana toteutettiin mittava valtakunnallinen ”*Kunnat ja toimintaryhmät paikallisen maaseutupolitiikan tekijöinä*” -kysely kuntien ja paikallisten toimintaryhmien edustajille. Vaasan yliopiston Levón-instituutti teki kyselyn yhteistyössä Helsingin Yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskuksen kanssa. Yksi kyselyn osa-alueista koski maaseudun uusia työmahdollisuuksia ja sopimuksellisuutta.

Kysely kohdistettiin 427 kunnalle ja 58 paikalliselle toimintaryhmälle. Kuntien kyselyt lähetettiin niille kunnanjohtajille ja kunnanvaltuustojen sekä -hallitusten puheenjohtajille, joiden alueella toimii paikallinen toimintaryhmä. Toimintaryhmien kysely kohdistettiin toimintaryhmien työntekijöille sekä niiden hallitusten jäsenille. Kyselylomakkeita lähetettiin yhteensä 1 953 kappaletta ja niitä palautui 1 014 kappaletta. Vastusprosentiksi saatiin näin 52. Taulukosta 3 nähdään vastausprosentit vastaajaryhmittäin. Toimintaryhmien työntekijät olivat aktiivisimpia vastaajia. Heistä jopa 82 prosenttia vastasi kyselyyn. Heikoin vastausprosentti oli kunnanvaltuustojen ja -hallitusten puheenjohtajilla, joista ainoastaan 47 prosenttia palautti kyselylomakkeen.

Taulukko 3. Kunnat ja toimintaryhmät maaseutupolitiikan tekijöinä -kyselyn vastausprosentit.

	Lähetetty	Palautuneet	Vastausprosentti
toimintaryhmien hallitusten jäsenet	668	364	54,5 %
toimintaryhmien työntekijät	58	50	82,0 %
kunnanjohtajat	427	224	52,5 %
kunnanvaltuustojen ja -hallitusten puheenjohtajat	800	376	47,0 %

Maaseudun uusia työmahdollisuuksia ja sopimuksellisuutta käsittelevistä kysymyksistä (liite 1) seitsemän oli väittämiä, yksi monivalintakysymys ja yksi avoin kysymys. Väittämiin vastattiin valitsemalla sopivin vaihtoehto seitsemänportaisesta Täysin eri mieltä – Täysin samaa mieltä -asteikosta.

Kuntien ja toimintaryhmien vastaukset

Vastauksia väittämiin käsitellään siten, että kunnan edustajien näkemyksiin sisältyvät sekä kunnanjohtajien että kunnanvaltuustojen ja -hallitusten puheenjohtajien vastaukset. Toimintaryhmien edustajien näkemyksiin sisältyvät toimintaryhmien työntekijöiden ja hallitusten jäsenten vastaukset. Väittämiä vastaukset esitetään kuvassa 5.

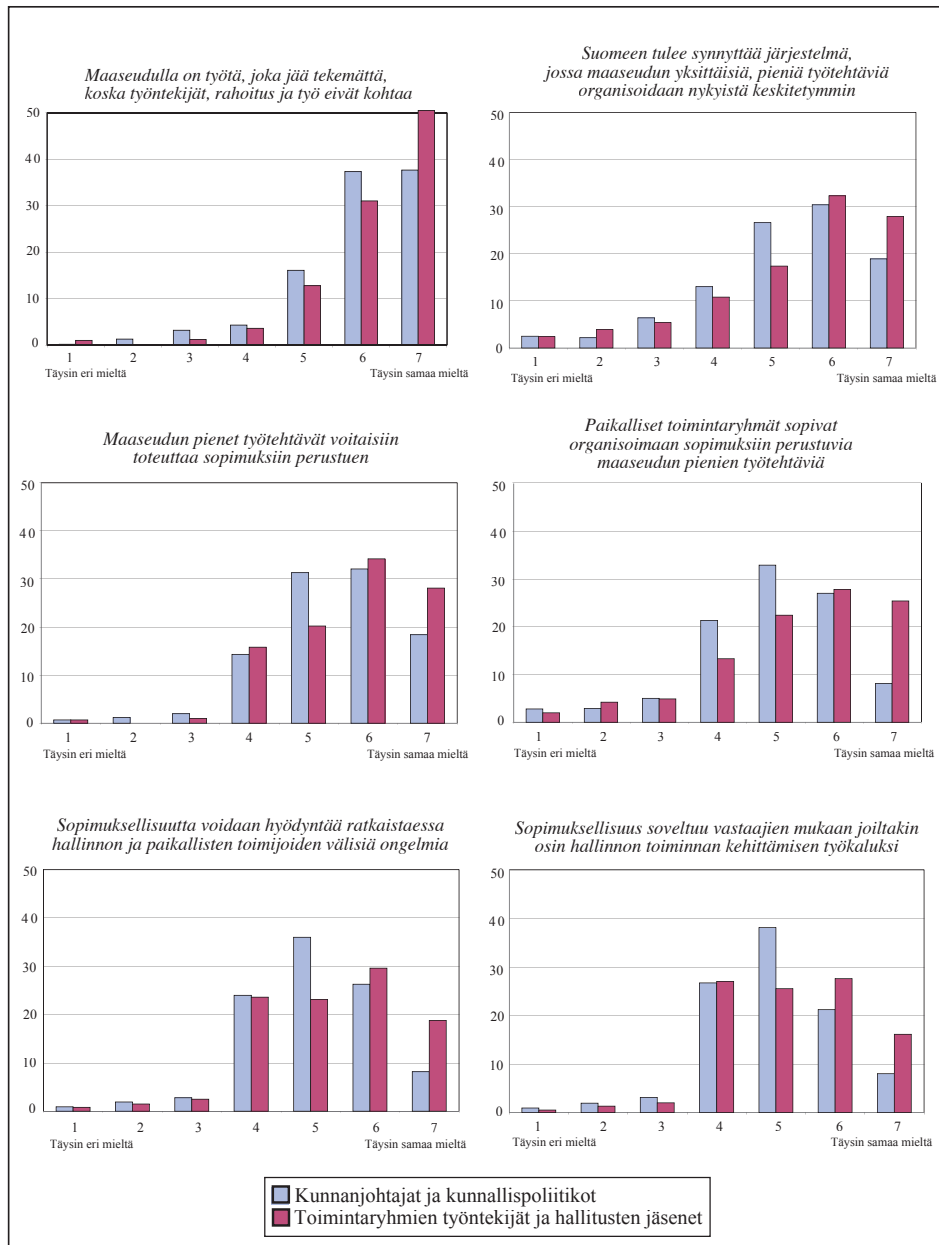
Väittämän *”Maaseudulla on työtä, joka jää tekemättä, koska työn tekijät, rahoitus ja työ eivät kohtaa”* vastaajat ovat yksimielisiä. Yli 90 prosenttia sekä kuntien että toimintaryhmien vastaajista on tätä mieltä. Pitäisi löytää uusia keinoja, joiden avulla maaseudulla työttömänä tai vajaatyöllistettynä olevat henkilöt, piilevät työpaikat ja rahoituslähteet saataisiin löytämään toisensa.

Sekä kunnissa että toimintaryhmissä ollaan vahvasti sitä mieltä, että väittämä *”Suomeen tulee synnyttää järjestelmä, jossa maaseudun yksittäisiä, pieniä työtehtäviä organisoidaan nykyistä keskitetyemmin”* pitää paikkansa. Toimintaryhmien vastaajista noin 60 prosenttia on täysin tai jokseenkin samaa mieltä asiasta. Kunnissa tätä mieltä on lähes puolet vastaajista. Noin kymmenesosa vastaajista ei pidä tällaisen järjestelmän synnyttämistä tarpeellisena. Tämän hetkinen järjestelmä ei näytä vastaajien mukaan sopivan maaseudun pienten työtehtävien organisoimiseen, vaan uudenlaisen järjestelmän luominen olisi toivottavaa.

Sopimusperusteinen työtehtävien toteuttaminen nähdään mahdollisuutena. Noin 80 prosenttia vastaajista on yhtä mieltä väittämän *”Maaseudun pienet työtehtävät voitaisiin toteuttaa sopimukseen perustuen”* kanssa. Kuntien ja toimintaryhmien välisissä näkemyksissä ei ole suurta eroa, mutta täysin samaa mieltä väittämän kanssa on kunnanjohtajista ja kunnallispoliitikoista vain 18 prosenttia, kun toimintaryhmäläisten vastaava luku on 28.

Toimintaryhmien työntekijöistä ja hallitusten jäsenistä 74 prosenttia yhtyy väitteeseen *”Paikalliset toimintaryhmät sopivat organisoimaan sopimukseen perustuvia maaseudun pieniä työtehtäviä”*. Kunnanjohtajien ja poliitikkojen vastaava prosenttiluku on 66. Mielenpide-eroja selittää osittain se tosiasia, että paikallisessa toimintaryhmytyössä mukana olevilla on enemmän tietoa toimintaryhmien mahdollisuuksista organisoida maaseudun pieniä työtehtäviä kuin kunnanjohtajilla ja -poliitikoilla. Noin kymmenesosa kummastakin vastaajaryhmästä on asiasta päinvastaista mieltä. Paikallisissa toimintaryhmissäkin on muutamia vastaajia, joiden mielestä maaseudun pienien työtehtävien organisointi ei sovi heidän tehtäväkseen.

Kuva 5. Vastaukset valtakunnallisessa kyselyssä esitettyihin väittämiin, jotka liittyivät maaseudun uusiin työmahdollisuuksiin ja sopimuksellisuuteen.

Selkeä enemmistö on samaa mieltä väitteen ”*Sopimuksellisuutta voidaan hyödyntää ratkaistaessa hallinnon ja paikallisten toimijoiden välisiä ongelmia*” kanssa. Toimintaryhmien vastaajista lähes puolet (47 %) on joko täysin tai lähes täysin samaa mieltä väitteen kanssa ja alle viiden prosentin kanta oli kielteinen. Kunnissa suhtaudutaan jonkin verran toimintaryhmiä varauksellisemmin asiaan. Täysin tai lähes samaa mieltä väitteen kanssa olevia on noin kolmasosa ja kielteisesti suhtautuvia viisi prosenttia. Vastausten tulosten perusteella voitaneen olettaa, että vastaajat ymmärtävät sopimuksellisuuden soveltuvuuden ristiriitatilanteiden lisäksi myös ongelmien ennaltaehkäisijänä.

Vastaajista 65 prosenttia on sitä mieltä, että väittämä ”*Sopimuksellisuus soveltuu joiltakin osin hallinnon toiminnan kehittämisen työkaluksi*” pitää paikkansa. Toimintaryhmäläisistä jopa 41 prosenttia on asiasta täysin tai lähes täysin samaa mieltä. Kunnanjohtajien ja -poliitikkojen vastaava luku on 28. Heidän joukossaan on enemmän hieman varauksellisemmin, mutta kuitenkin myönteisesti, asiaan suhtautuvia. Neljännes kaikista vastaajista suhtautuu asiaan neutraalisti eikä ota kantaa kumpaakaan suuntaan. Asiaan kantaa ottamattomien vastaajien määrän suuruus johtunee osittain siitä, että sopimuksellisuuden käsite tunnetaan vielä heikosti.

Kyselylomakkeessa vastaajia pyydettiin kertomaan, mitä he ymmärtävät sopimuksellisuudella osana maaseudun kehittämistä. Monien vastaajien mukaan sopimuksellisuudessa on kyse uusista toimintatavoista ja pelisääntöjen luomisesta. Tapauskohtaisesti sovitaan, kuka tekee ja mitä, sekä sovitaan tahosta, joka toiminnan kulloinkin rahoittaa. Sopimuksellisuudessa on monien mielestä kyse eri toimijoiden eli valtion, kunnan, yrittäjien ja kolmannen sektorin välisestä työnjaosta.

”Sopimuksellisuudessa sovitaan työnjaosta, tavoitteista sekä osapuolten vastuista. Myös rahoitus kuuluu sopimuksen piiriin.” (Kunnanjohtaja)

”Sopimuksellisuus on sosiaalisen pääoman hyödyntämistä siten, että julkinen ja kolmas sektori panostavat yhteisen päämäärään saavuttamiseksi sopimus pohjaisesti, vahvuuksin ja perusroolien mukaisesti.” (Kunnanjohtaja)

Tilaaja-tuottaja -malli nousee esiin useissa vastauksissa. Valtaosa mieltää nimenomaan kunnan tilaajaksi ja toiseksi sopimusosapuoleksi. Usein ajatellaan, että työtehtävät, jotka kuuluvat sopimuksellisuuteen ovat niitä, jotka ovat aiemmin kuuluneet kunnalle ja sopimuksellisuudessa näitä tehtäviä siirretään esimerkiksi kolmannelle sektorille.

Eri osapuolten välinen sitoutuminen nähdään tärkeänä asiana sopimuksellisuudessa. Asioista sopiminen ja sopimuksissa pysyminen ovat vastaajien mukaan sopimuksellisuuden keskeisiä ja tärkeitä osatekijöitä. Sopimuksen sitovuus edellyttää sovitun asian loppuun viemistä.

”Yhteistyön vakiintuminen sopimuksellisin keinoin, vahvempi sitoutuminen puolin ja toisin.” (Toimintaryhmän toiminnanjohtaja)

Välittäjäorganisaation rooli ja tarpeellisuus sopimuksellisuudessa eivät erityisemmin korostu vastaajien kommentoissa. Tosin välittäjäorganisaatioita ei kyselyssä missään kohdassa nosteta erillisenä esiin. Selvän poikkeuksen tästä muodostavat toimintaryhmien toiminnanjohtajat. Toimintaryhmissä ollaan tietoisempia välittäjäorganisaation roolista ja tarpeellisuudesta sekä toimintaryhmien omista mahdollisuuksista toimia tulevaisuudessa välittäjäorganisaationa. Välittäjäorganisaation tehtävät nähdään mahdollisuutena laajentaa toimintaryhmän toimenkuvaa. Toiminnanjohtajien kommentoista noin 10 prosenttia koski välittäjäorganisaation tarpeellisuutta.

”Sopimuksellisuus on maaseudun tekemättömien töiden yhteen saattamista välittäjäorganisaation avulla.” (Toimintaryhmän toiminnanjohtaja)

”Ymmärtääkseni sopimuksellisuus tarkoittaa tilaajan, tuottajan ja välittäjän sopimusta palvelun tai muun suoritteiden toteutumiseksi.” (Kunnallispoliitikko)

Sopimuksellisuus liitetään maaseudun pienten työtehtävien löytämiseen ja organisoimiseen. Pienten, usein piilossa olevien työtehtävien löytäminen voi johtaa uusien työpaikkojen syntymiseen ja maaseudun asukkaiden työllistymiseen. Työllistymisellä ei välttämättä tarkoiteta työllistymistä täysipäiväisesti, vaan myös osa-aikatyöpaikkojen syntymistä sopimuksellisuuden kautta pidetään tärkeänä.

”Sitä, että esimerkiksi kunta ja joku muu yhteisö tekevät sopimuksen siitä, miten joku tietty asia, maaseudun ”piilevä työ” hoidetaan, tekotapa ja siitä maksettava korvaus. Sopimuksellisuuden kautta voitaisiin saada maaseudun piilevät työmahdollisuudet muutettua ansiotyöksi.” (Toimintaryhmän hallituksen jäsen)

”Sopimusmenettelyllä voidaan saada uudenlaista työnjakoa maaseudulle, mahdollisia uusia osa-aikatyöpaikkoja. Kolmannen osapuolen mukanaolo on sopimuksia tehtäessä usein välttämätöntä.” (Toimintaryhmän hallituksen jäsen)

Kuten jo aiemmista väittämistä huomattiin, sopimuksellisuuden käsite on hyvin monille epäselvä, eikä suuri osa vastaajista tunne lainkaan käsitettä. Moni toivoi kuitenkin jatkossa selkeää käsitteen määrittelyä ja tietoa sopimuksellisuuden sisällöstä.

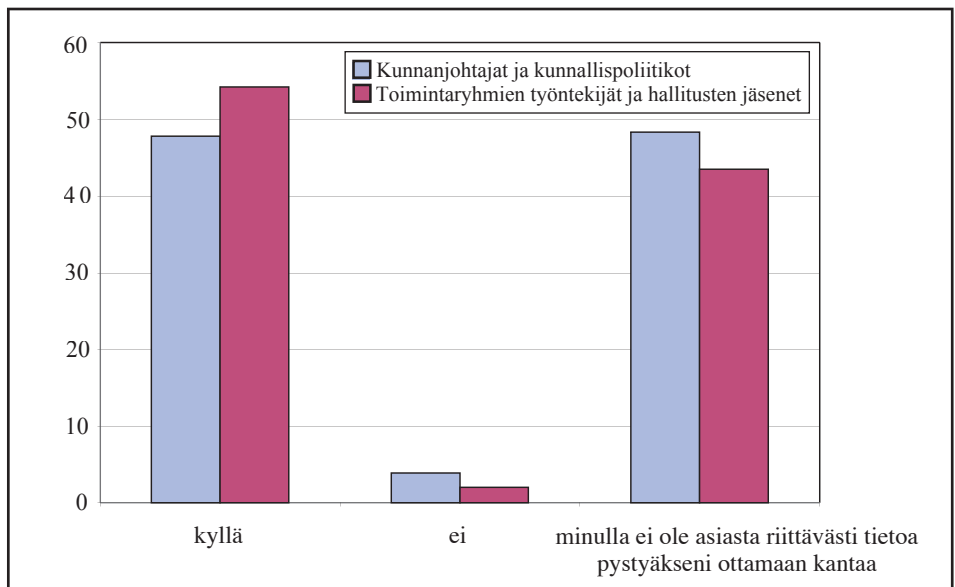
”Käsite on ’lievästi’ hämärä.” (Kunnallispoliitikko)

”Määritellään ensin sopimuksellisuus. Tavasta riippuen sen voi ymmärtää vaikka millä tavalla.” (Toimintaryhmän hallituksen jäsen)

Osalle vastaajista on epäselvää, ketkä voivat olla sopimusosapuolia. Joidenkin mukaan sopimuksellisuudessa on kyse pelkästään kuntien tai seutukuntien välisestä yhteistyöstä. Yhteyttä kolmanteen sektoriin tai yrityksiin ei välttämättä tunnisteta, eivätkä kaikki myöskään miellä sopimuksellisuuden ja maaseudun pienten töiden yhteyttä.

Sopimuksellisuus on käsitteenä vielä monille epäselvä. Lähes puolet (44 %) kunnanjohtajista ja poliitikoista oli rastittanut kohdan *”Käsite on minulle aivan uusi”*. Toimintaryhmissä käsite on hieman tutumpi, mutta heistäkin 36 prosentille se on täysin uusi. Sopimuksellisuuden sisällöstä ja sen tarjoamista mahdollisuuksista maaseudulla tulisikin tiedottaa nykyistä enemmän. Hyvien esimerkkien kautta käsite varmasti avautuu sekä kunnissa että toimintaryhmissä.

Monivalintakysymyksen *”Onko sopimuksellisuus mielestänne varteenotettava maaseudun mahdollisuus?”* vastaukset (kuva 6) vahvistavat näkemystä siitä, että tiedottamista sopimuksellisuuteen liittyen tulisi lisätä. Yli puolet toimintaryhmien työntekijöistä ja hallitusten jäsenistä sekä 43 prosenttia kuntien vastaajista näkee sopimuksellisuuden varteenotettavana maaseudun mahdollisuutena, mutta samanaikaisesti yli 40 prosenttia kaikista vastaajista on sitä meiltä, ettei heillä ole riittävästi tietoa asiasta, jotta voisivat ottaa siihen kantaa. Vain kolme prosenttia kaikista vastaajista katsoo, että sopimuksellisuus ei ole varteenotettava mahdollisuus maaseudulla.

Kuva 6. Vastaukset kysymykseen ”Onko sopimuksellisuus mielestänne varteenotettava maaseudun mahdollisuus?”

Varsinaisten kysymysten lisäksi vastaajat saivat vapaasti kommentoida mieleen tulleita asioita. On hieman yllättävää, että kunnan vastaajilla on heikko paikallisten toimintaryhmien tuntemus. Esimerkiksi lähes viidenne kunnallispoliitikkojen kommenteista koskee sitä, ettei heillä ole aavistustakaan, mitä paikalliset toimintaryhmät ylipäätään ovat. Myös yksi kunnanjohtaja ilmoittaa, ettei hän tiedä mistä organisaatiosta on kysymys. Joidenkin kunnan vastaajien mukaan toimintaryhmät eivät ole tarpeellisia toimijoita, mutta suurempi osuus on niitä, jotka ovat asiasta täysin päinvastaista mieltä. Näiden vastaajien mukaan toimintaryhmätyö on tärkeää maaseudun kehittymisen kannalta. Uusia toimintatapoja toimintaryhmille kaivataan ja etenkin hanketyö ja niiden mukanaan tuoma byrokratia saa kritiikkiä osakseen.

Myös toimintaryhmien keskinäinen erilaisuus nousi esiin. Eri alueilla toimitaan eri tavalla. Kaikissa toimintaryhmissä ei suinkaan olla aktiivisia, vaan toisissa tehdään vain se, mikä pitää. Tämä saattaa rajoittaa joidenkin toimintaryhmien soveltuvuutta ja mahdollisuuksia toimia tulevaisuudessa välittäjäorganisaationa. Toimintaryhmien rooli ja tärkeys maaseudun kehittäjänä nousee esiin etenkin toimintaryhmäläisten vastauksissa.

Yhteenveto

Kunnanjohtajat ja kunnallispoliitikot sekä toimintaryhmäläiset näyttävät olevan pitkälti samoilla linjoilla maaseudun uusien työmahdollisuuksien ja sopimuksellisuuden suhteen. Toimintaryhmäläisten suhtautuminen on kaiken kaikkiaan hieman kuntien edustajia myönteisempää. Suurin yksimielisyys vastaajilla on siitä, että maaseudulla on työtä, joka jää tekemättä, koska työn tekijät, rahoitus ja työ eivät kohta. Myös siitä, että maaseudun pienet työtehtävät voitaisiin toteuttaa sopimukseen perustuen, ollaan samaa mieltä.

Paikallisten toimintaryhmien sopivuus sopimukseen perustuvien maaseudun pienten työtehtävien organisointiin jakaa mielipiteitä hieman enemmän. Etenkin toimintaryhmäläisistä valtaosa kokee oman organisaationsa olevan sopiva taho organisoimaan näitä tehtäviä. Toimintaryhmäläistenkin joukossa on muutamia henkilöitä, joiden mielestä kyseinen tehtävä ei sovi toimintaryhmille.

Sopimuksellisuutta voidaan vastaajien mukaan hyödyntää muun muassa ongelmatilanteissa ja hallinnon toiminnan kehittämisen työkaluna. Kuitenkin sopimuksellisuus käsitteenä näyttää olevan sekä toimintaryhmäläisille että kunnan edustajille vielä melko vieras. Sopimuksellisuuden käsite on tässä vaiheessa vasta muotoutumassa. Jatkossa käsite tulisi määritellä entistä paremmin ja sopimuksellisuuden ominaispiirteistä ja

mahdollisuuksista pitäisi tiedottaa nykyistä enemmän. Konkreettisten hankkeiden ja kokeilujen kautta asiaa viedään kuitenkin eteenpäin ja sen tunnettuus lisääntyy vähitellen.

4. PALVELUSOPIMUKSEN MAHDOLLISUUDET KYRÖNMAALLA

Maaseutusopimus on melko tuore käsite Suomessa. Tarvitaan kokeiluja siitä, kuinka maaseutusopimuksen ideaa viedään eteenpäin käytännön tasolla. Lisäksi tarvitaan saatujen kokemusten ja tiedon levitystä, koska maaseudut mosaiikkimaisuudestaan huolimatta painivat monien samantyyppisten asioiden parissa ympäri Suomen.

Seuraavassa esitellään maaseudun palvelusopimuksen käytäntöön viemistä Kyrönmaalla. Liikkeelle on lähdetty tarpeiden inventoinnista. Käytännön toimia varten selvitettiin kuntien, yritysten ja kolmannen sektorin nykyiset yhteistyöasetelmat palvelujen tuottamisessa sekä tutkittiin valmiuksia tehdä palvelujen tuottamiseen liittyviä sopimuksia. Mahdollisuuksien inventoinnissa hyödynnettiin Kyrönmaalla toimivan YHYRES-kehittämisyhdistyksen asiantuntemusapua piilossa olevien työmahdollisuuksien paikantamisessa.

Maaseudun palvelusopimusten tehtäväkenttä pitää sisällään sellaiset toimialat ja tehtävät, jotka voisivat tulla maaseutusopimuksen piiriin. Toimialojen sisällöt ja yksittäiset tehtävät ovat nousseet esille Kyrönmaalla toteutetun laajan haastattelukierroksen aikana. Haastattelut voidaan kuvata keskustelutilaisuuksiksi, jossa käytiin läpi maaseudun palvelusopimuksen idea, jonka jälkeen inventoitiin julkisen sektorin ja yksityisen sektorin väliin jääviä tekemättömiä maaseutusopimukseen soveltuvia töitä. Keskusteluja käytiin julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin edustajien kanssa ja niitä tehtiin yhteensä 65 kappaletta. Haastatellut henkilöt edustivat siten sekä mahdollisia palvelun toimeksiantajia että palvelun tuottajia. Tämän luvun sisällöt koostuvat suurimmaksi osaksi keskustelutilaisuuksien annista. Henkilöiden nimet on kuitenkin häivytetty yksityisyyden suojaamiseksi. Haastateltujen henkilöiden lista on lähdeluettelon osana.

Kyrönmaan aluekuvaus

Kyrönmaan kunnat ovat Isokyrö, Laihia ja Vähäkyrö (kuva 7). Seutukunnan maapinta-ala on 1037 neliökilometriä ja vesipinta-ala seitsemän neliökilometriä. Kyrönmaan asukasluku on hieman yli 17 000. Kyrönmaa sijaitsee Vaasan ja Seinäjoen välimaastossa. Lähimmillään Vaasa on 25 kilometrin ja Seinäjoki 40 kilometrin etäisyydellä. Kyrönmaan liikenteellinen sijainti on hyvä, sillä alueen läpi kulkee Vaasa–Seinäjoki-rautatie. Valtatie 3 kulkee Laihian ja valtatie 16 kaikkien kolmen kunnan läpi.

Kyrönmaan halki virtaa Kyrönjoki. Jo historiallisina aikoina asutus ryhmittyi nauhamaisesti Kyrönjoen varteen. Jokivarsiasutus on edelleen Kyrönmaan tärkeä tunnuspiirre. Toinen maiseman elementti on laajojen peltoaukeiden täplittämä lakeus.

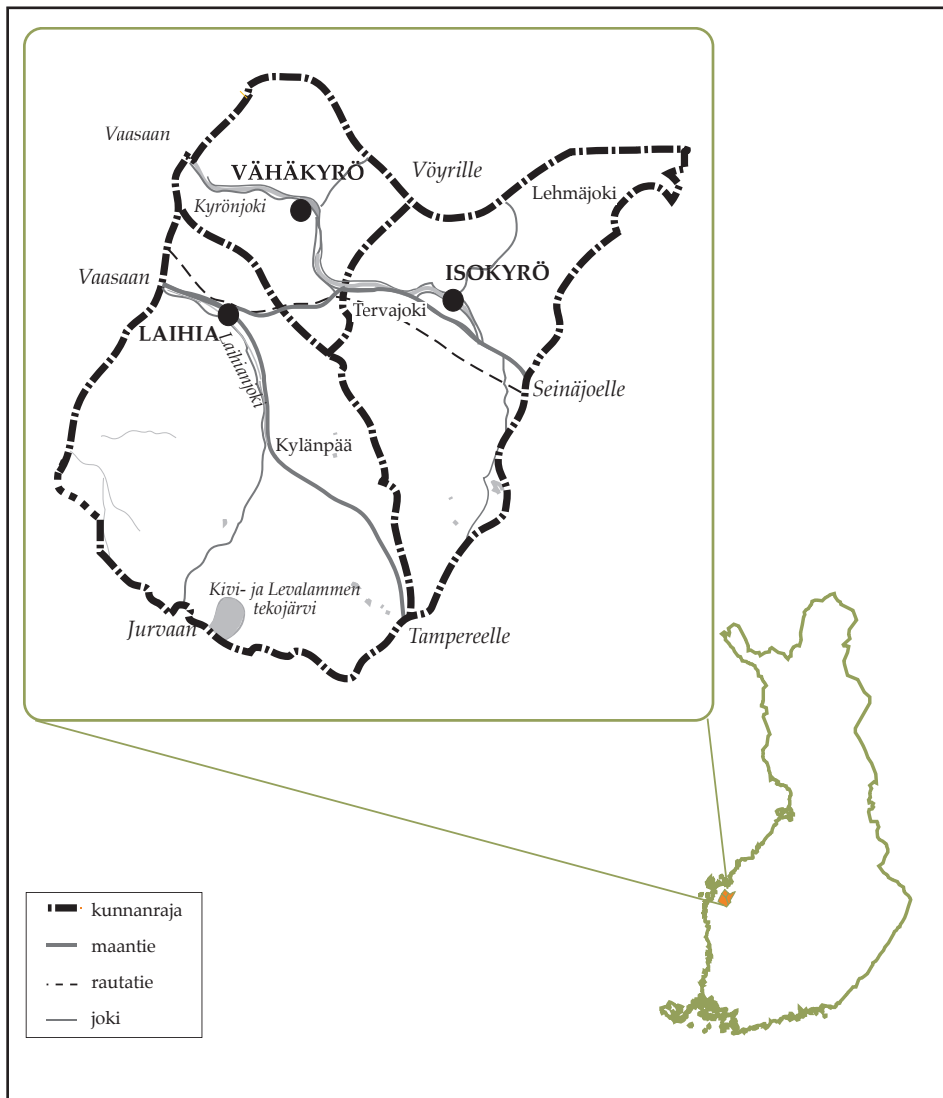
Kyrönmaan alkutuotannon työpaikat vähenivät vuodesta 1988 vuoteen 2001 noin 800:lla.³ Tämä merkitsi työpaikkaosuuden vähentymistä kymmenellä prosenttiyksiköllä eli 28:sta 18:aan prosenttiin. Tilojen lukumäärän kääntöpuolella on tilakoon kasvu ja tuotannon tehostuminen.

Kyrönmaan on perinteistä pienyrittäjyysseutua. Vähänkyrön pläkkysteollisuudella on pitkä historia. Aikoinaan Kyrönmaalla oli myös merkittävä tulitikkuteollisuuden keskittymä. Nykyään Kyrönmaalla on noin 800 yritystä, joista valtaosa työllistää alle viisi henkilöä. Yli sadan henkilön yrityksiä on ainoastaan yksi. Tärkeimmät teollisuuden toimialat ovat metalli-, puu-, elintarvike- ja muoviteollisuus. Yhteensä teollisuuden työpaikkoja on Kyrönmaalla noin 1 100, mikä on vajaa neljännes kaikista työpaikoista. Vuoden 1997 jälkeen teollisuuden työpaikkojen lukumäärä on pysynyt lähes muuttumattomana.

Julkisten palvelujen työpaikat ovat Kyrönmaalla lisääntyneet vuodesta 1988 vuoteen 2001 noin 130:lla. Niiden työpaikkaosuus on noussut 21:stä 29 prosenttiin. Yksityisten palvelujen työpaikat ovat samaan aikaan vähentyneet noin 160:llä. Väheneminen on kuitenkin ollut niin vaimeaa, että yksityisten palvelujen työpaikkaosuus on noussut 22 prosentista 25 prosenttiin. Merkillä pantavaa on myös se, että vuoden 1996 jälkeen yksityisten palvelujen työpaikat ovat lisääntyneet yli 200:lla.

Huolimatta tapahtuneista muutoksista, Kyrönmaa on edelleen elinvoimainen maaseutualue. Elinvoima tarkoittaa tällöin elinkeinojen moninaisuutta, yli 17 000 asukasta sekä monipuolista yhdyskuntarakennetta. Tähän voi vielä lisätä yhdistys- ja järjestökentän runsauden. Kyrönmaa on ihanteellinen alue tutkia sopimuksellisuuden mahdollisuuksia, sillä siellä ovat edustettuina useimmat maaseutuyhteisöjen toiminnalliset piirteet.

³ Tilastotiedot on poimittu Tilastokeskuksen ylläpitämästä Maaseutuindikaattorit-tietokannasta (<http://altika2.stat.fi:81/database/Maaseutuindikaattori/Maaseutuindikaat>

Kuva 7. Kyrönmaan seutukunta.

Maaseudun palvelusopimusten tehtäväkenttä

Hoiva- ja muut hyvinvointipalvelut

Hyvinvointipalvelut on laaja käsite. Niihin sisältyy hoivapalvelujen lisäksi siivous-, korjaus-, kiinteistö-, ylläpito- ja vartiointipalvelut. Myös kuljetuspalveluiden lasketaan kuuluvan osittain hyvinvointipalveluihin. Hoivapalvelut ovat lähinnä sosiaali- ja terveydenhuoltoon kuuluvia tehtäviä ja toimia, jotka helpottavat jokapäiväisen arjen sujumista silloin, kun ihminen ei itse kykene niitä tekemään.

Aiemmin julkinen sektori vastasi hyvinvointipalveluiden tuottamisesta, mutta viime vuosina hoiva-alalle on tullut julkisten toimijoiden rinnalle myös yksityisiä yrityksiä, kolmannen sektorin yhdistyksiä ja järjestöjä sekä erilaisia verkostoja. Kunnille avautui 1990-luvulla toteutetun valtiosuosuusuudistuksen myötä uusia mahdollisuuksia palvelujen järjestämiseen. Kunnan ei tarvitse tuottaa palveluja itse, vaan kuntien on ainoastaan vastattava siitä, että palvelut järjestetään. Kun yksityinen sektori on mukana tuottamassa palveluja, kunnilla on mahdollisuus täydentää palveluvalikoimaansa, tehostaa toimintaansa ja jopa säästää kustannuksia. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2001: 15, 20–25.)

Kuluvalla vuosikymmenellä kuntasektorin työntekijöistä jopa kolmannes on jäämässä eläkkeelle. Väestön ikääntyminen aiheuttaa tulevaisuudessa valtavasti paineita hyvinvointipalvelujen järjestämiselle. Paitsi että vanhusten määrä lisääntyy merkittävästi, julkisia varoja on käytettävissä entistä vähemmän ja asiakkaiden vaatimustaso palveluita kohtaan nousee. (Kuntatiedon keskus 2004.) Tulevaisuudessa vanhuksilla on nykyistä enemmän mahdollisuuksia ja valmiuksia ostaa palveluita. Tulevaisuuden vanhuksat ovat tottuneet kuluttamiseen ja erilaisten palvelujen hankkimiseen. Heillä on myös enemmän varallisuutta kuin tämän päivän vanhuksilla. Hoivan tarve kasvaa koko ajan ja kasvavaan kysyntään pitäisi olla tarjolla uudenlaisia ratkaisuja. Yksi ratkaisukeino on maaseudun palvelusopimusmenetelmä.

Koska kunnat eivät pysty tulevaisuudessa itse hoitamaan iältään kasvavaa, melko hyväkuntoista ryhmää, tarvitaan jatkossa lisää uusia hoitomuotoja. Etenkin kevyemmän hoidon tarve kasvaa nykyisestä huomattavasti. Olisi hyvä miettiä erilaisia mahdollisuuksia vanhusten hoitamiseen tutussa ympäristössä, esimerkiksi omalla kylällä. Parhaassa tapauksessa kunta, yritykset, erilaiset osuuskunnat, yhdistykset, vapaaehtoiset ja omaiset voivat toimia sulassa sovussa keskenään. Puhutaankin monituottajamallista, jossa korostuu etenkin hoivapalveluiden osalta yhteistyö ja vuorovaikutus erilaisten toimijoiden välillä. (Andersson 2000: 11.)

Kyrönmaan kuntien palvelutarve hoituu nykyisellään vuoteen 2010 asti luultavasti suhteellisen hyvin. Sen jälkeen on oltava enemmän valmiuksia vastata kasvavan vanhusväestön tarpeisiin. Olisi hyvä ennakoita kysyntää hyvissä ajoin, jotta tulevaisuudessa tilanne ei riistäytyisi käsistä, vaan pystyttäisiin tarjoamaan tarpeeksi palveluita. Isonkyrön ikärakenne ei muutu radikaalisti tulevina vuosina, sillä se on jo tällä hetkellä vanhuspainotteinen. Lähempänä Vaasaa sijaitsevien Laihian ja etenkin Vähänkyrön ikärakenne tulee muuttumaan ennusteiden mukaan enemmän. Yli 75-vuotiaiden vanhusten määrä kasvaa Kyrönmaan alueella noin 21 % vuoteen 2020 mennessä (Laitinen 2004:11). Kasvavaan ja muuttuvaan palvelutarpeeseen on varauduttava. Esimerkiksi dementiapotilaiden määrä lisääntyy huomattavasti tutkimusten mukaan koko Suomen alueella. On ennustettu, että tulevaisuudessa 6 % väestöstä sairastuu dementiaan. Näille potilaille tarvitaan omia hoitopaikkoja.

Kuntien on mahdotonta perustaa jatkuvasti uusia virkoja. Lisääntyvään hoivapalvelujen tarpeeseen vaihtoehtona olisi solmia palvelusopimuksia yksityisten palveluntarjoajien kanssa. Yksityisten palvelujen etuna on palvelujen joustavuus, sillä kunnan yksityiseltä ostamaa palvelua voi kasvattaa tai pienentää tarpeen mukaan.

Yhteistyö julkisen sektorin ja yksityisen palveluntuottajan kanssa ei ole aina aivan ongelmaton. Eräs ongelma yritysten ja kolmannen sektorin palvelujen tuottamisessa sopimusteitse on kuntien viranhaltijoiden epäluuloisuus ulkoisia palveluntuottajia kohtaan. Uudet toimijat koetaan joissain tapauksissa vielä uhkana julkiselle sektorille ja sen perinteiselle palvelutuotannolle. Monien kuntien vastustus perustuu siihen, että kunta menettää päätäntävaltaansa. Se on vielä monilla sektoreilla aika asia. Aina ei osata nähdä uusia toimijoita palvelutuotannon uusina mahdollisuuksina ja julkisen sektorin omaa palvelutuotantoa täydentävinä toimijoina. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2001: 25.) Epäilevää suhtautumista kuvastaa erään kunnan virkamiehen kommentti: *”Yksityiset palveluntarjoajat kuorivat kerman päältä ja ottavat paremmat hoidettavat ja kunnalle jää kaikista vaikeimmat tapaukset hoidettavaksi.”* Kunnan viranhaltijat saattavat nähdä oman sektorin kasvattamisen ja uusien virkojen perustamisen tärkeämpänä asiana kuin saman rahamäärän sijoittamisen yksityisen tai kolmannen sektorin tuottamiin palveluihin, vaikka näin palveluita voitaisiin tuottaa tehokkaammin.

Kun yksityisten hoivapalvelujen tuottamista lähdetään suunnittelemaan yhteistyössä kunnan kanssa, on neuvottelujen merkitys erittäin suuri. Jos neuvottelut eivät suju, *”on kuin härkää vastaan taistelisi”*. Täytyy tehdä itsensä tutuksi eli esitellä, visiodia, perustella, osoittaa sitoutuminen ja puhua päättäjät ympäri. Mikäli toiminnasta välittyy positiivinen kuva, on mahdollista saada sekä kunnanhallituksen että -valtuuston tuki taakseen.

Myös päättäjien tulisi katsoa pidemmällä tähtäimellä palvelusopimusmallin tuomia kokonaistaloudellisia vaikutuksia: yritystoiminnan etuja; työllistämisaikutusta sekä asukkaiden pysymistä kunnassa.

Kuntien kannattaisi ajatella yhteistyötä siltä kannalta, että toimintaan voidaan saada myös ulkopuolista rahoitusta, jos kunta tukee tavalla tai toisella esimerkiksi yleishyödyllisen yhdistyksen toimintaa tai kehittämissanketta. Kunnalle syntyy tätä kautta säästöjä, mikäli kunnassa on todella tarvetta saada jokin tietty toiminta käynnistymään tai palvelu tuotetuksi tavalla tai toisella.

Raha-automaattiyhdistys (RAY) voi olla yksi sopimuksellisuuden rahoittajatahoista. Erityisen huomionarvoista on, että avustustoiminta kohdennetaan sellaisiin järjestöjen koordinoimiin kokeilu- ja kehittämishankkeisiin, jotka perustuvat yhteistyöhön järjestöjen sekä julkisen ja yksityisen sektorin kanssa. Yhdistysten ja järjestöjen on mahdollista saada RAY:n kautta tukea toiminnalleen. Vuonna 2004 yhteensä 308 miljoonaa euroa jaettiin avustuksina yleishyödyllisille yhteisöille. Vuodesta 2005 lähtien RAY anna juurikaan enää avustuksia elinkeinotoimintaan verrattavaan ja korvausta vastaan tapahtuvaan palvelutoimintaan. Sen sijaan erityisryhmien, kuten asunnottomien, huonokuntoisten vanhusten, muistihäiriöistä kärsivien, mielenterveyskuntoutujien, vammaisten ja erityistukea tarvitsevien nuorten asumista tuetaan myöntämällä avustusta muun muassa asuntojen rakentamiseen ja perusrantamiseen. Avustustoiminta painottuu tulevaisuudessa aiempia vuosia enemmän kansalaisjärjestö-, tukihenkilö- ja vapaaehtoistoimintaan sekä laajaan yhteistyöhön perustuvaan kokeilu- ja kehittämistoimintaan. Kuitenkin on otettava huomioon, että avustuskohdeet eivät pysy samoina vuodesta toiseen, vaan avustusten painopistealueet vaihtelevat. (RAY:n kotisivut 2004.)

Ei ole täysin merkityksetöntä, mikä taho tuottaa julkisen sektorin ohessa palveluita. Yksityishenkilöt saattavat ostaa mieluummin palveluita kolmannelta sektorilta kuin yrittäjältä, koska yhdistykset toimivat usein yleishyödyllisesti ja niiden toiminnan koetaan edesauttavan oman kylän kehitystä. Yrittäjiä sen sijaan saatetaan kadehtia ja palvelu jätetään tästä syystä kenties ostamatta. Toisaalta myös Kyrönmaalla on noussut esiin täysin vastakkainen ilmiö. Erästä kyläyhdistystä ei haluta lasten päivähoitopalveluiden tuottajaksi. Tämä ilmiö johtunee imagokysymyksestä: yrityksessä ajatellaan toimivan ammattilaisia kun taas yhdistyksessä harastelijoita. Taustalla voi olla myös yhdistysten välinen kilpailuasetelma ja henkilöiden väliset ristiriidat. Tässä tapauksessa kyläyhdistystä ei nähdä koko kylän etua ajavana organisaationa.

Palvelujen käyttäjien asenne voi olla este palvelujen hyödyntämiseen varsinkin silloin kun palvelusta joutuu itse maksamaan. Maaseudulla saattaa olla korkeampi kynnys ostaa esimerkiksi siivouspalveluita kuin kaupun-

geissa, joissa erilaisia palveluita on ollut tarjolla huomattavasti kauemmin. Vähitellen kuitenkin kokeilujen ja hyvien esimerkkien myötä yksityisten palvelujen kysyntä yleistyy ja niistä ollaan valmiita maksamaan.

Hoivapalvelujen tuottajien – yrittäjien ja yhdistysten – kannalta voidaan nähdä ongelmana alan epävarmuus. Ikäihmisiä tulee kyllä riittämään, mutta ongelmana on se, ettei palvelun tilaamisen jatkuvuutta pystytä takaamaan. Ihmisen terveydentila saattaa muuttua hyvinkin nopeasti ja kevyemmän hoidon tarve yhden ihmisen kohdalla muuttuu raskaamman hoidon tarpeeksi. Raskaampien palvelujen tuottaminen on sopivampaa hoidon vaativuuden vuoksi julkiselle sektorille kuin yksityiselle tai kolmannelle sektorille.

Seuraavassa kuvassa (kuva 9) on hoivapalveluiden eri muodot jaettu niiden vaativuuden mukaan laitoshoitoon, avohoitoon ja tukihoitoon. Maaseudun palvelusopimusten kohteina voivat toimia julkisen sektorin omaa toimintaa täydentävät hoivapalvelujen muodot, kuten yhteisöjen ylläpitämät pienkodit, erilaiset avopalvelut ja vanhusten kotona selviytymistä tukevat palvelumuodot. Näitä palvelusopimusten mahdollisuuksia Kyrönmaan toimintaympäristössä käydään läpi seuraavissa luvuissa.

<p>LAITOSHOITO</p> <ul style="list-style-type: none"> - Erikoissairaanhoido sairaalassa - Terveyskeskus vuodeosasto - Vanhainkodit - Pienkodit - Palveluasuminen
<p>AVOHOITO</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kotisairaanhoido   <ul style="list-style-type: none"> • Yöpartiot   - Kotipalvelu   <ul style="list-style-type: none"> • Avopalvelu   - Omaishoido   <ul style="list-style-type: none"> • Omaishoitajien lomitus
<p>TUKIHOITO</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kylätalkkarit • Pestipalvelut • Vanhusten päivätoiminta • Jne.

Kuva 9. Vanhusten raskaan, keskiraskaan ja kevyen sarjan hoivapalvelut. (Sopimuksellisuuden mahdollisuudet palvelujen tarjoajana merkitty vahvennettuna).

Yhteiskunnan toimenpiteitä yksityisen palvelutarjonnan laajentamiseksi

Yhteiskunta tarjoaa yksityisille palvelunkäyttäjille etuisuuksia, jotka edistävät yksityisten hoivapalvelujen käyttöä. Näistä verotuksen kotitalousvähennys ja tulevina vuosina käyttöön otettava palveluseteli ovat sellaisia toimenpiteitä, jotka ovat merkittävässä roolissa myös maaseudun palvelusopimuksen eteenpäin viemisessä.

Verotuksen kotitalousvähennyksellä edullisesti palveluja

Vuoden 2003 alusta voimaan tulleella kotitalousvähennyksellä tarkoitetaan kotona teetetyyn työn kustannusten osittaista vähentämistä verotuksessa. Kotitalouksien on mahdollista hankkia pienimuotoisia palveluja aiempaa edullisemmin. Kotitalousvähennys helpottaa palvelujen tuottajien toimintaa. Ne voivat hyödyntää kotitalousvähennystä muun muassa markkinoidessaan palveluitaan. (Hyvinvointipalvelujen teemaryhmä 2004: 48.)

Kotitalousvähennys soveltuu kotitalous-, hoiva- tai hoitotyöhön sekä asunnon tai vapaa-ajan asunnon kunnossapito- tai perusparannustyöhön. Terveys- tai sairaudenhoitopalveluista ei tehdä kotitalousvähennystä. Kotitalousvähennystä ei tehdä myöskään silloin, kun samaan työhön on saatu muuta yhteiskunnan tukea. Esimerkiksi omaishoitaja tai lasten kotihoitotuen saaja ei saa tehdä kotitalousvähennystä. Nykyisin on mahdollista vähentää 10 % varsinaisesta palkasta ja palkan sivukulut tai 60 % työkorvauksesta. Työkorvaus tarkoittaa työstä yrittäjälle tai yritykselle maksettua suoritusta, joka ei ole kuitenkaan luonteeltaan palkkaa. Vähennyksen enimmäismäärä on 1 150 euroa. Vähennys on henkilökohtainen, mutta puolisoista sen voi saada kumpikin. Vähennys voidaan tehdä sinä vuonna, kun työstä maksettava korvaus on suoritettu. Vähennettävien kustannusten omavastuu on 100 euroa. (Suomen Yrittäjien kotisivut 2004.)

Kotitalousvähennys on luotu palvelualan markkinoiden kehittämiseksi. Ilman ostajia ja myyjiä ei voi olla toimivia markkinoitakaan. Kotitalousvähennys parantaa kansalaisten ostomahdollisuuksia, koska palvelun todelliset ostajalle aiheutuvat kustannukset ovat aikaisempaa matalammat. (Suomen Kuntaliitto 2004.) Kotitalousvähennys ehkäisee myös harmaata taloutta. Kotitalousvähennykset eivät poista kuitenkaan täysin palveluista aiheutuvien tilapäisten korkeiden kustannusten ongelmaa. Vähennys otetaan huomioon verotuksessa, mutta rahan on löydettävä ostajalta ostovaiheessa. Tämä saattaa karsia pois osan muuten potentiaalisista asiakkaista. Kotitalousvähennys on varmasti monelle melko uusi ja vaikeasti ymmärrettävä asia, joka vaatii tiedottamista ja lisää konkreettisia esimerkkejä todellisista kustannuksista.

Kotitalousvähennyksen käyttöönottoa pidetään kaiken kaikkiaan kuitenkin onnistuneena toimenpiteenä palveluajon työttömyyden vähentämiseksi. Kotitalousvähennys onkin mahdollisesti laajenemassa. Hallitus haluaa laajentaa kotitalousvähennystä siten, että verovähennys annettaisiin myös niille, jotka haluavat kustantaa omille vanhemmilleen kotitalousapua. Tämän lisäksi vähennyksen ylärajan nostamista harkitaan. Kotitalousvähennyksen laajennuksen myötä vanhemmistaan kaukana asuvat lapset voisivat kantaa enemmän vastuuta vanhemmistaan ja vanhuksien olisi mahdollista asua pidempään kodeissaan. Kotitalousvähennyksen laajentaminen helpottaisi myös paineita kuntien kotipalveluissa. (Verkkouutiset 2004.)

Palvelusetelillä joustavasti kotipalveluja

Vuonna 2004 toteutetaan palveluseteliuudistus kotipalvelussa. Palveluseteli on uusi palvelutapa kunnan tuottamien ja ostopalveluna hankittavien palvelujen rinnalla. (Ahonen 2004.) Palvelusetelimalli poikkeaa perinteisistä kunnan käyttämissä ostopalveluista monin tavoin. Palveluseteleitä käytettäessä asiakkaalla on suurempi valinnan vapaus kuin ostopalveluiden käytössä. Ostopalvelut on rajattu tiettyihin palveluihin eikä kuluttaja saa itse vaikuttaa keneltä palvelun tuottajalta haluaa palvelun saada. Ostopalvelusopimukseen tavallisen kuntalaisen on vaikea vaikuttaa muulla tavalla kuin äänestämällä. Palvelusetelien myötä julkinen säätely vähenee ja päätösvaltaa siirretään kuntalaisille. (Andersson 2000: 47.)

Palvelusetelin myöntää kunnan sosiaalitoimi. Sosiaalitoimessa kotipalvelujen tarvetta kartoitettaessa asiakkaalle annetaan tietty tuntimäärä. Viime kädessä asiakas saa itse päättää, mitä palveluja hän haluaa. Siivous tai lenkillä avustaminen voivat olla ruoanlaiton tai joidenkin muiden perinteiseen kotipalveluun kuuluvien tehtävien lisäksi kotipalvelua. Palvelusetelimallissa asiakas saa valita itse palveluntuottajan. Kunta ei järjestä palvelua, jos henkilö pärjää kotona ja tarvitsee vain siivouspalvelua. Pitää olla hoivan ja huolenpidon tarve, jotta voi saada esimerkiksi siivousta tekevän kodinhoitajan palveluita.

Lahden seudulla on tehty palvelusetelikokeilu vuonna 2003. Kokeilussa ilmeni, että palvelusetelin merkitys asiakkaille konkretisoitui palvelun järjestämisen joustavuudessa ja nopeudessa. Asiakaspalautteen mukaan palvelusetelin käyttäminen ostovälineenä ei tuottanut vaikeuksia, vaan palvelusetelin käyttö koettiin helpoksi ja vaivattomaksi. Asiakkaat olivat tyytyväisiä saamaansa palveluun ja palveluntuottajiin. Palveluseteli osoittautui toimivaksi ratkaisuksi sellaisten ihmisten kohdalla, jotka pysyvät vertailemaan vaihtoehtoja. Moni palvelusetelin käyttäjä korostikin itsenäisen päättämisen mahdollisuutta. Kokeilu osoitti, että onnistuneen

setelien kohdentamisen myötä myös vanhuksilla on valmiuksia aktiiviseen asiakkuuteen sekä riittävästi osaamista palveluiden ostamiseen.

Palvelusetelikokeilussa selvisi, että järjestelmä lisäsi kuntien työntekijöiden työmäärää, mutta toisaalta se myös helpotti kotipalveluhenkilöstön työpaineita. Setelin avulla voitiin tasata ruuhkahuippuja ja reagoida nopeasti ennakoimattomiin palvelutarpeisiin. Työntekijät toivoivat palvelusetelin muuttuvan pysyväksi palvelumuodoksi. Yhteistyö kuntarajojen yli ja työntekijöiden kesken lisääntyi kokeilun suunnittelun ja toteuttamisen aikana. Myös kuntien yhteistyö yksityisen ja kolmannen sektorin palveluntuottajien kanssa tiivistyi. Palveluntuottajille hankalaa oli erityisesti kiinteähintaisen setelin sovittaminen tuntihintoihin ja palvelukertojen määrään sekä laskuttaminen moneen paikkaan. Palveluntuottajat suhtautuvat siitä huolimatta myönteisesti palvelusetelin käytön laajenemiseen. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvitys 2004: 3.)

Palvelusetelikäytäntö tuntuu olevan yhä varsin monelle yrittäjälle epäselvä. Vaasan seudulla tutkittiin sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen toimintaedellytyksiä ja huomattiin, että 70 % vastaajista ei tunne palvelusetelikäytäntöä. (Vaasan Yrittäjät ry 2004.) Palveluseteleihin liittyvää tiedottamista tulisi siis lisätä. Parhaimmillaan palveluseteli kasvattaa hoiva-alan yritystoiminnan edellytyksiä ja kannustaa uusia yrittäjiä alalle. Palvelusetelin käyttöönotto tähtää eritoten naisyrittäjyyden lisäämiseen.

Valtion taloudellinen tutkimuskeskus selvitti kevään 2004 aikana kuntien aktiivisuutta uusien palvelusetelijärjestelmien perustamiseen. Samassa yhteydessä selvitettiin peruspalvelujohtajien mielipiteitä lainsäädännössä mahdollisesti esiintyvistä toimintojen järkevää järjestämistä estävistä tekijöistä. Kaikkiaan 25 kunnassa uusi palveluseteli oli joko otettu käyttöön tai sen käyttöönotosta oli tehty päätös. Näiden lisäksi 43 kunnassa suunniteltiin palvelusetelien käyttöä. Kuntien palvelusetelijärjestelmät oli luotu lähinnä kotipalveluihin, omaishoitoon sekä erilaisiin tukipalveluihin. Kuntien toiminta oli ollut aktiivista, kun otetaan huomioon, että uusi lainsäädäntö tuli voimaan vasta muutama kuukausi ennen kyselyn ajankohtaa. (Räty 2004.)

Palvelusetelijärjestelmän laajemmalle käyttöönotolle nähtiin selviä esteitä. Suurena ongelmana pidettiin järjestelmän hajanaisuutta. Vaikka kaikkia sosiaali- ja terveystieteiden palveluja voidaan antaa palvelusetelillä, sama seteli ei sovellu kaikkiin palveluihin. Maksuperusteiden epäyhtenäisyys ja erilaiset säädökset tekevät järjestelmästä sekavan. Ongelmallisena pidettiin myös sitä, että palvelusetelillä palveluja voidaan ostaa yritykseltä ja yhteisöltä, mutta ei yksityiseltä henkilöltä. Kuitenkin yksityinen henkilö voi olla esimerkiksi harvaanasutulla maaseudulla ainoa sopiva palveluntuottajavaihtoehto. Kunnissa nähtiin ongelmana kuntien omien resurssien vähäisyys. Palvelusetelien toteutukseen ja palvelun tuottajien kilpailutuk-

seen ei ole juurikaan käytettävissä resursseja. Kunnissa kaivattiin erilaisia malleja palvelusetelien käytön laajentamiseksi. (Räty 2004.)

Palvelusetelin hinnoittelu- ja omavastuulainsäädännöt jakautuvat kolmeen osaan. Asiaksmaksulain 12 §:n säännöksen mukaan palveluseteliä käytettäessä asiakkaan omavastuuosuutta rajoitetaan. Palvelusetelimallissa asiakkaalle maksettavaksi tuleva omavastuuosuus ei saa ylittää sitä asiakasmaksua, jonka kunta voisi periä, mikäli tuottaisi palvelun itse, eikä palvelusetelin arvon määräytymisestä ole erikseen toisin säädetty. Pääosassa terveyspalveluita asiakkaan omavastuu ei saa nousta kunnan vastaavista palveluista perimää asiakasmaksua korkeammaksi. (Kuntatiedon keskuksen kotisivut 2004.)

Säännöllisen ja tilapäisen kotipalvelun sekä erilaisten tukipalvelujen palvelusetelissä asiakkaan omavastuuosuutta ei sen sijaan rajoiteta, vaan omavastuuosuus voi olla suurempi tai pienempi kuin kunnan vastaavasta palvelusta perimä asiakasmaksu. Asiakkaan omavastuu voi lain mukaan vaihdella palveluntuottajittain, koska tuottajat voivat päättää palvelun hinnoittelusta vapaasti kunnan toiminnalle asettamien ehtojen rajoissa. Asiakas maksaa tuottajalle palvelun hinnan ja palvelusetelin arvon erotuksen ja palvelun tuottaja taas laskuttaa palvelusetelin arvon kunnalta. (Kuntatiedon keskuksen kotisivut 2004.) Kotipalveluissa palvelusetelin minimihinta on 5–20 euroa tunnilta, eikä asiakkaan omavastuuosuutta rajoiteta. Muissa palveluissa kunnan on huolehdittava siitä, että asiakkaan omavastuu jää kohtuulliseksi. Kunta saa tosin itse päättää, mikä on kohtuullista. (Räty 2004.)

Yhtä tiettyä ja oikeaa palveluseteliä ei ole olemassa, vaan setelin hinta, omavastuu ja sen käytön laajuus vaihtelee kunnittain. Kaikille palveluseteleille on kuitenkin yhtenäistä kuluttajien valinnan vapaus ja kunnan vastuu palvelun laatutasosta. (Räty 2004.)

Sosiaali- ja terveysministeriö seuraa palveluseteliin liittyviä alueellisia ja kuntakohtaisia kehittämishankkeita. Vuosien 2005–2006 aikana ministeriö toteuttaa laajan seurantatutkimuksen palvelusetelien käytöstä. Seurantatutkimuksen tulosten perusteella palvelusetelien käyttöä koskevaan lakiin voidaan tehdä tarvittaessa korjauksia. Viimeistään tässä vaiheessa palvelusetelimallin mahdollisiin epäkohtiin voidaan puuttua ja vaikuttaa. (Kuntalehti 13/2004: 51.)

Valtakunnallisesti käydyin keskustelun lisäksi palvelusetelimalli puhuttaa myös Kyrönmaalla. Lähivuosina kunnissa on tarkoitus lähteä mukaan palvelusetelimalliin. Esimerkiksi Isossakyrössä harkitaan kovasti setelien käyttöönottamista. Ne eivät sovi varsinaiseen sairaanhoitoon, mutta hoivaan ja huolenpitoon, kuten siivoukseen sekä kotona selviytymisen parantamiseen liittyviin työtehtäviin, kuten ateriapalveluihin, ne näyttävät sopivan.

Palveluseleihin liittyvät asiat eivät ole epäselviä pelkästään alan yrittäjille tai yrittäjiksi aikoville, vaan myös kunnan virkamiehille. Kunnissa on toisistaan varsin poikkeavia käsityksiä liittyen esimerkiksi palveluiden hinnoittelun lainsäädäntöön.

Kyrönmaalla palvelusetelimalliin siirtymisen näkyvä ongelma on yksityisten palveluntuottajien vähäisyys. Kyrönmaalla on useita hoiva-alan yrityksen perustamisesta kiinnostuneita henkilöitä. Eräs ongelma hoiva-alan yrittäjäksi ryhtymisessä liittyy yrittäjäehdokkaiden toiminnan aloittamisen ja suunnittelun tukemiseen. Lähiseudulla ei ole tällä hetkellä yrityshautomotoimintaa hoiva-alalle aikoville tai alalla toimiville. Yrityshautomotoiminta ja verkostoituminen muiden alalle aikovien ja alalla toimivien henkilöiden kanssa olisi ensiarvoisen tärkeää ja saattaisi madaltaa yrittäjäksi ryhtymisen kynnystä.

Lasten yksityisen hoidon tuki

Lasten päivähoitopalvelujärjestelmissä ollaan pitkällä yksityisen palvelutarjonnan kasvattamisessa. Kela myöntää yksityisen hoidon tukea, mikäli vanhemmat haluavat ostaa lastenhoitopalveluita joltain muulta palveluntuottajalta kuin kunnalta. Koska yhteiskunta tukee tällä tavoin toimintaa, yksityisiä päiväkoteja ja muita hoitopaikkoja on ollut taloudellisesti kannattavaa perustaa. Lasten vanhempien on tehtävä yksityisen henkilön tai yhteisön kanssa vähintään kuukauden mittainen työsopimus lasten hoidosta. (Kelan kotisivut 2004.)

Kotipalvelut

Kotipalvelut ovat yksi kotihoidon muoto kotipalvelujen tukipalvelujen, kotisairaanhoidon sekä omaishoidon tuen lisäksi (Laitinen 2004: 20). Kotipalveluilla helpotetaan jokapäiväisiä toimintoja, kuten asumista, asioimista, ruokailua ja vaatehuoltoa. Kotipalvelun tehtäviä ovat lastenhoito ja -kasvatus sekä aikuisille kohdistettu henkilökohtainen hoiva ja huolenpito. Tarvittaessa myös osallistuminen kodin ulkopuoliseen toimintaan, ihmisuhteisiin, virkistyksen ja harrastusten ylläpitämiseen pyritään turvaamaan. Osa kotipalveluista tuotetaan pitkäaikaiseen avun tarpeeseen ja osa vastaa akuuttiin kysyntään esimerkiksi kriisitilanteissa. (Laihian kotisivut 2004.) Säännöllisesti tapahtuvasta kotiavusta ja kotisairaanhoidosta tehdään hoito- ja palvelusuunnitelma kunnan, asiakkaan, omaisten ja muiden yhteistyötahojen kanssa. Maksut määräytyvät käyntikertojen ja asiakkaan bruttotulojen mukaan. (Isonkyrön kotisivut 2004.)

Kotipalvelujen suurin asiakasryhmä ovat vanhukset. Vuonna 2001 Kyrönmaalla kotipalveluja myönnettiin 364 henkilölle (Laitinen 2004: 97–98). Vanhusten palvelujen peruslinjana on enenevässä määrin kotona asumista tukevien palvelujen järjestäminen. Tällä hetkellä ei kuitenkaan pystytä myönteisestä kehityksestä huolimatta järjestämään riittävästi kotiin annettavaa hoitoa ja palveluja. Kotihoidon kattavuuden lisääminen onkin keskeistä vanhustenpalvelujen kehittämisessä.

Vanhusväestöstä esimerkiksi sotainvalidit ja -veteraanit tarvitsevat apua ja palveluja. Mikäli sotainvalidilla on vähintään 25 % invaliditeetti, on hänellä oikeus kunnan järjestämiin sosiaali- ja terveystalouteihin, kuten kodinhoito-, ateriat- ja pyykkipalveluihin. Valtio maksaa kunnille täyden korvauksen näistä palveluista. Tästä huolimatta invalideille ei ole riittävästi palveluja tarjolla. (Sotainvalidien veljesliiton kotisivut 2004.)

Siivoustyön osalta Kyrönmaalla toimii welfare-mix eli kaikki kolme sektoria; julkinen, yksityinen sekä kolmas sektori toimivat palvelun tuottajina. Kunta ei tarjoa nykyisin niin paljon siivousapua vanhuksille kuin ennen. Kodinhoitajat eivät tee raskaita siivouspalveluita vanhuksille, vaan keskittyvät välitöntä hoitoa vaativiin tehtäviin kuten lääkeannosteluun ja muihin sairaanhoidollisiin tehtäviin. Vanhus ei enää saa toivoa läheskään kaikkia niitä palveluita kodinhoitajalta kuin aiemmin. Usein vanhuksen onkin pakko ottaa yhteyttä yksityiseen palveluntarjoajaan halutessaan siivouspalveluita.

Kunnille on annettu selkeät suositukset laitoshoidon järjestämisessä, sen sijaan avohoidon järjestämisessä suosituksia ei ole. Kun kuntien on pakko säästää, niin säästetään avopuolesta. Tästä seuraa, että on painetta kalliimpiin hoitomuotoihin. Malli johtaa siihen, että säästöillä on kauaskantoiset seuraukset. Tilanne on ajankohtainen Laihialla, jossa vanhustenhuollon pullonkaula huolettaa sekä virkamiehiä että valtuutettuja. Tuetun asumisen puute pakottaa vanhukset vuodeosaston petiin. Esimerkiksi Laihian vuodeosaston potilaista yli puolet pärjäisi tuetussa asumisessa (Pohjalainen 11.2.2004). Vuodeosastolla oli 23.2.2004 yhteensä 20 sellaista potilasta, jotka eivät sinne kuulu. Heistä kolme voisi olla kotihoidossa, neljä tai viisi ryhmä- ja pienkodissa ja loput 12–13 vanhainkodissa. Avohoidon kehittäminen yhteisesti kotihoidon ja kotisairaanhoidon kanssa on avainasioita hoidon porrastuksen onnistumisessa. (Kyrönmaa 8.3.2004: 3.) Tarvittaisiin lisää yksityisiä palveluntarjoajia niin sanottuihin kevyeen ja keskiraskaaseen hoitoon.

Laihian kuntaan perustettiin keväällä 2004 valtuustoaloitteen pohjalta vanhustyöryhmä, jonka avulla pyritään poistamaan vanhushuollon pattitilanne sekä kehittämään samalla myös avopuolen palveluja. Tavoitteena on, että vanhuksen hoitopaikan on oltava oikeantasoinen. Muutama

hoitopaikan lisääminen ei riitä, vaan vanhusten hoitoon etsitään järkevää kokonaisuutta. Aloitteen tähtäimenä on nostaa yksityisiä palveluntarjoajia täydentämään julkisen sektorin hoivatoimintaa, sillä on vain eduksi, jos kunnan ei itse tarvitse tuottaa kaikkia palveluja. Maaseudun palvelusopimuksien tuomia mahdollisuuksia olisivat ostopalvelujen mallittaminen erikoissairaanhoidossa julkista ja yksityistä palvelua uudella tavalla yhdistäen. Toteutusmerkkinä vanhustenhoidossa voisi olla esimerkiksi yöpartio yksityisen hoitamana.

Laihan sosiaalitoimessa on tähän saakka suhtauduttu melko varauksellisesti yksityisiin palveluihin. Siellä pelätään, ettei työnjälki ole tarpeeksi korkeatasoista ja tasalaatuisuutta tai että yksityisellä puolella ei asioita osattaisi tehdä. Kunnan palvelujen tasalaatuisuutta perustellaan valvontavarmuudella, jolloin lääninhallitus tarkastaa palvelujen tasoa. Palvelun tarjonnan laentamista yksityiselle sektorille varjostaa osin pienen käyttäjäkunnan mielikuva on sellainen mielikuva, että yhdistysten ja säätiöiden palvelut ovat vakaampia kuin yksityisten tarjoamat palvelut.

Kuntien sivukylällä kotipalvelussa jopa naapuriapu auttaisi pitkälle. Joku voisi soittaa tai kontrolloida tilanteen ja se olisi monelle riittävä ”hoitomuoto”. Kaikki eivät halua muuttaa sivukylistä kirkonkylään palvelujen perään. Aiempi lähihoivan perinne näyttää olevan lähes kokonaan loppunut ja vanhukset ja muut hoivan tarvitsijat siirretään kauaksi kotoa ammattilaisten hoidettaviksi. Jonkin verran kylillä kuitenkin tarjotaan naapuriapua ja tehdään diakoniatyötä. Vanhukset saavat lähellä asuulta kyytejä kirkonkylälle sekä seuraa ja apua ulkoiluun. Tällainen talkootyönä tehtävä lähimmäisapu ja erilaisten vapaaehtoisjärjestöjen panos on tärkeä, mutta sen varaan ei voida jäädä. Vapaaehtoistyön osuus on kuitenkin suhteellisen pieni ja toiminta on virallista toimintaa sattumanvaraisempaa. (Laitinen 2004: 110, 141.)

Hoiva-alan ammatillistuminen on tuonut myönteisten vaikutusten lisäksi mukanaan kielteisiä seurauksia. Suhteellisen yksinkertaisia asioita, kuten ruoan laittamista omaa perhettä suuremmalle joukolle, ei enää uskalleta tehdä eikä sitä osata ajatella todellisena vaihtoehtona. Hoiva-alan ammatillistuminen ei aina vastaa kaikkiin asiakkaan yksinkertaisiin fyysisiin tarpeisiin, vaan asioita hoidetaan turhankin kaavamaisesti ja toimenpiteet nähdään toisistaan irrallisina. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2001: 21.)

Raskaan sarjan hoivatoimintatavat ovat vaativia ja soveltuvat julkiselle puolelle osittain paremmin kuin yksityiselle. Jotta maaseudulle syntyvien hoiva-alan yritysten olisi mahdollista toimia kylillä, tarvitaan asiakkaiden ostovoimaa tukevia toimenpiteitä. Kokonaistaloudellisesti tulee edullisemmaksi tuottaa palvelu kylällä monialaryrittäjän kuin kunnan kodinhoitajien toimesta. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2001: 18.)

Vaikka Kyrönmaalla on saatavilla myös yksityisen ja kolmannen sektorin tarjoamia siivouspalveluita, on etenkin siivousringeille yhä tarvetta ja sellaisia halutaan perustaa. Esimerkiksi Isonkyrön Orismalassa on useita perheitä, jotka haluaisivat perustaa siivousringin. Kipinä siivousringin perustamiseen on kylällä lähtenyt lähellä toimivasta siivousringistä. Isonkyrön Keskikunnan maa- ja kotitalousnaiset ovat aiemmin työllistäneet pitkäaikaistyöttömiä muun muassa kyläavustajiksi ja ovat nyt aktiivisesti etsimässä siivouspalveluja tarvitsevien perheiden toivomuksesta sopivaa siivousrinkiyrittäjää. Sopivaa yrittäjäehdokasta ei ole alueelta kuitenkaan helppo löytää, koska kynnys yrittäjäksi ryhtymiseen on aika korkea ja monia yrittäjiltä vaadittava paperisota hirvittää. Mannerheimin Lastensuojeluliitto kuitenkin pyörittää Laihialla siivousrinkiä ja lastenhoitopalveluita on saatavissa koko Kyrönmaan alueella.

Siivouspalveluista ei haluttaisi maksaa kovinkaan paljon. Osa vanhuksesta pitää siivouksen 70 euron päivähintaa liian korkeana. Moni maksaisi vain 20 euroa päivää kohden. Isonkyrön sosiaalitoimiston mukaan osalla vanhuksista on rahaa, mutta he ovat tottumattomia ostamaan ja käyttämään siivouspalveluita. Hoiva- ja kodinhoitopalvelujen tuottajien kannattaisi suunnitella tarkkaan, kenelle palvelujen markkinointi kohdistetaan. Vanhusten lapset ovat hyvä palvelujen markkinoinnin kohderyhmä. Moni haluaa ostaa vanhemmilleen näitä palveluita tai ainakin auttaa vanhusta löytämään sopivat palvelun tarjoajat. Esimerkiksi 4H-yhdistykseen otetaan usein yhteyttä, kun lähiomaiselle halutaan ostaa kotipalveluja.

Kyrönmaan 4H-yhdistyksien kotipalveluiden käyttäjinä ovat pääasiassa vanhukset. 4H-yhdistysten kotipalveluiden tarkoituksena on palvelun tarjoamisen lisäksi nuorten työllistäminen. Yhdistys on laatinut sotaveteraanijärjestön kanssa monivuotisen sopimuksen ainakin Isossakyrössä. Sen sijaan kunnan kanssa yhdistys ei ole tehnyt sopimusta. Isonkyrön ja Vähänkyrön 4H-yhdistyksillä voisi olla sopimuksia myös kiinteistöjen siivouksista. Siivoojakanta on kuitenkin ollut varsin vaihtuvaa, joten toiminnan laajennusta ole juurikaan uskallettu ajatella.

Kyrönmaan kunnissa käytetään jonkin verran ostopalveluita hoivapalveluissa. Kunta ostaa palveluita yksityisiltä yrittäjiltä tai yhdistyksiltä. Asiakkaat maksavat tietyn perussumman palvelun tuottajalle ja kunta maksaa loput. Esimerkiksi vanhusten liikkumista tuetaan tällä tavalla. Vanhus maksaa tietyn perussumman taksiryrittäjälle ja kunta maksaa yrittäjälle erotuksen. Siivous- ja ruokapalveluyrittäjiä on tullut viime vuosina lisää. Jotkut niistä ovat tehneet sopimuksen kunnan kanssa eli tuottavat osan kunnan tarjoamista palveluista. Vaikka kunnissa onkin joitain hoiva-alan yrittäjiä ja yhdistyksiä, palvelutarjontaa tulisi kuitenkin kasvattaa. Sitä kautta ostopalvelusopimuksia voitaisiin solmia huomattavasti nykyistä

enemmän. Palvelusetelimalliin liittyen palvelutarjontaa ei ole tällä hetkellä tarpeeksi. Tekemätöntä työtä kodinhoitopalveluihin liittyen näyttää Kyrönmaalta löytyvän. Erilaisia toimijoita ja palvelumuotoja tarvittaisiin ja niiden lisäämiseen tulisi panostaa.

Ateriapalvelut

Ateriapalvelu on kotipalvelun tukipalvelu, kuten esimerkiksi vaatehuolto-palvelu, kylvetys- ja asiointiapu sekä turvapuhelinpalvelu. Ateriapalveluja voidaan saada kuntien sosiaalipalvelutoimistojen kautta tai yksityisiltä palveluntuottajilta. Kuntien ateriapalvelut on tarkoitettu lähinnä niille vanhuksille, jotka eivät itse enää suoriudu alenneen toimintakykynsä vuoksi ruoanlaitosta. Ateriapalvelu voidaan järjestää eri tavoin riippuen asiakkaan avun tarpeesta ja asuinpaikasta. Erilaiset palvelukeskukset tarjoavat ateriapalveluita, mutta aterioita tuodaan myös asiakkaan kotiin, mikäli asiakkaan on vaikea päästä ruokailemaan palvelukeskukseen. Myös kotiavustaja voi käydessään valmistaa aterioita useammaksi päiväksi. Yleensä ateriapalveluja saavat vain yli 65-vuotiaat. Jos asiakas on alle 65-vuotias, tarvitaan alueen kotipalveluohjaajan päätös.

Ateriapalvelut Kyrönmaalla

Tällä hetkellä ainakin Vähässäkyrössä ja Laihialla ateriapalveluita tuottaa kunnan lisäksi ja yhteistyössä kunnan kanssa yksityiset palvelun tuottajat. Yritysten ja kunnan välille olisi mahdollista synnyttää monenlaisia ja kaikkia osapuolia hyödyttäviä sopimuksia huomattavasti nykyistä laajemmassa mitassa. Ateriapalveluita voisi tuottaa esimerkiksi jokin paikallinen pito-palvelu tai matkailuyritys. Yritys pystyisi näin laajentamaan toimialaansa ja saamaan lisää asiakaskuntaa.

Muutamalla Kyrönmaan syrjäkylällä ateriapalveluiden tuottaminen on ongelmallista, koska etäisyydet kirkonkylältä ovat pitkät. Kunnissa ei haluttaisi lähteä kuljettamaan aterioita kirkonkylältä kovinkaan kauaksi, koska kustannukset nousevat korkeiksi. Osa vanhusten ateriapalveluista annettaisiin mielellään jonkun ulkopuolisen tahon tuotettaviksi. Osittain näin on jo tehtykin.

Palvelun tarjoajien ja palvelun tarvitsijoiden tarpeet pitäisi saada kohtaamaan toisensa. Esimerkiksi Laihian Jokikylässä sijaitsevan Jukajan sahan ruokalaan tarvittaisiin lisää asiakkaita. Esiin on noussut mahdollisuus tuottaa ateriapalveluita muillekin kuin sahan työntekijöille. Jokikylä sijaitsee aivan lähellä Laihian ja Isonkyrön rajaa, näin ollen yrityksellä

voisi olla mahdollisuuksia viedä aterioita myös Isonkyrön puolelle, jossa on vanhusten ateriapalvelutarpeita.

Isossakyrössä kyläyhdistys on kokeillut ateriapalveluiden tuottamista Tuuralan kyläkoulun tiloissa. Ateriapalvelujen tuottaminen kaatui asiakkaiden vähyyteen. Vastaava kokeilu Isonkyrön Orismalan kylässä kariutui siihen, ettei kunta ollut halukas maksamaan pitkien välimatkojen vuoksi korkeiksi kohonneita kuljetuskustannuksia. Näin hinnat nousivat asiakkaille liian kalliiksi. Laihialla syrjäkyläien ateriat hoidetaan pääasiassa yksityisten palveluntarjoajien ja kyläkoulujen toimesta.

Kynnyskysymys on, etteivät aterioiden hinnat saisi nousta kalliimmiksi asiakkaille kuin kunnan vastaava palvelu. Ilman kunnan tukea yksityisten aterioiden tuottaminen kannattavalla tavalla on vaikeaa yksityiselle palvelun tuottajalle. Kuntien pitäisi ryhtyä tukemaan yksityisen tuottamia ateriapalveluita. Kunta voisi pidemmän päälle säästää ateriapalveluissa maksamalla palvelun tuottajalle saman tai hieman pienemmän summan kuin mitä niiden tuottaminen maksaa kunnalle tällä hetkellä. Mikäli ateriapalvelun tarvitsijoiden läheisyydestä löytyisi esimerkiksi kyläyhdistyksen ylläpitämä kylätalo tai kahvila, olisi melko luontevaa valmistaa siellä aterioita ja viedä ne lähellä asuville vanhuksille.

Alan yritystoimintaa harkitsevan on otettava huomioon, etteivät toiminnan pysyvyys ja jatkuvuus ole itsestäänselvyyksiä. Ihmiset eivät välttämättä ole suostuvaisia maksamaan kovinkaan paljon ateriapalveluista. Olisi hyvä, mikäli ateriapalveluiden tuottamisen voisi yhdistää muihin hyvinvointipalveluihin. Eniten maaseudulla kaivattaisiin monitoimiyrittäjiä, joilla olisi valmiuksia – taitoa ja intoa – tehdä monenlaisia työtehtäviä.

Joissain kunnissa on päädytty sellaiseen ratkaisuun, että posti kuljettaa vanhuksille ruokakassit. Ruokakassitilauksia voisi tehdä Internetin kautta. Käytännössä tilauksen tekisi joku muu kuin vanhus itse. Tässä saattaisi olla mahdollisuuksia myös Kyrönmaalla. Ongelmaksi muodostuu kuitenkin, että vanukset toivovat aterian tuojalla olevan aikaa viipyä heidän luonaan pidempään ja jutella. Aterian tuoja saattaa olla vanhukselle päivän ainoa ihmiskontakti. Postin henkilökunnalla ei ole ylimääräistä aikaa, vaan aterian toimittaminen on pääasia.

Kyläkouluille voisi järjestää toimintaa, jossa muutama vanhus tulisi leikkimään lasten kanssa välitunnin ajaksi ja saisi tästä palkkioksi koululla tehtyä ruokaa. Vanukset saisivat ateriapalveluita, liikuntaa sekä mielenvirkeyttä ja lapset saisivat kontaktin vanhuksiin. Monilla lapsilla on omat isovanhemmat kaukana eikä kosketusta vanhempiin sukupolviin juuri ole. Aluksi toiminnan kokeiluvaiheessa kannattaisi ottaa mukaan vain muutama vanhus. Toimintaa voisi myöhemmin laajentaa, mikäli kokemukset olisivat tarpeeksi myönteisiä.

Vanhusten ja mielenterveyspotilaiden päivätoiminta

Päivätoiminta on ennaltaehkäisevää ja kuntouttavaa toimintaa. Päivätoiminnalla tuetaan muun muassa vanhusten kotona asumista. Päivätoiminnan tavoitteena on edistää sosiaalista vuorovaikutusta ja turvata esimerkiksi päivittäinen ateriointi. Sillä on monia muitakin myönteisiä vaikutuksia, kuten yksinäisyyden ja masennuksen vähentäminen. Päivätoiminnan järjestäjänä voi olla kunta, yritys tai jokin kolmannen sektorin edustaja. Kunnilla, järjestöillä ja seurakunnilla on palvelu- ja päiväkeskuksia. Vanhuksille on tarjolla myös erilaisia harrastus- ja opintopiirejä, korttelikerhoja, ”mummon kammareita” ja kylätaloja. Niissä on tarjolla monenlaista mielen virkeyttä ylläpitävää toimintaa, joka vahvistaa ikäihmisten sosiaalisia verkostoja. Päivätoiminta voi sisältää muun muassa askartelua, keskustelua, laulua, seurustelua, jumppaa, bingoa, lepoa, retkiä ja muuta mukavaa yhdessäoloa. (Sosiaali- ja terveysministeriön kotisivut 2004.)

Päivätoiminnan järjestämisen tiheys vaihtelee. Sitä voidaan järjestää joka arkipäivä tai ainoastaan joitain kertoja kuukaudessa. Päivätoimintapäivän pituus voi olla esimerkiksi kuusi tuntia. Usein päivätoimintaan kuuluu lounas ja aamu- tai iltapäiväkahvi. Asiakasmaksut vaihtelevat yleensä 10–14 euroon riippuen päivätoiminnan sisällöstä ja kuljetuksen tarpeesta. Joissain paikoissa päivätoimintaan kuuluu myös mahdollisuus saunomiseen, pyykin pesuun, hoivaan tai lääkkeiden jakoon.

Päivätoimintaa on Kyrönmaalla järjestetty lähinnä vanhainkotien ja palvelukeskusten yhteydessä. Toiminta on kohdistettu sekä kotona että asumisyksiköissä asuville vanhuksille. (Laitinen 2004: 109.) Päivätoimintaa ei ole kuitenkaan tarjolla riittävästi. Esimerkiksi Vähänkyrön vanhus- ja mielenterveyspuolella on noussut esiin tarve kasvattaa vanhuksien ja mielenterveyspotilaiden päivätoiminnan tarjontaa. Tällä hetkellä päivätoimintaa järjestetään Vähässäkyrössä joitain kertoja viikossa ja siihen sisältyy muun muassa saunomista, ateriointia ja erilaista toimintaa, kuten askartelua, jumppaa, laulamista ja lättöjen paistoa. Osa vanhuksista tuodaan ja osa tulee palvelutaloista. Nykyiselle toiminnalle ollaan etsimässä uusia tiloja ja uusia palvelun tuottajiaakin kaivataan.

Kylillä olisi tarvetta vanhusten yhteisille illanvietoille, kerhoille ja päivätoiminnalle. Kyläyhdistys voisi myydä ja hoitaa näitä palveluita. Kylien asiantuntemusta kannattaisi hyödyntää aiempaa enemmän, sillä kylillä on tietoa siitä, mitä vanhukset haluavat. Kyyditykset voitaisiin hoitaa vapaaehtoistyöllä. Vanhukset voisivat osallistua itsekin vapaaehtoistyöhön. Tämä pitäisi varmasti hyvin heidän mielensä virkeänä.

Vanhusten päivätoiminnassa on aloitteellisuutta osoittanut muun muassa Vähäkyröseura. Jo aiemmin Vähäkyrö-seuran Savilahtitalolla

on pidetty kerran kuussa vanhusten "ilopäiviä", joihin on kutsuttu Vähänkyrön eläkeläisjärjestöt. Savilahti-talo on sopiva paikka vanhusten päivätoiminnan järjestämiseen, koska se on tilava ja myös liikuntaesteiset pääsevät sinne helposti. Vähäkyrö-seura anoo vuonna 2004 RAY:lta tukea vanhusten virikkeellistä päivätoimintaa varten.

Varsinaisen päivätoiminnan lisäksi kentältä on noussut esiin vanhusten päivähoito-toiminta. Se olisi myös hyvä keino edistää vanhusten kotonaoloa, koska osa vanhuksista on varsin yksinäisiä ja lisäksi pelkää yksin olemista esimerkiksi kaatumisvaaran vuoksi. Palvelu voitaisiin toteuttaa siten, että yksityinen ihminen ottaisi syrjäkylien vanhuksia kotiinsa päivisin. Vanhukset olisivat samaan tapaan hoidossa kuin lapset päivähoitossa. Tämä olisi kunnan kannalta varsin taloudellista. Toimintaa voisi järjestää myös kyläyhdistys, jolloin vanhukset saisivat olla kylätalolla hoidossa.

Vanhusten päivätoiminnan järjestämisessä tulisi miettiä, ettei palvelun hinta nouse liian korkeaksi. On otettava huomioon alueen eläkeläisten tulotaso. Eläkeläisillä ei ole välttämättä varaa maksaa toiminnasta korkeita maksuja. Toisaalta, vaikka varallisuutta olisikin, niin kaikki vanhukset eivät suostu tällaisesta palvelusta juurikaan maksamaan.

Päivätoiminnan merkitystä ei saisi vähätellä. Juuri oikeaan aikaan aloitettu palvelu ehkäisee raskaamman ja samalla kalliimman hoivapalvelun. Kotiavun piiriin päästään yleensä vasta sitten, kun tarvitaan hoitajaa kolmesti viikossa. Vanhuksen kunto on saattanut mennä jo hyvinkin alas, jolloin kevyemmistä hoitomuodoista ei enää välttämättä ole tarpeeksi hyötyä ennaltaehkäisevässä tarkoituksessa.

Omaishoito

Omaishoidon tuki kohdistetaan henkilölle, joka hoitaa kotonaan pitkäaikaissairasta tai vammaista omaista. Hoitajan kanssa tehtävässä hoito- ja palvelusuunnitelmassa selvitetään hoidettavan henkilön avuntarpeet ja kotipalvelun sekä mahdollisesti kotisairaanhoidon osuus hoidosta. Samassa suunnitelmassa sovitaan myös hoitajan vuosilomasta. (Isonkyrön kotisivut.)

Nykyinen lainsäädäntö mahdollistaa, että kunta voi tehdä sopimuksen omaishoidon tuesta myös muun henkilön kuin hoidettavan lähiomaisen kanssa. Puolisoiden, lasten tai vanhempien osuus omaishoitajista on 67 %, muita omaisia on yhdeksän prosenttia ja ystäviä yksi prosentti. Vierashoitajia, joilla ei välttämättä ennen omaishoitosuhteen alkamista ole ollut hoidettavaan mitään tuttavuutta, on kolme prosenttia. (Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2004: 33.)

Omaishoitoon sisältyy palvelujärjestelmän ja omaishoitajan sekä hoidettavan suhteen määrittämisen lisäksi eri toimijoiden, kuten julkisen vallan, palveluyritysten ja järjestöjen välisen suhteen määrittely. Julkinen valta haluaa välttää laitoshoidon korkeita kustannuksia ja toisaalta monet iäkkäät ihmiset haluavat asua mahdollisimman pitkään kotona. Omaisten tarjoama apu, ehkä ympärivuorokautinen omaishoitajuuskin, on tällöin monesti inhimillinen ja taloudellinen mahdollisuus. Hoidettavat ja omaishoitajatkin tarvitsevat kuitenkin erilaisia palveluja mutta kuntien vähentyneet määrärahat riittävät yleensä hyvin suppeaan omaishoidon tukemiseen. Kolmannen sektorin järjestöt hahmottelevat entistä monitahoisemmaksi muuttunutta rooliaan jäsenistönsä edunvalvojana, markkinoilla kilpaillevana palvelujen tuottajana ja ihmisten toimintavajeiden paikkaajana. Palvelusetelin mahdollistaessa palvelujen ostamisen myös yksityisiltä markkinoilta, on luultavaa, että palveluyritykset ryhtyvät entistä enemmän tarjoamaan omaishoitajan vapaapäivien sijaishoitoa ja hoidettavan kotiin annettavia palveluja. (Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2004: 23.)

Omaishoitajien jaksamiseen ja vapaapäivien viettämiseen kiinnitetään kunnissa liian vähän huomiota. Sopivia tilapäiskohteita ei ole riittävästi tarjolla. Sijaishoitoa on järjestetty pääosin laitoshoidon joko vanhainkodeissa tai terveyskeskuksen vuodeosastolla. Myös sijaishoidosta perittävät maksut estävät omaishoitajia käyttämästä vapaapäiviään. Kiireellisin toimenpide on lakiesitys, joka rajaisi kunnan mahdollisuutta periä maksuja omaishoitajien lakisääteisen vapaan ajaksi järjestetyistä palveluista. (Ahonen 2004.)

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti syksyllä 2003 selvityshenkilön laatimaan ehdotukset toimenpiteistä, joilla omaishoitoa voidaan kehittää. Keväällä 2004 valmistunut selvitys nostaa omaishoidon sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen merkittäväksi osaksi. Selvityshenkilö arvioi, että omaishoitoa tukemalla turvataan avo- ja kotihoidon kehityssuunta ennakoitummin ja taloudellisemmin kuin mitä joka tapauksessa joudutaan resursoimaan.

Selvityksessä tiedostetaan sosiaali- ja terveyspalvelujen uudelleen organisoimisen tarve yhtä tärkeänä kuin palvelujen tuotantotapojen uudistaminen. Uudelleen organisoimista tarkoittaa omaishoidon ottamista sentyyppiseksi investointikohteeksi, että kattavuutta kasvattamalla siitä tulee merkittävä osa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennetta. Vain näin omaishoidolla pystytään ehkäisemään ja korvaamaan avopalvelujen ja laitoshoidon tarvetta ja hallitsematonta kasvua väestön ikääntyessä. Omaishoito on myös mahdollinen kasvava hyvinvoinnin tuotantotapa kotihoidon alueella. Arvovalintana pidetään sitä, että omaishoidolla on niin merkittävä rooli julkisten sosiaali- ja terveyspalvelujen ehkäisijänä tai korvaajana, että sitä tulee julkisin varoin tukea.

Omaishoidon kehittäminen edellyttää hyvää yhteistyötä ja työnjakoa kunnan, palveluyritysten ja järjestöjen kesken. Selvityshenkilö esittää, että järjestöjen asiantuntemusta ja palvelusetelien käyttöä palvelujen ja tuen tuottamisessa on aktivoitava. Raha-automaattiyhdistyksen avustuksia ja ministeriön hankerahoja olisi kohdennettava läheisauttajaverkoston, kuntoutus- ja sijaishoitomallien ja kohtaamispaikkojen kehittämiseen. Kaikille kunnallisen omaishoidon tuen piiriin hyväksytyille esitetään kahden vuorokauden vapaata kuukautta kohden. (Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2004: 3.)

Omaishoitajatilanne Kyrönmaalla

Omaishoidontukea saa tällä hetkellä Kyrönmaalla noin 100 henkilöä. Omaishoidon piirissä ovat dementia potilaat, kehitysvammaiset sekä mielenterveysongelmaiset. Tukea maksetaan 7–8 euroa vuorokaudessa. Sekä tuen euromäärää että tuen saajien lukumäärää tulisi lisätä. Kynnys päästä palvelun piiriin on kuitenkin korkea. Kyrönmaalla on jopa kymmeniä tapauksia, joissa kaikki omaishoidon tuen saamisen kriteerit täyttyvät, mutta tukia ei myönnetä, koska ne eivät mahdu kunnan budjettiin. Omaisen näkökulma on asiasta varsin erilainen kuin kunnan näkökulma. Huonokuntoisiakin vanhuksia hoidetaan kotona ilman korvauksia. Jos omaishoitoa saavat siirretään erikoissairaanhoidon piiriin, tästä seuraa korkeat kustannukset. Kunnissa pitäisi ottaa huomioon, että omaishoito on edullinen hoitomuoto laitoshoidon verrattuna. Omaishoidon tuesta tulisi tiedottaa aiempaa paremmin, koska on myös paljon sellaisia henkilöitä, joilta puuttuu valmiudet ottaa itse asioista selvää. Omaishoidontuen kriteerit vaihtelevat ja kunnittain erot ovat suuria. Yleensä tuki on kolmiportainen.

Kyrönmaalla on pohdittu, kuinka paljon omaishoitajien vapaiden pitämistä tulisi tukea ja tarjota hoitoa esimerkiksi kotipalvelun muodossa. Omaishoidossa on ongelmana toiminnan sitovuus. Omaishoitajat jaksaisivat paremmin, jos heidän toimintaansa tuettaisiin tietyin toimenpitein. Valitettavan usein vapaapäiviä ei pidetä, vaikka niiden pitämiseen onkin laillinen oikeus. Yksi syy tähän on se, että omaishoitajat ovat usein erittäin tunnollisia ja toisen puolesta uhrautuvia ihmisiä, jotka asettavat oman hyvinvointinsa taka-alalle. Yhteiskunnan arvostusta ei valitettavasti ole tarpeeksi. Myös taloudellisen tai toiminnallisen tuen saaminen on vaikeaa.

Omaishoitajien vapaapäivät hoidetaan Kyrönmaalla joko niin, että potilaat voivat tulla palvelukeskukseen vaikkapa viikoksi kerrallaan, kodinhoitaja voi tulla kotiin hoitamaan potilasta tai sukulainen hoitaa ilmaiseksi. Vapaita ei juuri pidetä, sillä potilas joutuu maksamaan itse ulkopuolisen hoidon eli tässä asiassa kunta ei tule rahallisesti lainkaan

vastaan. Perusteluina tähän on, että osa potilaalle maksettavasta eläkkeensaajan hoitotuesta on tarkoitettu juuri vapaan järjestämiseen. Vanhukset ajattelevat tuen kuitenkin olevan ”eläkkeen lisä”, vaikka sen avulla pitäisi pystyä maksamaan loma-ajan hoitokin. Omaishoitajat ovat usein säästäväisiä ihmisiä eikä loman pitämiseen haluta sijoittaa. Jos omaishoitajan lomat muuttuvat tulevaisuudessa maksuttomiksi, ollaan menossa hyvään suuntaan.

Omaishoitajien vapaiden järjestämisen voisi organisoida monella uudella tavalla. Koteihin palveluita tarjoava taho voisi olla esimerkiksi järjestö tai yhdistys. Toinen vaihtoehto olisi omaishoitajien oma lomitusrengas eli muutama omaishoitaja työllistäisi yhden työntekijän. Työntekijä hoitaisi vuorotellen potilaita, kun omaishoitajat haluaisivat pitää vapaata. Lomittaja voisi hoitaa potilasta joko potilaan kotona tai omassa kodissaan. Omaishoitajien ringissä yksi omaisista voisi ottaa työnantajan roolin. Jopa yksityisiä pienkoteja voidaan ylläpitää siten, että osa toiminnan rahoituksesta tulee omaishoitotuen muodossa.

Osa omaishoitajista on avio- tai avopuolisoita tai potilaan omia lapsia. Kuten jo aiemmin todettiin omaishoitaja voi olla yhtä hyvin myös perheen ulkopuolinen henkilö ja yksityinen hoitajakin voi saada omaishoidontukea. Esimerkiksi yksi kylällä asuva henkilö, kuten maatilan emäntä, voisi sitoutua ja huolehtia kahdesta tai kolmesta lähellä asuvasta vanhuksesta. Työ olisi samaa, jota tehdään kunnan kotipalvelussakin. Maatilan emäntä tai joku naapuri voisi ryhtyä omaishoitajaksi. Omaishoitaja olisi vanhukselle parempi vaihtoehto kuin useasti vaihtuva (kunnan) kotipalvelutyöntekijä. Vanhuksen luona käyvän henkilön pitäisi olla sama. Silloin henkilö huomaisi paremmin, mikäli jokin on pielessä ja vanhuksen kunto heikkenee. Vanhukset haluavat myös, että heillä on tuttu ihminen, joka tulee katsomaan heitä ja jolla on aikaa jutella heidän kanssaan. Tämä lisää turvallisuuden tunnetta ja pitää mielen virkeänä.

Suhteellisen huonokuntoisiakin henkilöitä voitaisiin hoitaa kotona, jos vapaapäivät olisi järjestetty. Vanhusten kotona elämisen mahdollisuudet paranisivat, mikäli omaishoitajat saisivat apua ja tukea työhönsä ja jaksaisivat näin paremmin hoitaa vanhusta muuna aikana. Omaishoitajien tukirengasverkoston tarvetta on kaikissa kolmessa kunnassa. On sekä korkea henkinen että taloudellinen kynnys laittaa vanhus tai muu hoidon tarvitsija vapaapäiviksi laitoshoidon. Vaikka asiakkaalle laitospäivän hinta on 26 euroa, maksu vuodeosastolla on 100 euroa vuorokaudessa. Todelliset hoitokustannukset voivat nousta jopa 500–600 euroon. Kunnan kannalta omaishoitajien tukeminen olisi nähtävä suoranaيسena säästötoimenpiteenä.

Omaishoitotukeen liittyviä epäkohtia, kuten hoitajan vapaan järjestämisen ongelmia tai tuen saajien määrän vähyyttä ei olla muuttamassa Kyrönmaalla ennen kuin tehdään asiaa koskevia lakimuutoksia. Ainakin Laihialla ollaan vahvasti tätä mieltä. Mahdollisten lakimuutosten velvoittamina asioita lähdetään kehittämään ja tarjontaa lisäämään. Kunnan kannalta olisi edullisinta toteuttaa hoitajien vapaapäivän järjestäminen omaishoitajien ringin avulla.

Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta

Suomessa aamu- ja iltapäivätoiminta on kansainvälisesti verrattuna vähäistä. Suomalaisista 7–8-vuotiaista lapsista 30–40 % on mukana aamu- tai iltapäivätoiminnassa, kun vastaava luku Ruotsissa ja Tanskassa on 60–70 %. (Eerola 2001.) Elokuussa 2004 tuli voimaan laki koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnasta, jonka mukaan kunnilla on mahdollisuus mutta ei velvollisuutta lähteä järjestämään kyseistä toimintaa. Toiminnan tavoitteena on vahvistaa sekä kodin että koulun kasvatustyötä ja tukea lapsen tunne-elämän kehitystä ja eettistä kasvua. Aamu- ja iltapäivätoiminta suunnataan lain mukaan ensimmäisen ja toisen luokan oppilaille sekä erityisopetuksessa oleville muita vuosiluokkia käyville lapsille. Toimintaan kuuluu monipuoliset mahdollisuudet osallistua virkistävään ja ohjattuun toimintaan turvallisessa ympäristössä sekä mahdollisuus välipalaan ja lepoon. (Laki aamu- ja iltapäivätoiminnasta 48 a §, 48 b §.)

Kunnat voivat hakea aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestämiseen valtionosuutta, joka on 57 % kustannuksista. Saadakseen toimintaan valtion osuuden, kunnilla on oltava selkeät suunnitelmat toiminnan järjestämisestä. Valtion osuudet parantavat kunnissa myös mahdollisuuksia ostopalveluiden käyttämiseen ja toiminnan kehittämiseen. Maksukatto on 60 euroa kuukaudessa kolmen tunnin päivittäisestä hoidosta. Mikäli tuntimäärä ylittyy, ei lakisääteistä maksukattoa ole, vaan maksun suuruus on palvelun tuottajan itse määriteltävissä. (Laki aamu- ja iltapäivätoiminnasta 48 f §.)

Kunnan ei tarvitse itse olla aamu- ja iltapäiväkerhopalvelun tuottajana, mutta sille kuuluu vastuu toiminnan koordinoinnista. Kunta voi järjestää koululaisten iltapäivätoimintaa sisäisesti tai yhteistyössä jonkun toisen kunnan kanssa. Kuitenkin suuri osa, tällä hetkellä noin 70 %, iltapäiväkerhoista pyörii kolmannen sektorin järjestämänä, jolloin kunnat voivat ohjata saamansa valtionosuuden toiminnan järjestäjille. Toimintaa järjestäviä kolmannen sektorin toimijoita ovat muun muassa seurakunnat, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, paikalliset 4H-yhdistykset, urheiluseurat ja vanhempainyhdistykset. Aamu- ja iltapäivätoiminta voi pitää sisällään esimerkiksi liikuntaa, kädentaitoja, kielellistä ja kuvallista ilmaisua,

musiikkia, arkiaskareita, erilaisia tavoitteellisia harrastuksia tai tiedollisia aihepiirejä. (Hallituksen esitys 57/2003.)

Toiminnan ohjaajien odotetaan täyttävän tietyt kelpoisuusehdot. Ohjaajaksi soveltuvat harrastusten ja vapaa-ajan ohjaajat ja lasten kasvatukseen ja hoitoon perehtyneet henkilöt. Tutkintovaatimuksia ovat joko korkeakoulututkinto, ammatillinen perustutkinto tai näyttötutkintona suoritettava ammattitutkinto. Ohjaajien kelpoisuusvaatimuksissa on kuitenkin viiden vuoden siirtymäaika. Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan laajentumisella odotetaan olevan huomattava työllistävä vaikutus. Koko valtakunnan tasolla jopa 3 200 henkilöä saattaa saada työpaikan aamu- ja iltapäivätoiminnanohjaajana. (Hallituksen esitys 57/2003.)

Toiminnan järjestäminen Kyrönmaalla

Kyrönmaan kaikki kolme kuntaa ovat ilmoittaneet halukkuutensa aamu- tai iltapäivätoiminnan tarjoamiseen. Kunnissa aiotaan elokuusta 2004 lähtien jatkaa pääasiassa vanhan totutun tavan mukaisesti. Uuttakin toimintaa aloitetaan jonkin verran ja samanaikaisesti kartoitetaan uusien yhdistysten tai seurojen edellytyksiä palvelun tuottamiseen. Tarkoituksena on vähitellen lisätä kolmannen sektorin osuutta koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan tarjoajana.

Oppilaitosten valmiudet järjestää kerhoja sisäisesti ovat vajavaiset. Opettajilla ei ole juurikaan halukkuutta lähteä aamu- ja iltapäiväkerhojen vetäjiksi, vaikka joidenkin opettajien oppituntimäärät ovat pienet. Koulunkäyntiavustajia voitaisiin käyttää toiminnan vetäjinä. Ongelmana on kuitenkin, ettei kaikista koulunkäyntiavustajista ole kerhojen vetäjiksi. He ovat yleensä nuoria työllistettyjä, jolloin avustajien työsuhteet muodostuvat usein lyhyiksi. Työllistämistilanteessa pitäisi tietää, kuka henkilö on ja soveltuuko tämä tehtävään. Koulunkäyntiavustajien varaan jätettynä toiminnassa ei ole tarpeeksi pysyvyyttä.

Vähänkyrön kunta järjestää kokeiluluonteisesti lukuvuoden 2004–2005 aikana aamu- ja iltapäivätoimintaa koulun yhteydessä Merikaarrossa, kirkonkylällä päiväkotia Villissä Lännessä ja päivähoitopaikoissa Tervajoenla. (Pohjankyrö 23.9.2004.) Yhdistyksiä voitaisiin Vähänkyrön aamu- ja iltapäivätoiminnassa hyödyntää nykyistä enemmän. Kunnalle olisi kunnan edustajien mukaan yksinkertaisinta, mikäli kolmas sektori hoitaisi tätä toimintaa. Toiminnalle pitäisi luoda säännöt, toimintasuunnitelmat ja järjestää tilat.

Laihiolla koululaisten iltapäiväkerhoasiaa on valmisteltu kunnan iltapäiväkerhotyöryhmässä. Toimintaa alkaa tarjota aiempien toimijoiden eli kunnan, seurakunnan ja 4H-yhdistyksen lisäksi Mannerheimin Lasten-

suojeluliitto (MLL). Kunnassa on noin 70 iltapäivähoitopaikkaa. Kunnan hoitomuotoina ovat perhepäivähoito, ryhmäperhepäivähoito ja päiväkodit. Tulevaisuudessa yhdistykset ja yritykset voisivat olla enemmänkin mukana toiminnan järjestämisessä. Laihian MLL tuottaa iltapäiväkerhotoimintaa omissa tiloissaan ostamalla palvelun samoissa tiloissa toimivalta ryhmäperhepäiväkoti Kultaiselta Hanhiemolta. Kunta ohjaa MLL:lle valtion tuen ja MLL laskuttaa palvelun käyttäjiä.

Isonkyrön kunnassa iltapäiväkerhotilanne on hieman sekava, koska sivistystoimenjohtaja on juuri vaihtunut eikä asiaa ole toden teolla pysytetty viemään eteenpäin. Isossakyrössä perusturvaosasto järjestää ryhmäperhepäivähoitopaikoissa aamu- ja iltapäivähoitoa. Myös seurakunta järjestää aamu- ja iltapäiväkerhotoimintaa. Seurakunnan kanssa on tehty ostopalvelusopimus ja kerhossa on kunnastakin yksi työntekijä. Laskutus kulkee kunnan kautta, koska kunta saa toimintaan valtion tukea. Kunnan sosiaalitoimessa ollaan myötämielisiä mahdollista yhdistysten järjestämää aamu- ja iltapäivätoimintaa kohtaan.

Aamu- ja iltapäivätoiminta sisältää usein paljon liikunnallista toimintaa. Kolmannen sektorin kautta voitaisiin tuottaa myös kulttuuripainotteista iltapäiväkerhotoimintaa, jolloin sisällössä tuotaisiin esiin oman alueen ominaispiirteitä ja kulttuuriperinteitä perinteisten käsitöiden tekemisestä lähtien. Pohjanmaan liitossa kulttuuritoimessa nostettiin kesällä 2004 esiin mahdollisuus, että jokin järjestö tai yhdistys lähtisi selkeästi toteuttamaan tämän suuntaista toimintaa Kyrönmaalla. Aloitetta voitaisiin tukea käynnistämällä laaja, koko valtakunnan käsittävä kokeilu.

Isonkyrön Keskikunnan maa- ja kotitalousnaiset ovat ilmaisseet halukkuutensa järjestää kulttuuripainotteista aamu- ja iltapäivätoimintaa omissa tiloissaan, Treffikamarissa. Toiminta haluttaisiin käynnistää mahdollisimman nopeasti. Koska Treffikamarissa vierailee aikuisten lisäksi myös paljon lapsia, olisi kynnys iltapäiväkerhoon tulemiseen lapsilla aika matala. Työntekijöitäkin aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjaajaksi olisi tarjolla. Tässä asiassa pyritään pääsemään sopimukseen kunnan ja yhdistyksen välillä.

Muut lasten päivähoitopalvelut

Lasten yksityisen hoidon tuki helpottaa uusien päivähoitomuotojen syntyä. Kunnan ulkopuoliset toimijat, kuten yrittäjät tai yhdistykset voivat perustaa päiväkoteja tai ryhmäperhepäiväkoteja. Perheet saavat Kelasta yksityisen hoidon tukea, mikäli perheissä on alle kouluikäisiä lapsia, joita ei viedä kunnalliseen päivähoitoon. Sopiva päivähoiton tuottaja voi olla esimerkiksi yksityinen henkilö tai yhteisö, jolla on työsopimus lapsen vanhemman kanssa tai joka korvausta vastaan harjoittaa päivähoitotoimintaa.

Saman perheen jäsen ei voi tässä tapauksessa olla päivähoidon tuottaja. (Kelan kotisivut 2004.)

Lehmäjoen kylällä Isossakyrössä on suunnitteilla ryhmäperhepäiväkodin perustaminen. Kunnassa on näytetty vihreää valoa toiminnalle, jota lähtisi toteuttamaan vasta perustettu Lehmäjoen kyläyhdistys. Vuoden 2004 syksystä olisi ollut tarve saada kahdeksan lasta ryhmikseen ja tarve on edelleen lisääntymässä. Kylältä tai lähistöltä löytyisi työttömiä henkilöitä, jotka olisivat kiinnostuneita hyvinvointiin liittyvistä työtehtävistä. Tarkoituksena oli kunnostaa vanha kauppa kylätaloksi ja perustaa sinne muun muassa ryhmäperhepäiväkoti ja kahvila. Kunnassa oltiin asiaa kohtaan myönteisiä. Kyläläiset eivät, ainakaan vielä tässä vaiheessa, päässeet yhteisymmärrykseen ryhmikseen ja kylätaloon liittyvistä asioista. Kyläläisten keskinäiset erimielisyydet uudesta kylätalosta ja vaatimukset kuntaa kohtaan kasvoivat liian suuriksi keväällä 2004. Oli pakko ottaa aikalisä ja antaa kyläläisillekin aikaa tottua ajatukseen, että kylällä toimii jatkossa uusi yhdistys. Jotta päivähoitopalveluita saataisiin kylälle, on toisena mahdollisuutena yksityisen ryhmäperhepäiväkodin perustaminen esimerkiksi kahden aktiivisen työttömän toimesta.

Maaseudun palvelusopimus -idean mukaista päivähoitotoimintaa voisivat olla esimerkiksi lasten päiväleirit tai leikkikenttätöiminta. Monissa lapsiperheissä vanhemmat joutuvat käymään kesäisin töissä, jolloin kouluikäisille tai sitä pienemmillekään lapsille ei välttämättä ole ohjattua tekemistä tai edes hoitopaikkaa. Puistossa tapahtuva leikittäminen ja hoitaminen arkisin voisi sopia esimerkiksi Mannerheimin lastensuojeluliiton lastenkaitsijakurssin käyneille. Kesäisin saisi olla myös enemmän uimakouluja, koska nykyisin uimakouluihin eivät läheskään kaikki halukkaat mahdu.

Kerhotoiminta

Maaseudun pieniä tekemättömiä töitä löytyy erityyppisistä kerhoista. Kerhojen palauttamista kouluihin on esittänyt opettajien ammattijärjestö. Opettajat eivät ole kuitenkaan kiinnostuneita pitämään kerhoja koulupäivän jälkeen itse, sillä he eivät saa pidettävästä tuntimäärästä riippuvaa avustusta kerhoihin. Olisi hyvä löytää vanhempia, joilla olisi kiinnostusta kerhojen vetämistehtäviin. Heitä voitaisiin myös täydennyskouluttaa tehtäviin.

Kerhojen vetäjistä on suorastaan huutava pula Kyrönmaalla. Erityisesti liikuntaseuroihin tarvittaisiin vetäjiä ja ainakin paini-, pesäpallo-, telinevoimistelu- ja lentopallovetäjiä kaivataan. Muun muassa pojille suunnattu sählykerho olisi tarpeellinen. Kunnalla ei ole ehkä rahaa maksaa kerhopalkkioita, mutta toiminta voisi olla nuorille maksullista. Tiloja annetaan

maksutta kunnan yhdistyksien käyttöön. Toivottavaa olisi, että esimerkiksi 4H-yhdistykset järjestäisivät kotitaloustoimintaa.

Maaseudun kerhotoimintaa olisi kehitettävä monenikäisille. Kyrönmaan kunnissa on noussut esiin halukkuus ruotsin kielen oppimiseen. Ruotsia voisi opettaa jopa kielikylpynä tai pelkästään kerhomuotoisena, jos toiminnalle löytyisi vetäjä. Isossakyrössä on ollut aiemmin ruotsinkielen suhteen yhteistyötä, koska naapurikunta Vöyri on ruotsinkielinen. Tässä voisi olla monenlaisia yhteistyön mahdollisuuksia, mikäli asiaa lähdetäisiin aktiivisesti viemään eteenpäin.

Ohjattua kerhotoimintaa tarvittaisiin myös vanhuksille. Yksinäisyyden ehkäisemiseksi ja toimintakyvyn ylläpitämiseksi vanhuksillekin saisi olla sosiaalisten suhteiden ylläpitoa tukevia harrastuksia, kuten jumppaa ja kulttuuriharrastuksia. Kyrönmaan Opiston kanssa voisi miettiä tätä. Vanhukset käyvät Isossakyrössä Kylkkälän kylätalossa jumppaamassa, mutta siellä on puutetta ohjaajista.

Talonmies- ja kylätalkkaripalvelut

Suomen Omakotiliitolla on ollut vuodesta 2002 lähtien käynnissä Asumisapu-projekti, jonka tavoitteena on auttaa vanhuksia erilaisissa kotona suoritettavissa töissä työllistämällä tehtäviin pitkäaikaistyöttömiä ja samalla ehkäistä heidän syrjäytymistään. Omakotiliiton paikallisyhdistykset ovat palkanneet työttömiä yhdistelmätuella kylätalkkareiksi. Työtehtävät voivat olla erilaisia kiinteistön- ja kodinhoitoon liittyviä palveluja, kuten siivousta, asiointia, puiden pilkkomista, remontointia, ikkunoiden pesua ja lumen luontia. Yhdistelmätuella on mahdollista palkata 500 päivää työttömänä ollut henkilö korkeintaan vuodeksi kerrallaan. Asiakkaille palvelu maksaa ainoastaan viisi euroa tunnilta. Palvelumaksu voidaan pitää alhaisena, koska toiminta on yleishyödyllistä eikä sitä tarvitse maksaa arvonlisäveroa. (Omakotiliiton kotisivut 2004.)

Vastaavaa kylätalkkaritoimintaa voisi viritellä myös Kyrönmaalla. Esimerkiksi Laihialla olisi sivukylien kouluilla paikalliselle talonmiehelle töitä. Syrjäkylien yleisalueita ja koulun pihoja pitäisi jonkun henkilön hoitaa. Talonmiehen tehtävistä ja yleisistä alueista voisi huolehtia joko talonmiesyrittäjä tai yhdistys. Kyläyhdistykset voisivat palkata kylälle kylätalkkareita tai -avustajia, joka voisivat siivota, tehdä ruokaa, avustaa vanhuksia, tehdä kasvimaat-, puunhakkuu- ja lumitöitä, maalata, remontoida sekä pestä vaikkapa saunoja. Jopa sairaanhoidollisia töitä voisi kuulua työntekijän ammattitaidosta riippuen kylätalkkarin tai -avustajan tehtäviin.

Palvelu kannattaa hinnoitella alunperin tarpeeksi korkeaksi, vaikka työntekijä olisikin palkattu työllistämisvaroin, jotta asiakkaat tottuvat

maksamaan palveluista oikean tasoisen hinnan. Tällöin työllistämiskampanian jälkeen ei tarvitsisi korottaa hintoja. Kyläläiset saattaisivat maksaa palvelusta mieluummin kyläyhdistyksen tuottamana kuin yritystoimintana. On myös sellaisia henkilöitä, jotka luottavat enemmän yrityksen kuin oman kylän kyläyhdistyksen palveluihin. Myös kunta voisi ostaa talonmiespalveluita kylälle, mikäli palveluiden tuottaminen kaukana kirkonkylästä sijaitsevalle kylälle on muussa tapauksessa kunnalle kallista. Erilaisia monitoimiosajia siis tarvittaisiin kylillä. Ongelmana saattaa olla, ettei tällaiseen työtehtävään ei ole välttämättä helppo löytää työntekijää, koska työ on raskasta ja vaatii moniosaamista. Kyläavustajan työ ei välttämättä sovi aivan nuorelle henkilölle. Nuorten työllistämisen pitää lähteä toisenlaisista töistä.

Muut palvelut

Yllämainittujen tehtävien lisäksi on myös monia muita hoivapalvelun aloja, joissa maaseudun pienten töiden tekijät ja teettäjät eivät kohtaa. Alla mainitaan muutamia sellaisia tarpeita, jotka ovat nousseet esiin Kyrönmaalla maaseudun palvelusopimuksen kohteita selvitettäessä.

Eläinten hoitopalvelut

Kyrönmaalla 4H-yhdistys tarjoaa koirien omistajille dogsitter- ja muiden pieneläinten omistajille petsitter -palveluita. 4H-yhdistys kouluttaa alueen nuoria eläintenhoitotehtäviin. Kuitenkin suurempien eläinten väliaikaista hoitoa varten tarvittaisiin uusia palveluntarjoajia. Esimerkiksi sellaiset yksityiset pienet tallit, joissa on pari kolme hevosta, eivät saa lakisääteisesti lomittajaa. Tämä on ongelma, koska moni haluaisi lomittajan esimerkiksi yhdeksi päiväksi viikossa. Lomittajarinkiä pitäisi koordinoida jokin henkilö tai organisaatio. On mietittävä, voisiko tämä tehtävä soveltua jollekin kyläyhdistykselle tai vaikkapa paikalliselle toimintaryhmälle.

Pankkipalvelut

Vanhuksilla ei ole aina valmiuksia maksaa laskujaan automaateilla, vaan heidän on mentävä suoraan pankkiin maksamaan ne. Pankki perii nykyisin melko suuret maksut asiakaspalvelustaan, mikä on herättänyt vastustusta etenkin vanhusväestön keskuudessa. Vanhuksille olisi hyvä saada apua laskujen maksamiseen Internetin avulla. Voisi olla mahdollista, että esimerkiksi kylätalolla olisi luotettava ihminen, joka hoitaisi pankkiasioita Internetin kautta vanhusten puolesta. Kylätalossa voisi olla pankkipalvelun lisäksi myös nettikahvila. Sähköisen verkon kautta hoidetut ja vanhuksille

suunnatut ruokakassitilaukset voisi yhdistää myös tähän palveluun. Nimenomaan niillä maaseuduilla, joilla on paljon mökkejä ja muita vapaa-ajan asuntoja, Internet-palvelut ovat hyvinkin tarpeellisia.

Yöpartiointi-, turvapuhelinpäivystys- ja vartiointipalvelut

Yöpartio toimintaa ei toteuteta tällä hetkellä Kyrönmaalla, mutta kaikissa kolmessa kunnassa toimintaa suunnitellaan. Yöpartioinnin avulla vanhukset voisivat asua kotona entistä pidempään. Yöpartiointi sitoo kuitenkin paljon henkilöresursseja, minkä vuoksi yöpartiointikohteita on suhteellisen vähän. Kyrönmaan kunnissa on suunniteltu alueellista yöpartio toimintaa, mutta tässäkin on omat ongelmansa. Mikäli alueena olisi koko Kyrönmaa, suurin osa työajasta menisi maantiellä. Toiminta olisi luultavasti pitkien etäisyyksien takia tehotonta ja tulisi laitoshoidoakin kalliimmaksi. On mietittävä, voisiko tähän kehittää uudentyypistä palvelumallia.

Turvapuhelinpäivystyksessä on kysymys ympärivuorokautisesta palvelusta, jossa asiakas voi tarvittaessa hälyttää apua paikalle. Turvapuhelin on tavalliseen lankapuhelimeen liitettävä hälytyslaite, jonka avulla saadaan tarvittaessa nopeasti kutsuttua apua paikalle. Myös rannekepainikkeita käytetään hälytyksen tekemiseen. Turvapuhelinpalvelusta peritään kuukausimaksua ja jokaisesta käynnistä veloitetaan asiakasta erikseen. (Suomen sotaveteraaniliiton kotisivut 2004.)

Isossakyrössä on mietitty, löytyisikö työparia, joka ottaisi kunnan turvapuhelinpäivystyksen haltuunsa. Turvapuhelinpäivystys ei toimi kunnassa tällä hetkellä kunnolla. Tehtävää hoitavilla henkilöillä pitäisi olla hoitoalan osaamista ja yöaikana liikkuminen sopisi parhaiten miespuolisille henkilöille. Hätätilanteita varten voidaan sopia taksiyrittäjän kanssa, että hän tulee tarvittaessa apuun tarkistamaan tilanteen tai noutamaan vanhukseen. Turvapuhelinpäivystys ei päätoimisena työnä ole kannattavaa, mistä syystä siihen pitäisi liittää myös jotain muuta yritystoimintaa.

Turvapuhelinpäivystyksen lisäksi muitakin turva- ja vartiointipalveluita kaivattaisiin Kyrönmaalle. Esimerkiksi hautausmaiden ja yritysten pihojen vartiointinassa olisi tekemätöntä työtä, joka voitaisiin organisoida sopimuksellisuuden kautta. Kunnat ja seurakunnat saattaisivat olla kiinnostuneita tällaisten palveluiden hankkimisesta, koska tällä hetkellä Kyrönmaan vartiointipalvelut ovat vähäiset.

Asumispalvelut

Kyrönmaalla on monta pienkotia ja asumispalveluyksikköä. Kuitenkin nimenomaan yksityisiä palvelun tarjoajia pitäisi saada lisää asumispalve-

luihin. Etenkin Laihian kunnassa yksityisten asumispalveluiden tarve on suuri. Muualla maaseudulla on lukuisia yksityisten tai yhdistysten ylläpitämiä pienkoteja ja palvelutaloja. Kyläyhdistysten ylläpitämistä vanhusten palveluasumista tarjoavista yksiköistä löytyy hyviä esimerkkejä. Kylillä sijaitsevat palvelukodit voivat tarjota asumispalvelujen lisäksi tukipalveluja, kuten ateriapalveluita, kyläläisille. Pien- ja palvelukodit kuuluvat jo niin sanottuun raskaampaan hoitoon. Raskaampien palvelujen tuottaminen on vaativaa ja soveltuukin pääosin julkiselle sektorille. Kuitenkin julkista sektoria täydentävänä osana niitä voivat tuottaa sekä yksityiset että kolmannen sektorin toimijat.

Vähässäkyrössä on tarvetta saada uusia asumismuotoja etenkin mielenterveyspotilaille ja kehitysvammaisille, koska useita kehitysvammaisia asuu Laihian asuntolassa. Isossakyrössä on yksityinen palvelukoti, joka tarjoaa asumis- ja kuntoutuspalveluja lähinnä mielenterveyspotilaille. Uusi-en, välimuotoisten ja kodinomaisten asumispalvelujen tarve on suuri koko Kyrönmaan alueella. Vanhukset haluavat muuttaa mieluummin pienkoteihin kuin laitoksiin. Alueella on huomattu myös tarve erityispienkodeille. Uusia vaatimuksia tulevaisuuden asumispalveluille asettaa esimerkiksi kasvava dementikkojen määrä (Laitinen 2004: 109).

Maaseudun kulttuuriympäristön hoito

Kulttuuriympäristön käsite tarkoittaa ihmisen rakentamaa ympäristöä ja ihmisen jälkiä ympäristössä. Kulttuurimaisemat ovat ihmisen ja luonnon yleisvaikutuksena syntyneitä kokonaisuuksia. Kulttuurimaisemasta voidaan erottaa ihmisen ja luonnon pitkäaikaisen vuorovaikutuksen myötä muovautunut maaseudun kulttuurimaisema ja ääritapauksena lähes yksinomaan ihmistyön tuloksena syntynyt kaupunkimaisema. Maaseudun kulttuuriympäristön hoitoon sisältyvät maaseutumaiseman hoitotyöt sekä rakennetun ympäristön hoitotyöt.

Maaseudun kulttuuriympäristön hoitoon sekä luonnonympäristön säilyttämiseen ja hoitoon on olemattomat varat. Saatavilla olevat tuet on sidottu vahvasti maanviljelijöihin. Maatalousympäristön lisäksi on paljon muuta maaseutu-ympäristöä, jonka hoitamiseen ei varoja ole projektirahoituksen ulkopuolella.

Maaseutumaiseman hoitotyöt

Maaseudun kylämaisemat ovat keskeinen osa suomalaista kulttuuriperintöä. Maisemansuojelun ja -hoidon tarve on kasvanut erityisesti kaupunkistumisen sekä maatalouden ja rakentamisen tehostumisen myötä.

Maaseudun perinnemaisemat ovat vähitellen häviämässä maisemakuvas-
tamme. Maaseutumaiseman säilymiseen on panostettava myös maaseudun
palvelusopimusten mahdollistamilla keinoilla.

Maisemansuojelu on paitsi olemassa olevan maiseman säilyttämistä,
kunnostamista ja vaalimista, myös erityyppisten maisemavaurioiden ja
maisemahäiriöiden torjuntaa. Suojelun tärkeä perusta on hoito. Maiseman-
hoito koskee sekä keskeisiä maisemakohteita, esimerkiksi kyläympäristöjä
ja muinaisjäännöksiä että kokonaisuuksina hoidettavia perinnemaisemia ja
laajoja maisema-alueita. Hoidolla ylläpidetään ja parannetaan näkymiä ja
maisemia sekä edistetään harvinaistuvien kasvilajien säilymistä. Hoidon
avulla tuodaan esille kulttuurimaiseman ajalliset kerrokset ja voidaan ohjata
ympäristömuutoksia säilyttäen ja korostaen vanhimpia kerroksia tämän
päivän maisemassa. (Ympäristökeskuksen kotisivut 2004.)

Kyrönmaalla on poikkeuksellisen paljon valtakunnallisesti ja maa-
kunnallisesti merkittäviä kulttuurimaisemakokonaisuuksia. Kulttuuri-
maisemille luonteenomaista on avoimuus ja sijainti jokilaaksoissa laajoina
viljelylakeuksina. Kulttuurimaisemien säilymisen kannalta maanviljelys
on keskeisessä asemassa. Alueelle ominaisia kulttuuriympäristöjä ovat
maaseutu pohjalaistaloineen.

Kyrönmaan tyypillisimmän rakennushistorian, pohjalaiskylien raken-
nusperinnön turvaaminen on nostettu esille Länsi-Suomen ympäristökes-
kuksen alueen kulttuuriympäristöohjelmassa. Kyseinen ympäristöohjelma
on valmistunut vuonna 1997. Ohjelman tavoitteeksi on asetettu muun
muassa perusinventointien toteuttaminen kunnissa ja se toimii perustana
maakunnallisille ja kuntakohtaisille kulttuuriympäristöohjelmille. Aihe on
muutenkin hyvin ajankohtainen, sillä ympäristökeskuksessa on käynnis-
tynyt valtakunnallinen maisema-aluehanke. Vuonna 2004 inventoidaan
potentiaaliset kohteet. On tarpeellista inventoida Kyrönmaalta mahdolliset
maisema-alueprojektiin sopivat kohteet.

Suurin osa maaseutumaiseman hoidosta lankeaa maanviljelijöille,
koska he ovat suurimpia maaseudun omistajia. Maanviljelijöiden saama
ympäristötuki edellyttää myös peltojen ulkopuolisten alueiden hoitoa.
Tosiasia kuitenkin on, että nykyinen maatalouspolitiikka ajaa linjausta yhä
suurempiin maatalousyksiköihin, jolloin maatalous keskittyy tuotantotalo-
uteen. Ympäristön hoitotehtävät jäävät sivuhuomiolle. Siksi nämä tehtävät
on jaettava uudelleen. Jostain olisi löydettävä varoja myös ympäristön ja
maaseutumaiseman hoitamiseen.

Maaseutumaiseman hoitotoimenpiteitä ovat ympäristön parantami-
seen ja maisemanhoitoon liittyvät työt, joilla on suuri merkitys maaseutu-
ympäristön viihtyvyydelle, vetovoimaisuudelle ja hoidettuna pysymiselle.
Maisemanhoito sisältyy kylämaiseman hoitoon, joka voidaan toteuttaa

osana kyläsuunnitelmaa. Hoitotyöt sisältävät tienvarsien niittoa, pajukkojen raivausta, ranta-alueiden siivousta ja muuta yleisten alueiden siistimistä. Yhdistykset, koulut, viljelijät tai yrittäjät voisivat toimia kylien reuna-alueiden ja viheriöiden hoitajina. Nykyisin saa rahoitusta tämäntyyppisiin hoitotehtäviin parhaiten projektina. Esimerkiksi kyläyhdistys voi saada projektiin jopa 50–70 % avustusta.

Maaseutumaiseman hoidossa kunnilla on oma työsarkansa. Tulevaisuuden suuntaus näyttäisi olevan sellainen, että halutaan enemmän hoidettuja, mutta vähäisiä panostuksia vaativia hoitoalueita. Kunnilla on hoidettavanaan erityyppisiä ulkoilu- ja virkistysalueita. Osa reiteistä on rakennettu projektimuodossa, mutta hoito on jäänyt kunnan vastuulle. Muun muassa Laihian kunnalla on vastuullaan Rajavuoren ulkoilualueen hoito. Heinikkojen, kiinteistöjen ja nuotiopaikkojen hoidon voisi ottaa vastuulleen jokin paikallinen yhdistys tai seura.

Ympäristökeskuksilla oli aiemmin melko runsaasti niin sanottuja YTY-töitä eli ympäristönhoitotöitä, jotka ovat koostuneet muun muassa luonnonmaiseman ja kulttuurimaisemaan liittyvistä tehtävistä. Esimerkiksi Länsi-Suomen ympäristökeskuksella vuoteen 1998 kestäneen YTY-hankkeen ympäristötyöt sisälsivät polkuverkoston tekemistä Laihian keskustan ympärille, jalankulkusillan tekemistä Laihianjoen yli ja levähdyspaikkojen rakentamista. Laihian kunnaninsinööri veti hanketta ympäristökeskuksen puolesta ja paikalliset työttömät tekivät käytännön työt. Paitsi että ympäristötöillä on ollut merkitystä maaseudun työllisyyden kannalta, on niiden avulla lisätty sekä ympäristön viihtyisyyttä että paikallista ympäristötietoisuutta (Palviainen 2004 a: 80–81).

Länsi-Suomessa on ollut valtakunnallisesti katsottuna vähän YTY-rahoja. Vain muutamia henkilöitä on työllistetty tätä kautta. Tämä on vain murto-osa esimerkiksi Lapin ja Kainuun YTY-töistä. Vuonna 1996 Länsi-Suomen ympäristökeskuksen alueella viisi henkilöä teki työllistämismäärärahatyötä, kun Lapin vastaava luku oli 400. Ympäristötöitä teetetään vieläkin joissain kunnissa, mutta niiden merkitys on vähäinen. (Palviainen 2004 a: 80–81).

Länsi-Suomen ympäristökeskuksen alueella osa ympäristö- ja maisemanhoitotöistä jää nyt tekemättä työnjohdon puuttuessa. Esimerkiksi Laihialla Laihianjokea olisi tarve kunnostaa laajemminkin. Ympäristötyöt selvitettäisiin alueelta laadittavassa ympäristösuunnitelmassa. Ympäristökeskuksella ei ole kuitenkaan resursseja koordinaattorin palkkaamiseen. Ongelmana on, että koordinoijalla pitäisi olla yhtä aikaa menossa useampi hanke, jotta hänelle riittäisi pidemmäksi aikaa töitä. Muuten on vaikea saada hyvää koordinoijaa, jolla on alaan soveltuva koulutus ja osaaminen.

Aiemmin ympäristökeskuksen vastuulla olleita ympäristötyötehtäviä listataan nykyisin kylämaisemasuunniteluissa. Tässä tapauksessa työnjohtajana voisi toimia kyläyhdistys, joka voisi ottaisi johtakseen maisemasuunnitelmissa sovitut hoidettavat alueet. Se selvittäisi tarpeet ja käytännön toimenpiteet. Kyläyhdistys voisi saada kunnalta korvausta hoitotarvikkeisiin. Haasteena on, että maisemanhoitotöihin on vaikea saada työntekijöitä ja taloudellisesti niiden arvo on vaikeasti laskettavissa. Vaikka ympäristö saataisiin kuntoon, ongelmana on rikkominen ja välinpitämättömyys yhteisestä omaisuudesta taajama-alueella. Taajama-alueella ei kukaan koe omakseen toisin kuin kylä. Olisi mietittävä, mikä taho voisi ottaa vastuulleen maiseman ylläpidon näillä alueilla.

Jos kyläympäristösuunnittelussa sovitaan hoidettavat alueet, kylä voisi yhteisesti tehdä palvelusopimuksen, jolla työjärjestetään ja osarahoitetaan. Kyläyhdistys työllistäisi oman kylän ihmisen tekemään maisemanhoitotöitä maaseutusopimuksen nojalla. Kylän maisemanhoidossa lähtökohtia ovat kylän perusilmeen säilyttäminen vanhoja rakennuksia korjaamalla, maisemakuvan siistiminen ja viihtyisyyden lisääminen tienvarsinäkymiä siistimällä.

Maaseudun palvelusopimus on mahdollista solmia kunnan ja kolmannen sektorin kanssa. Viheralueiden ja kylätoimikuntien välisiä alueita voisi hoitaa jokin yhdistys tai seura eli tulisi kartoittaa kolmannen sektorin kiinnostusta asiaa kohtaan. Yhdistyksille voitaisiin myöntää työtä vastaan aiempaa enemmän avustusta. Yhdistykset ostaisivat tavallaan työsuorituksilla avustuksia. Jos halutaan antaa mahdollisuus jollekin muulle kuin yrittäjälle, voidaan toimia näin. Siten on tehty esimerkiksi Laihialla, missä puistojen kesähoito on ulkoistettu. Laihian 4H-yhdistys hoitaa kukkaistutukset, nurmikon leikkuun ja roskien keräämisen näkyvimmillä yleisillä alueilla. Puistojen hoito on erinomainen kesäpesti nuorille. Päinvastaisia-kin esimerkkejä on. Esimerkiksi Vähänkyrön viestin lentopallojaosto otti yhtenä vuonna hoitakseen viheralueiden kunnossapitotehtävän. Jaosto ei halunnut kuitenkaan hoitaa aluetta enää seuraavana vuotena, koska työ satoi vapaaehtoisia liikaa. Talkoohenki ei välttämättä ole enää niin vahvaa ja kesäisin halutaan myös lomailla. Joka vuosi kunnissa pyydetään tarjous kunnan viheralueiden ja kiinteistöjen hoidosta. Koska halukkaita työntekijöitä on vähän, kunnat ovat harkinneet toimintojen niputusta.

Hyviä esimerkkejä kunnan ja urheiluseuran yhteistyöstä ovat Laihian kunnan tekemät kertaluonteiset työtilaukset. Esimerkiksi 15 hengen talooporukka on ollut tekemässä muuttoja, purkuhommia, remonteja sekä kulttuuriympäristön hoitotöitä. Tällaista tilattaisiin enemmänkin, jos olisi jokin taho, joka koordinoisi toimintaa eli kysyntää ja tarjontaa. Pitäisi olla yksi yhdistys, jossa olisi päätoiminen työntekijä koordinoimassa usean yhdistyksen työtä. YHYRES-yhdistys voisi olla sopiva tähän tehtävään.

Kunnat voisivat teettää ympäristösuunnitelmia jokivarsiosuuksille. Kunnat eivät kuitenkaan luultavasti saisi korvauksia, koska korvaukset ovat tilakohtaista. Kunnalle edullisin tapa teettää ympäristösuunnitelmia on, että jokin taho – esimerkiksi kyläyhdistys – tekee suunnitelman projektimuotoisena. YHYRES-yhdistyksen kautta voisi teettää kunnan kanssa yhteistyössä ympäristösuunnitelmia. Kunnat säästäisivät jopa 70 % kustannuksista. Voitaisiin rakentaa esimerkiksi polkuverkosto Laihian joen ylä- ja alasuuntaan. Ylläpidosta voisi vastata jokin yhdistys tai seura. Ylläpidon rahoitusjärjestelmä pitäisi kuitenkin turvata.

Kyrönjokilaakso on seutukunnan alueella valittu valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi. Kyrönjoki on Kyrönmaan vahva tunnusmerkki, sillä se kulkee sekä Vähänkyrön että Isonkyrön läpi ja pitkälti pääteiden varrella. Imagollisestikin joki on tärkeä, sillä osa uusista paikkakunnalle muuttajista hakeutuu alueelle nimenomaan joenranta-alueiden houkuttelemina. Kyrönjoen maisemallista arvoa ei kuitenkaan tunnusteta joka puolella. Kyrönjoki saisi näkyä paremmin. Kyrönjokeen laskee paljon oja, joiden varsia pitäisi raivata ja siistiä. Tämä jää maanomistajan vastuulle. Yksityiset henkilöt ovatkin kunnostaneet yksityisiä kohteita, kuten majoja ja laitureita, mutta paljon on vielä tekemättä. Ne yksityisomistuksessa olevat alueet, joilla ei ole taloa ovat huonossa kunnossa. Piha-alueilla on ränsistyneitä ulkorakennuksia, jotka pitäisi purkaa tai siirtää. Asia etenee yleensä pikkuhiljaa: kun naapuri tekee jotain, toinen naapuri tekee perässä. Hoitotöihin ryhtymiselle on monenlaisia esteitä, kuten rakennusten tunnearvo, ajan ja rahan puute, välinpitämättömyys maisemaa kohtaan, työntekijöiden puute ja perinteisen talkootyön vähentyminen. Minkäänlaisia pakotteita joen varren kunnossapitoon ei ole, mutta ihmisiä kuitenkin kannustetaan pitämään alueistaan huolta. Koululuokat ovat keränneet rahaa luokkaretkeä varten siten, että oppilaiden vanhemmat ovat raivanneet joen vartta. Kunta on teettänyt Kyrönjoen varrelle levähdyspaikkoja.

Yleisten alueiden hoidossa on eroja maaseutukuntien ja kaupunkien välillä. Puisto-sana tarkoittaa Vähässäkyrössä ja Vaasassa ihan eri asiaa. Vaasassa puisto tarkoittaa hoidettua viheraluetta puineen ja kukkineen. Vähässäkyrössä puisto on alue, jolle ei tehdä mitään. Yleisten alueiden hoidolla kesäaikaan tulisi kuitenkin pyrkiä siihen, että alue on hoidetun näköinen. Kyläyhdistykset, jotka vastaisivat yksityisteistä, voisivat laajentaa tehtäväkenttää ja vastata myös yleisistä alueista. Kunnan omistamiin yleisten asioiden kunnossapitoon tulisi varat veromarkoista. Tämä voisi toteutua äkkiäkin.

Eräänä vaihtoehtona maisemanhoidon järjestämiseksi on maiseman hoitotöiden jakaminen talokunnittain. Talokunnat eli 2–3 kylää muodostaisi talousalueen, jolla olisi kiinteistöhoitaja. Tehtäviin voisi sisältyä

suurempien rakennuskohteiden kunnostusta eli maalaus- ja korjaustöitä, sillä ränsistyneet rakennukset eivät kohenna kenenkään mielialaa. Kylissä pitäisikin miettiä erilaisia korjaamiseen liittyviä vaihtoehtoja. Viimeisimpänä vaihtoehtona erittäin huonokuntoisten rakennusten osalta on niiden purkaminen.

On syytä ottaa huomioon, ettei maisemanhoitotöihin ole välttämättä helppo löytää sopivia työntekijöitä, vaikka toimintaan löytyisi rahoitustakin. Ainakaan Kyrönmaan työvoimatoimiston työntekijöiden mukaan maisemanhoitotyö ei ole kovinkaan houkuttelevaa työtä alueen työttömien mielestä.

Maaseudun rakennetun ympäristön hoitotyöt

Rakennettua kulttuuriympäristöä eli rakennusperintöä ovat rakennukset ja rakennetut alueet. Monet rakennusperinnön kannalta arvokkaat kohteet autioituvat ja ränsistyvät. Rakennetun ympäristön osuus suomalaisesta kansallisvarallisuudesta on arvioitu kolmannekseksi (Maaseudun tulevaisuus 2003a).

Tärkeintä kulttuuriympäristön säilymiselle on sen luonteva käyttö ja jatkuva hoito. Paras keino rakennusten säilyttämiseksi on niiden hyötykäyttö ja asuttuna pitäminen. Museoimalla ei maaseudun rakennuskulttuuri säily, vaan rakennukset rapistuvat ja maisema kasvaa hoitamattomana umpeen. Maaseudun rakennetun ympäristön hoito laajassa mitassa on nähtävä merkittävänä osana maaseudun elinvoimaisuuden säilyttämistä.

Rakennetun kulttuuriympäristön säilyttäminen vaatii aktiivisuutta ja jatkuvaa hoitoa. Kyrönmaalla pientalorakentamisen osuus on selvästi suurempi kuin keskimäärin muualla maassa ja rakennuskanta on vanhaa muuhun Suomeen verrattuna. Kyrönmaalta on löytynyt 2000-luvun alussa tehdyssä inventoinnissa ainakin 600 tyhjillään tai vajaakäytössä olevaa yksityisten henkilöiden omistamaa asuinrakennusta. Inventoinnissa on selvitetty rakennusten käyttöastetta ja kuntoluokitusta. Suurin osa rakennuksista on kunnostamisen tarpeessa, mutta osa on niin huonokuntoisia, että jäljellä on vain purkutuomio.

Kyrönmaalla keskeisillä alueilla sijaitsevat huonokuntoiset rakennukset ovat nousseet silmätikuiksi. Asian on nostanut esille muun muassa Vähänkyrön tarkastuslautakunta vuoden 2003 arviointikertomuksessaan. Rakennus- ja ympäristönsuojelulautakunta on saanut tehtäväkseen vauhdittaa huonossa kunnossa olevien rakennusten kunnostusta tai purkua. Toimiin ryhdytään vuonna 2004. (Pohjankyrölehti 21.10.2004.)

Korjausrakentaminen ja rakennetun ympäristön hoito sopivat hyvin maaseudun palvelusopimuksen piiriin. Sopimusmenettely sopii etenkin

niihin tapauksiin, joissa korjausrakentaminen ei liity suoranaisesti elinkeinotoiminnan harjoittamiseen ja joissa ilman tukea rakennusta uhkaisi tuhoutuminen. Luontevia sopimuksen kohteita ovat rakennukset, joilla sellaisenaan, ilman hyötykäyttöäkin, on maisemallista tai historiallista arvoa ja jotka ovat olennaisia pihapiirin, kyläkuvan tai maisemakuvan säilymisen kannalta. Vanhat puukoulut ja niiden siirto tai lisäkäyttö on myös yksi mahdollisuus maaseutusopimuksen piirissä. Kuntien omistuksessa on useita vanhoja rakennuksia, kuten lakkautettuja kouluja, joille mietitään uutta käyttöä. Esimerkiksi Isonkyrön vanha puukoulu haluttaisiin siirtää mielellään kunnan sisällä. Myös Laihian Jokisaloon koulusta ostotarjous on jo sisällä. Ympäristöviranomaiset ovat periaatteessa rakennusten siirtoa vastaan, koska rakennusten katsotaan sopivan parhaiten niiden alkuperäiseen ympäristöön.

Olisi huolehdittava siitä, ettei vanhaa rakennuskantaa purettaisi tarpeettomasti. Myös rakennusten ympäristö vaatii huolenpitoa. Vanhoihin tyhjilleen jääneisiin rakennuksiin liittyy myös turvallisuusnäkökohtia, joihin tulisi puuttua. Pihoilla on vanhoja vaarallisen syviä kaivoja, joiden kannet ovat saattaneet lahota. Kaivojen täyttö tai vähintäänkin kansien uusiminen olisi kyläyhdistykselle sopivaa työtä.

Huomionarvoinen tukimuoto rakennetun ympäristön hoitotöihin on alueellisen ympäristökeskuksen myöntämä rakennusperinnön hoitoavustus. Rakennusperinnön hoitoon suunnattua avustusta voi hakea kuka tahansa rakennuksen omistaja. Valtaosa on yksityisten kansalaisten tekemiä, mutta myös yhdistykset ja kunnat voivat hakea avustusta. Avustukset kohdistetaan rakennuksiin ja rakennettuihin alueisiin, joilla on kulttuurihistoriallista merkitystä. Rahaa myönnetään muun muassa asuinrakennusten ja käyttöä vaille jääneiden talousrakennusten korjauksiin. Avustusta saa myös latojen korjauksiin, sillä ladot ovat uhanalaisia ja häviämässä maaseudulta. Paitsi että avustusta myönnetään esimerkiksi katto- ja seinärakenteiden kunnostamiseen myös pihapiirien korjaamiseen on mahdollista saada tukea. Pääosa avustuksista on monen erityyppisen rakennusperinnön hoitoon tarkoitettuja ja rakennusten korjaustoimenpiteet on kohdistettava ulkokuoreen, kantaviin rakenteisiin tai perustuksiin. Vuodesta 2004 lähtien on myönnetty toisenkin avustusmuodon kautta aravarahoja asuinrakennusten hoitoon. Näillä varoilla voidaan korjata rakennuksia myös niiden sisäpuolelta. Rakennusten siirtämistä ei tueta. Asiantuntijoiden mukaan vanhat rakennukset tulisi säilyttää alkuperäisillä paikoillaan. On sääli, jos esimerkiksi vanhoja pohjalaistaloja siirretään Pohjanmaan ulkopuolelle ja huonoimmassa tapauksessa jopa pois Suomesta. (Ympäristökeskuksen kotisivut.)

Rakennusperinnönhoitoavustuksina jaettavat rahat ovat niukat. Avustusta myönnetään keskimäärin 3 000 € / kohde ja sen suuruus on enintään

50 % toimenpiteiden kustannuksista. 1990-luvun puolivälissä tilanne oli parhaimmillaan. Sen jälkeen, vuoteen 2003 asti, rahaa myönnettiin aina vain niukemmin. Onneksi tilanne on aravarahojen myötä kohentunut. Länsi-Suomen ympäristökeskuksenkin alueella voitiin vuonna 2004 antaa 30 myönteisen avustuspäätöksen sijaan 60 myönteistä päätöstä. Kaikkiaan avustushakemuksia tulee vuosittain Länsi-Suomen ympäristökeskukseen noin 150. Avustuksia myönnetään kerran vuodessa. Hakuaika päättyy aina lokakuun loppuun mennessä ja päätökset annetaan huhtikuussa. Yhdistykset voisivat hakea ympäristökeskuksesta avustusta esimerkiksi vanhan kyläkoulun kunnostamiseen kylätaloksi. Kunnat voivat saada ympäristökeskuksesta avustusta arvokkaan kohteen lunastamiseen. Kyrönmaan alueella ei ole haettu avustusta tällaisiin kohteisiin. Myös laajempiin ympäristöselvityksiin, korjaussuunnitelmiin ja kuntoarvioihin on mahdollista saada avustusta. Avustusta myönnetään kuitenkin lähinnä itse korjaukseen.

Museovirasto jakaa vuosittain entistämisavustusta, joka on tarkoitettu valtakunnallisesti merkittävien, kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten entistäviin korjaustoihin. Museovirastolla on tiukat vaatimukset korjausrakentamisen suhteen ja se ylläpitää korjausrakentamiskortistoa. Avustusta myönnetään rakennuksen korjaamiseen sen kulttuurihistoriallista arvoa vaalien sekä rakennuksen konservointiin ja kunnostamiseen. Entistäminen voi olla rakenteen korjaamista tai vahvistamista ja vain erityisen perustelluista syistä ja poikkeustapauksissa uusimista – esimerkiksi vesikaton uusimista. Avustusta voidaan myöntää yksityisille, yhteisöille ja kunnille. Museovirasto sijaitsee Helsingissä ja sen toimialueena on koko maa. (Museoviraston kotisivut 2004.)

Suomen Kotiseutuliitto huolehtii seuraintalojen avustusten jakamisesta opetusministeriön toimeksiannosta. Seuraintalo-nimen alle mahtuu useita erityyppisiä rakennuksia ympäri Suomea. Niiden asiantunteva korjaustyö on kansallisesti merkittävä haaste, josta usein vastaavat paikalliset kansalaisjärjestöt talkootyönä. Suomen Kotiseutuliitto neuvoo korjauksiin liittyvissä kysymyksissä. (Suomen kotiseutuliiton kotisivut 2004.)

Perinteisten maatalousrakennelmien, kuten aittojen, kiviaittojen, koi-vukujien ja latojen kunnostamiseen voi saada maatalouden ympäristötuen erityistukea. Hakijana on oltava viljelijä. Lausunnon antaa alueellinen ympäristökeskus ja tuen myöntää TE-keskuksen maaseutuosasto. Tuki on hehtaariperusteinen eli rakennettuun ympäristöön ei saa sellaisenaan tukea, vaan sitä haetaan osana erityisympäristötukea.

Rakennetun kulttuuriperinnön hoitamiseen aika on myötämielinen. Korjausrakentaminen on alkanut kiinnostaa niin ammattilaisia kuin ei-ammattilaisiakin. Korjausrakentajista on kunnissa selvää puutetta. Tarve

niin sanotulle ”puoliammattilaiselle timpuritiimille” on olemassa. Vähänkyrön kunnasta on useaan otteeseen kyselty ihmisiä tekemään kevyttä kunnostustyötä. Olisi hyvä, jos kunnassa osattaisiin ohjata palveluita vailla olevia ihmisiä eteenpäin palvelun tarjoajien luokse.

Luonnonympäristön säilyttäminen ja hoito

Luonnonympäristö jakautuu karkeasti ottaen maatalouden perinnemaisemiin ja varsinaisiin luonnonsuojelukohteisiin. Maatalouden perinnemaisemien hoitotyöt kohdistuvat pääasiassa yksityisille maanviljelijöille, sen sijaan luonnonsuojelualueita on yksityisten, kuntien ja valtion omistamilla mailla. Luonnonympäristön säilyttämisessä ja hoidossa on monenlaisia maaseudun palvelusopimuksilla organisoitavia tehtäviä.

Maatalouden perinnemaisemien hoito

Luonnonympäristön perinnemaisemien säilyttämis- ja hoitotehtävät kohdistuvat pääasiassa maanviljelijöille, koska suuri osa vanhasta maatalouden perinnemaisemasta on yhä heidän omistuksessaan. Nykyisin suuntana oleva tehomaatalous voi olla äärimmilleen vietyä uhka ympäristön monimuotoisuuden säilyttämiselle. Ruoantuotannon tehostamistavoitteista huolimatta viljelijät haluavat tehdä enemmänkin luonnon eteen, jos hyvät esimerkit pääsevät päivänvaloon. Yhteiskunnan muut ryhmät olisi saatava paremmin ymmärtämään tämä puoli viljelijöiden toiminnasta, mikä lisäisi viljelijöiden motivaatiota asiaa kohtaan.

Perinnemaisemien hoitotehtävistä saatavat korvaukset on kohdistettu lähinnä maanviljelijöille. Maatalouden erityisympäristötuen saajina voivat olla ainoastaan maanviljelijät harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta. Tuen saamisen esteet voidaan myös ”kiertää” sopimuksellisesti. Yhteismaalla olevat alueet voivat saada tukea, mikäli viljelijä vuokraa alueen ja on tuen hakija. Käytännössä yhdistys voi ottaa alueen kokonaishoidon tehtäväkseen. Maatalouden ympäristötuen erityistuista maaseutusopimuksen piiriin soveltuvat parhaiten perinnebiotooppien hoito, luonnon monimuotoisuuden hoito sekä maiseman kehittäminen ja hoito. Yksityismaiden osalta näistä kaikista lausunnon antaa alueellinen ympäristökeskus, mutta tuen myöntää TE-keskuksen maaseutusosasto. Vastaavista tehtävistä valtion mailla huolehtii Metsähallitus.

Perinnebiotoopit ovat perinteisten maankäyttötapojen muovaamia ja ylläpitämiä, luonnoltaan monimuotoisia alueita. Ne ovat olleet aikoinaan maatalouskäytössä joko karjan laiduntamisalueina tai niitettynä peltoina. Perinnebiotooppeja ovat kedot, niityt, lehdesniityt, hakamaat, metsälaitu-

met ja nummet. Perinnebiotoopit ovat lajistollisesti rikkaita ja niille onkin kehittynyt omaleimainen kasvi-, eläin- ja sienilajisto. (Maa- ja metsätalousministeriö 2004: 15.)

Perinnemaisemaa ollaan menettämässä joka puolella Suomea – niin myös Kyrönmaalla. Tähän ongelmaan pitäisi paneutua ennen kuin on liian myöhäistä. Joitain perinnebiotooppeja voidaan onneksi kymmenienkin vuosien laiduntamattomuuden jälkeen palauttaa.

Kyrönmaa on vahvaa maatalousaluetta ja suurin osa pelloista on muokattuja, lannoitettuja ja ojitettuja. Vähänkyrön kunnan alasta peltoa on 40 % ja Isossakyrössäkin yli 25 %. Laihian kunnan alueella peltoa on selvästi vähemmän. Kyrönmaalta on vaikea löytää perinnebiotooppialueita, koska niiden on oltava viljelemättömiä alueita. Kyrönmaalla on inventoitu vain neljä perinnebiotooppialuetta vuosien 1992–1996 perinnemaisemien kartoituksessa (Kekäläinen & Molander 2003: 44). Näistä osaa hoidetaan. Alueita on kuitenkin todellisuudessa huomattavasti enemmän.

Perinnebiotooppeja on vaikea hoitaa muuten kuin laiduntamalla. Laidunnuksessa mikään kasvilaji ei yksin pääse valtaan. Yleensä koiranputket ja horsmat ovat merkki siitä, että alueen perinteiset kasvit ovat jääneet muutaman harvan lajikkeen jalkoihin. Pirkanmaalla on kehitetty laiduneläinpankki, jossa maanomistaja voi vuokrata eläimet – lampaat tai lihakarjan – laitumilleen. Laiduneläinpankki toimii sopimuslaidunnuspalvelujen tarjoajien ja ostajien kohtaustapaikkana ja se toimii Internetissä kaikkien ulottuvilla vuoden 2005 alusta lähtien (Pirkanmaan maaseutukeskuksen kotisivut). Eläinpankki toimii hyvin, mutta pitkät kuljetusmatkat voivat muodostua käytännön esteiksi. Vuokraussopimus voidaan laatia myös toisinpäin, eli eläinten omistaja vuokraa maata eläimilleen laitumiksi. Maanomistaja tai maan vuokraaja saa tuen. Laiduntamisen vaihtoehtona on niitto yhdistettynä niittojätteen keruuseen ja poiskuljetukseen. Niittyä ei saa niittää trimmerillä, vaan on käytettävä viikatetta tai erityistä niittonkonia, jota voi lainata alueellisista ympäristökeskuksista.

Perinnebiotooppien hoidon piiriin päästään pääasiassa maatalouden erityisympäristötuen kautta. Maanviljelijä saa tukea hehtaariperusteisesti esitettyjä kustannuksia vastaan. Kustannuksissa kannattaa esittää kaikki mahdolliset työt sekä suunnittelukulut.

Perinnebiotooppeja voi hoitaa myös jokin yhdistys. Hoitoa ovat tehneet muun muassa ammattioppilaitosten luokat, kotiseutu- ja luonnon-suojeluyhdistykset sekä metsästysseurat. Tässä voisi olla mahdollisuus myös kyläyhdistyksille tai 4H-yhdistyksille. Tällaiset ei-maanviljelijät hakevat perinnebiotooppien hoitoavustusta ympäristöministeriöltä, jolla on erityismääräraha yhteisöjen hoitamille kohteille. Avustus on aluekohtainen ja se vaihtelee alueen koosta ja työtehtävien laajuudesta riippuen noin 1 500 eurosta 2 500 euroon. Alueellinen ympäristökeskus toimii välikätenä; käy

toteamassa kohteen perinnebiotoopiksi ja esittelee asian eli käytännössä tekee avustushakemuksen ympäristöministeriölle. Hakuprosessi on siis melko vaivaton yhteisöhakijalle.

Ympäristöministeriön suora tukimuoto on huonosti tunnettu. Esimerkiksi Pohjanmaalla on tehty vain kolme suoraa sopimusta ympäristöministeriön kanssa perinnebiotoopin hoitamisesta. Tukimuodon olemassaolosta ei ole tarkoituksellisesti rummutettu. Sitä ei ole mainostettu eikä sitä ole esitelty julkisuudessa sen vuoksi, että on pelätty suuria avustushakemusrynnäköitä, joihin budjetillisesti ei olisi varaa. Tukimuoto on kuitenkin olemassa ja sitä kannattaa hakea. Tämän tukimuodon kautta myös muut kuin maanviljelijät voivat omalta osaltaan toimia perinnemaiseman hoitajina ja saada korvausta tekemästään työstä. Mitä enemmän avustusta osataan hakea, sitä enemmän ympäristöministeriöllä on paineita budjetin kasvattamiseen.

Kyrönmaalta löytyi perinnebiotooppialue, missä pyritään kokeilemaan maaseudun palvelusopimusta käytännössä. Alue ei ole vielä pahasti rehevöitynyt, sillä joitakin merkkejä laiduntamisesta on jäljellä. Kohde on kunnan kaavassa puistoaluetta. Hoidettava kohde sijaitsee Vähänkyrön kunnassa keskustan tuntumassa Kyrönjoen varrella. Alue kuuluu kiinteänä osana Vähänkyrön kirkon ja Savilahtitalon muodostamaan maisemakokonaisuuteen. Alue on pinta-alaltaan noin viisi hehtaaria ja sillä on sekä kallioketoa että ruohoista tuoreniittyä.

Vähänkyrön perinnemaisema-alueen hoitotoimenpiteistä vastaa Vähänkyrön 4H-yhdistys, joka hakee ympäristöministeriöltä perinnebiotoopin hoitoavustusta Länsi-Suomen ympäristökeskuksen esityksestä. 4H-yhdistys tekee sopimukset alueen maanomistajien kanssa. Hoitotöiden siirto 4H-yhdistykselle on perusteltua, koska silloin alueet saadaan kokonaisuudessaan hoitoon. Alue on neljän maanomistajan hallussa, joista kolme on yksityistä ja yksi on Vähänkyrön seurakunta. Maanomistajat eivät ole itse kiinnostuneita ottamaan hoitotehtävää vastuulleen, mutta alustavien tiedustelujen jälkeen ovat kertoneet luovuttavansa tehtävän mielellään ulkopuoliselle hoidettavaksi.

Alue hoidetaan viikatteella niittämällä ja keräämällä niittojäte talteen kerran vuodessa. Työssä ovat mukana 4H-yhdistys, vähäkyröseuralaiset ja alueen asukkaat. Mahdollisesti niitto voitaisiin tehdä myös pienellä traktorilla ja niittokoneella. Länsi-Suomen ympäristökeskuksesta lainataan työtä varten myös palkkiniittokoneita. Alueella tehdään myös raivaustöitä jokimaiseman avaamiseksi.

Luonnon monimuotoisuuden (LUMO) edistämässä tavoitteena on maatalousympäristöjen luonnon monimuotoisuuden säilyminen. LUMOn kehittämishankkeilla pyritään säilyttämään ja parantamaan maatalousympäristössä esiintyvien luonnonvaraisten kasvien ja eläinten elinympäristöä.

Tyypillisimpiä alueita ovat pellon ja metsän väliset vaihtelevat, lajistoltaan monipuoliset reunavyöhykkeet ja peltojen metsäsaarekkeet. Reunavyöhykkeitä hoidetaan esimerkiksi harventamalla puita ja pensaita, niittämällä ja laiduntamalla. Kyrönmaalla mahdollisia LUMO-kohteita ovat joenranta-
vyöhykkeet ja metsänreunat.

Luonnon monimuotoisuuden yhteydessä on syytä ottaa huomioon myös suojavyöhykkeiden perustaminen ja hoito. Suojavyöhykkeellä tarkoitetaan peltoalueelle vesistön tai valtaojan varteen perustettavaa monivuotisen heinäkavillisuuden peittämää aluetta, jota hoidetaan niittämällä ja niitetyn kasvuston poiskorjuulla. Myös laiduntaminen on sallittua, ellei siitä aiheudu vesiensuojelullista haittaa. Suojavyöhykkeet hidastavat vesistöjen rehevöitymistä estämällä ravinteiden pääsyä kulkeutumista pelloilta vesistöihin. Tarkoituksenmukaisia kohteita suojavyöhykkeille ovat jyrkästi vesistöön viettävät rantapelot sekä sortuma- ja tulvaherkät rannat. (Hagelberg, Härjämäki & Laakso 2003: 31.)

Maisemanhoidon tavoitteena on lisätä viljelymaiseman avoimuutta ja monipuolisuutta. Avainasemassa ovat maisemakokonaisuudet rakennuksineen. Nämä ovat keskeisten sijaintien maalaismaisemia, joilla ajatellaan olevan maatalousmaata laajempaa merkitystä. Keskeisiä sopimusalueita ovat paitsi arvokkaat maisemakohteet, myös yleisten liikenneväylien, matkailureittien, vesistöjen ja taajamien kohteet. Maisemanhoitosopimusten keskeinen pyrkimys on estää maiseman umpeenkasvu eli pusikoituminen. Mahdollisia toimia ovat maiseman avaaminen raivaamalla peltoaukeita rajaavat pusikot ja maiseman monipuolistaminen esimerkiksi perustamalla puukujanteita tai viljelemällä maisemakasveja sekä kunnostamalla perinteisiä maatalouden rakennelmia. Toisin kuin luonnon monimuotoisuussopimuksissa, alueilla ei tarvitse olla erityisiä luonnonarvoja, vaan tavoite on ensisijaisesti maisemanhoidollinen.

Maisemanhoidossa ja sen kehittämisessä tuen saajina ovat viljelijät, mutta erityistukea voidaan myöntää myös pienimuotoisille kunnostushankkeille ja kylämaisemien yhteishankkeille (Maa- ja metsätalousministeriö 2004: 11). Ministeriöllä on pieni summa erityisalueille, joiden hoitaja voi olla jokin muukin taho kuin viljelijä – esimerkiksi kyläyhdistys.

Esteitä kaikkien edellä mainitun kolmen erityisympäristötuen – perinnebiotooppi, LUMO ja maisemanhoito – hakemiselle on useita. Ensinnäkään kohteita ei Kyrönmaalla ole enää paljon. Syynä on maatalouden tehotuotantoon suuntautuminen. Euroopan Unionin tukipolitiikka on kuitenkin ristiriitainen: EU yhtäältä tukee tehoviljelytilojen laajentumispyrkimyksiä ja toisaalta avustaa vastakkaista, luonnonmukaista suuntausta ympäristötuin. Toisekseen maanviljelijät eivät välttämättä tiedosta omistavansa osaa Suomen ainutlaatuisesta ja katoavasta maaseutumaisemasta eivätkä

tunnista tukimahdollisuuksiaan. Kolmanneksi, jos maanviljelijät tuntevat tukimahdollisuutensa, he jättävät hakemuksen tekemättä byrokratian pelossa. Maanviljelijät eivät välttämättä osaa hyödyntää ympäristökonsultin palveluja, vaikka lisäkustannuksia konsultin käyttö ei aiheuta. Viljelijä pystyy sisällyttämään ympäristöasiantuntijan alue-inventoinnista ja tukihakemuksen tekemisestä perimän palkkion ympäristötukiaavustukseensa eli saamaan konsultille maksamansa palkkion takaisin.

Tulossa oleva suuri maatalousuudistus voi olla ongelmana. Tulevaisuuden tukien määrään vaikuttaa se, kuinka vuonna 2005 on viljelty. Joutoalueen hoidosta pitäisi saada korvaus, koska se on maisemakohde. Asenteet pitäisi saada kääntymään ja maanviljelijöiden tehtävän maisemanhoitajina tulisi saada enemmän arvostusta osakseen. Ongelmana on myös maanviljelijöiden oma asenne, sillä Naturen liian nopea täytäntöönpano ja siitä syntynyt kielteinen mielikuva varjostaa myös muita maisemanhoitotehtäviä.

Luonnonsuojelualueiden hoito

Luonnonsuojeluarvoja on pyritty säilyttämään laajan suojelualueverkoston avulla. Verkosto on koostunut pääasiassa valtion omistamista alueista, jotka ovat Metsähallituksen hoidossa. Suuri osa näistä sijaitsee Pohjois-Suomessa. Näiden alueiden lisäksi on perustettu huomattavasti suppeampi yksityisten suojelualueiden verkosto, joita yksityiset maanomistajat hallitsevat. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2003 a: 45.)

Yksityisten luonnonsuojelualueiden hoito voisi soveltua monelta osin sopimuksellisuuden piiriin. Yksityisiä luonnonsuojelualueita ovat tähän mennessä hoitaneet pääasiassa maanomistajat itse, ympäristökeskukset ja metsäalan organisaatiot. Alueiden hoito ei ole vielä ollut järjestelmällistä, eikä yhteisiä käytäntöjä ja toimintamalleja ole. Koska yksityisiä luonnonsuojelualueita todennäköisesti lisätään tulevaisuudessa, voisi sopimuksellisuus ja erilaiset palvelusopimusmallit olla ratkaisu työtehtävien hoitamiseen. Suojelualueiden lisääntyessä ympäristökeskuksen korvauksien määrääkin ilmeisesti lisätään. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2003 a: 45.)

Metsähallitus hoitaa valtion omistamia metsiä ja muita alueita. Valtion luonnonsuojelualueiden hoito ei laajassa mitassa sovi maaseudun palvelusopimuksien piiriin, koska etenkin Pohjois- ja Itä-Suomessa Metsähallitus tarjoaa runsaasti pysyviä työpaikkoja. Näillä alueilla on käytettävissä paljon työministeriön työllistämisvaroja. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2003 a: 45–46.) Kuitenkaan esimerkiksi Länsi-Suomessa näitä varoja ei ole kovin paljon käytettävissä. Tehtäviä hoitamaan on etsittävä muita kuin Metsähallituksen palkkaamia pysyvissä suhteessa olevia työntekijöitä.

Muun muassa yhdistyksiä ja syrjäisillä alueilla asuvia tai vapaa-aikaa viettäviä henkilöitä hyödynnetään pienten tehtävien hoidossa. Vaasan rannikkoseudulla on jopa pulaa sopivista, aluetta tuntevista henkilöistä.

Metsähallitus tekee itse ja teettää ulkopuolisilla urakoitsijoilla ennallistamistöitä. Ennallistaminen tarkoittaa esimerkiksi talousmetsien käsittelyä siten, että ne muuttuisivat nopeammin luonnonmetsiksi. Kyrönmaalla on vain vähän valtion maita, joten Metsähallituksen ja muiden toimijoiden välille on mahdollista tehdä rajallinen määrä sopimuksia ennallistamistöihin. Laihian kunnan alueella sijaitsee kuitenkin Levanevan 200 hehtaarin soiden suojelualue, jossa voisi olla ennallistamistöitä paikallisille urakoitsijoille. Levanevan puusto pitäisi hakata ja täyttää ojat, jotta siitä saataisiin jälleen avosuo. Ensin alueelle pitäisi tulla metsureita raivaamaan ojalinjoja. Metsähallituksen omat metsurit luultavasti tekisivät tämän työn. Sen jälkeen yhden tai kahden paikallisen kaivinkoneen omistajan pitäisi tulla täyttämään ojat, minkä jälkeen pitäisi suorittaa koneellinen hakkuu. Täyttö- ja hakkuutyö voisivat sopia palvelusopimuksen piiriin.

Ennallistamistöistä syntyy kahdenlaista puustoa: kuitupuuta, joista urakoitsijat usein maksavat ne halutessaan, sekä latvoja ja oksia, jotka sopivat energiapuuksi. Latvoista ja oksista ei ole yleensä maksettu, vaan ne on useimmiten poltettu. Kuitenkin tämäkin puuston osa kannattaisi hyödyntää. Esimerkiksi Laihialla on hakelämpökeskus, jolla saattaa olla halukkuutta energiapuun vastaanottamiseen. Ennallistaminen on melko uutta nykyisessä mitassaan ja se on nyt aiempaa järjestelmällisempää. Rahoitus ennallistamistöihin saadaan Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelman (METSO:n) kautta.

Levanevalle on suunniteltu retkeilyreittien rakentamista vuonna 2005. Tässä yhteydessä voisi syntyä uusia työmahdollisuuksia jotka voitaisiin organisoida palvelusopimuksin. Retkeilyreitin huoltoa pitää miettiä yhdessä kunnan kanssa. Tähän sisältyy ainakin polttopuuhuoltoa sekä siivous- ja kunnostustöitä. Retkeilyreitin huollosta löytyy esimerkki Kyrönmaan ulkopuolella sijaitsevasta Björköbystä. Siellä on 10 kilometrin vaellusreitti saaristoalueen läpi. Reitin varrella on muun muassa nuotiopaikkoja, vesoja ja venelaitureita. Paikallinen metsästysseura hoitaa reitin huoltotöitä ja Metsähallitus maksaa työstä korvausta.

Monissa paikoissa Vaasan lähistöllä on mahdollisuus toteuttaa pienpetokampanjoita. Kyrönmaalla ei kuitenkaan tällaiselle ole tarvetta, koska pienpedot eivät ole alueella ongelma. Pienpetokampanjoissa metsähallitus maksaa loukut ja muut tarvittavat välineet, ja metsästäjät tekevät talkootyönä varsinaiset työt.

Yksityinen metsänomistaja toimii alueellisen metsäkeskuksen kanssa, jos hän tarvitsee suunnittelua tai tukea metsänhoitoon. Metsäkeskus myöntää metsätalouden ympäristötukeen perustuvaa rahoitusta met-

sänomistajalle, mikäli tämä ottaa luonnonhoidon huomioon metsälaissa kirjattuja minimivaatimuksia laajemmin. Tavoitteena on metsäluonnon monimuotoisuuden säilyttäminen, joka tarkoittaa erityisesti luonnontilaisen lähteiden, purojen ja lampien lähiympäristöjen, korpien, lehtolaikkujen, kangasmetsäsaarekkeiden, rotkojen, jyrkänteiden, soiden ja muiden usein pienialaisten, luonnon monimuotoisuudelle tärkeiden elinympäristöjen säilyttämistä. Ympäristötukea voi hakea myös vanhan luonnontilaisen metsän säilyttämiseen. Tuki maksetaan korvauksena siitä, että kohde jätetään luonnontilaan määrääjäksi.

Varsinaiisiin talousmetsien metsänhoitotöihin yksityinen metsänomistaja voi hakea tukea valtiolta. Tuki on 10–60 % kokonaiskustannuksista ja siitä päättää metsäkeskus. Tukea myönnetään metsänuudistamiseen, kulutukseen, nuoren metsän hoitoon, energiapuun korjuuseen, metsänterveyslannoitukseen, kunnostusojitukseen sekä metsätien tekemiseen. (Metsäkeskuksen kotisivut 2004.) Käytännön apua kunnostustöiden tekemiseen saa Metsänhoitoyhdistyksistä, jotka ovat sopineet urakkapalveluista paikallisten metsureiden ja koneurakoitsijoiden kanssa.

Luonnonarvokauppa

Satakunnassa on ollut käynnissä vuodesta 2003 lähtien luonnonarvokaupan kokeiluhanke. Luonnonarvokaupassa pyritään yksityismetsien monimuotoisuuden säilyttämiseen ja kohentamiseen. Metsänomistaja suojelee korvausta vastaan vapaaehtoisesti metsien arvokkaita kohteita, jotka ovat läpäisseet tietyt kriteerit. Luonnonarvokauppaan sopivia kohteita ovat korvet, lehdot, harjumetsät, lähteiköt, tulvametsät tai perinnebiotoopit, joissa runsaasti puustoa. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2003 a: 88.) Luonnonarvokaupan yhteystahona ja hallinnoijana toimii alueellinen metsäkeskus, joka arvioi yhdessä alueellisen ympäristökeskuksen ja luonnonarvokaupan yhteistyöryhmän kanssa eri alueiden soveltuvuutta sopimuskohteiksi (Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelma 2004). Maanomistaja voi tehdä tarjouksen alueesta, jonka arvelee täyttävän vaadittavat kriteerit. Korvausta myönnetään tarjouksien perusteella alueen sijainnista, koosta, puuston arvosta ja luontoarvojen laadusta riippuen. Korvaus maksetaan kertasummana kymmenen vuoden ajalta ennakkoon. Luonnonarvokaupassa tehdään ainoastaan määräaikaaisia sopimuksia, eikä maanomistajalla ole omavastuuta. Jos Etelä-Suomen luonnonarvokaupan kokeiluhanke osoittautuu toimivaksi, voidaan menettelytapa ottaa käyttöön ympäri Suomea. Kokeilua onkin laajennettu jo Hämeeseen ja vähitellen on tarkoitus ulottaa se myös Keski-Karjalaan ja Pohjanmaan rannikolle (Kauppalehti 29.9.2004).

Kyrönmaalla on luultavasti luonnonarvokauppaan sopivia kohteita. Mahdollisen kohteen löytyessä yhteyttä otetaan ensisijaisesti ympäristökeskuksen alueidenkäyttö ja luonnonsuojeluosastolle, jossa arvioidaan alueen luonnonarvokaupan kriteerien täyttyminen. Mikäli jokin alue täyttää kriteerit, ympäristökeskus ja metsäkeskus ja luonnonarvokaupan yhteistyöryhmä päättävät yhdessä, voidaanko Kyrönmaallakin tehdä luonnonarvokauppasopimus.

Teiden hoito sekä kunnostus

Teiden rakenteellinen kunto ja kunnossapidon taso ovat keskeisimpiä kylien asumisen ja elinolojen kehittämisen perusedellytyksiä. Tiestön kunnan paraneminen ja hoidon tehostuminen lisäävät kylien vetovoimaisuutta ja kyläyrittäjätoimintaa. Tiet voidaan jakaa 1) valtion Tiehallinnon hoitovastuulla oleviin pääteihin, 2) kunnan teihin, jotka ovat yleensä asemakaava-alueella sijaitsevia teitä ja 3) haja-asutusalueen teihin, joiden hoidosta vastaa joko kunta tai tiekunnat.

Valtion tiet ja tiepiiri

Suomen yleisestä tieverkosta ja sen kehittämisestä vastaa Tiehallinto, jonka asettamien tavoitteiden ja resurssien mukaisesti tulosityksikkö Vaasan tiepiiri hoitaa kyseisiä tehtäviä Kyrönmaalla. Tiepiiri tilaa tienpidon työt ulkopuolisilta urakoitsijoilta ja palvelun tuottajilta. Tavoitteena on saada kustannustasoa alennetuksi kilpailuttamalla. Kilpailuttamiseen on siirrytty vähitellen ja vuoden 2004 jälkeen kaikki työt kilpailutetaan (Vaasan tiepiiri 2004: 1). Tiepiiri kilpailuttaa hankinnat ja tekee sopimuksia suurista urakoista. Tiepiirillä ei ole omaa tietyöhenkilökuntaa, vain alueelliset tiemestarit valvovat töiden sujumista. Tiepiirissä ei puututa siihen kuka työt tekee, kunhan ne tehdään sopimuksen mukaisesti. Vaasan tiepiirin alueella Tieliikelaitos on voittanut tarjouskilpailun.

Tieliikelaitos teettää töitä usealla urakoitsijalla. Osaan ulkopuolisilla teetetävistä töistä tehdään monivuotiset, osaan yksivuotiset sopimukset. Palvelusopimusmalli voisi sopia erityisesti vuosittain tehtäviin sopimuksiin. Pientenkin töiden kohdalla on muistettava, että toiminta on markkinaehtoista. Tieliikelaitoksen ulkopuolisilla teetetävään urakkaan voisi kuulua muun muassa tievarsien raivaus, aurausmerkkien asettelu ja poisto sekä teiden auraus. Joistain sopimuksista Kyrönmaalla on jo kokemuksia, esimerkiksi lentopallojaosto on kepittänyt satoja kilometrejä tiensivuja. Tällaisia hoitosopimuksia voitaisiin laajentaa. Muun muassa linja-autokatosten

talviaikainen lumesta puhdistus sekä liikennemerkkien puhdistus voisivat tulla sopimusten piiriin. Mäkien varsilla on hiekkasäiliöitä siltä varalta, että autot jäävät kiinni mäkeen. Näiden hiekkasäiliöiden hoitaminen tulee urakoitsijalle kalliiksi. Urakoitsija voisi antaa tämän jollekin ulkopuoliselle taholle tehtäväksi. Hiekkasäiliöitä ei taida kuitenkaan Kyrönmaalla olla alueen vähäisten korkeuserojen vuoksi.

Tieliikelaitos antanut urakoitsijoille töitä, mutta seuraa itse teiden kuntoa. Siitä huolimatta teiden kunto on monen alueen asukkaan mielestä surkea. Jos jokin kyläyhdistys ottaisi hoitaakseen jonkun tieosuuden, voisi tiet saada parempaan kuntoon. Esimerkiksi Keski-Suomessa valtateiden varsilla on tietyn välimatkan päässä toisistaan kylttejä, joissa lukee esimerkiksi näin: *”Tämän tieosuuden (17 km) siisteydestä vastaa ... kyläyhdistys”*. Tällaista mallia voitaisiin kokeilla myös Kyrönmaalla. Samalla kun maanviljelijät hoitavat yksityistiet aurauksineen, he voisivat ottaa osia paikallistieverkoistakin hoidettavakseen.

Liikenneturvallisuuteen liittyvissä hankkeissa voisi olla mahdollisuuksia päästä sopimukseen suoraan Tiehallinnon kanssa. Tällaisia voivat olla esimerkiksi käsityönä tehtävä puuston raivaus turvallisuuden lisäämiseksi hirvivaara-alueella. Aloitteen toivotaan tulevan Kyrönmaalta, koska Tiehallinto ei voi mennä kenenkään metsään puustoa raivaamaan, ellei siihen ole vahvaa perustelua. Olisi tiedostettava, mitkä ovat hirvivaara-alueita. Alueella tiedetään luultavasti parhaiten ongelmalliset tieosuudet ja on huomattu teiden näkyvyysesteet ja turvallisuusriskit.

Kunnan tiet

Kunnat ovat ulkoistaneet omistamiensa teiden kunnossapidon eikä niillä ei ole omaa kalustoa tehtävään. Suurin osa palvelujen tuottajista on maanviljelijöitä, jotka hoitavat teitä sivutoimisesti. Malli on ollut osassa Kyrönmaata tällainen jopa toistakymmentä vuotta.

Kunnat kilpailuttavat tienhoitourakat. Myös suurimmat yksityistiet ovat kunnan hoidossa. Esimerkiksi Vähänkyrön yksityistiet hoitaa paikallinen yrittäjä, joka palkkaa edelleen aliurakoitsijoita. Palvelun tuottajia (tienhoito ja kiinteistöjen hoito) on kuitenkin vähän eikä sivukohteisiin ei tule tarjouksia. Tehtävänjakoa ollaan miettimässä uusiksi. Esimerkiksi Vähänkyrön kunta haluaisi yhdistää kunnan teiden hoitoon viheralueiden hoidon, jotka kilpailutettaisiin suurina urakkakokonaisuuksina. Urakka sisältäisi teiden sekä talvi- että kesäkunnossapidon. Talvisten hiekoitusten ja aurauksien lisäksi tehtävään kuuluisi keväinen pölyntorjunta sekä kesäiset nurmikon hoidot.

Kunnalle olisi helpompi antaa koko kokonaisuus hoidettavaksi yhdellä urakalla. Toisaalta myös kyseisen kunnan toimialan vastuuhenkilöt tekevät itsensä nopeasti tarpeettomiksi, jos kokonaisurakkaan tartutaan. Työnjohtovastuu siirtyy silloin pääurakoitsijalle. Jos kunta sen sijaan pitää tarjoukset työalueen ja -määrän suhteen pieninä, sen on helpompi vaikuttaa myös työn onnistumiseen ja samalla varmistaa paikallisille asukkaille töitä.

Jos kunnassa päätetään niputtaa työt isoiksi paketeiksi, ongelmana on, ettei paikallista riittävän isoa yritystä löydy ottamaan kokonaisvastuuta tehtävästä. Todennäköisesti esimerkiksi YIT tai Skanska ottaa urakkakokonaisuuden hoitaakseen. Toisena vaihtoehtona on toimia kuten tänäkin päivänä. Kunnat toivovat tienhoitokunnilta aktiivista otetta teitten kunnossapidossa ja vaihtoehtojen kartoittamisessa ja tarjoamisessa. Tiekuntien aktivointiin tulisi löytää nykyistä enemmän houkuttimia, jotta passiivointuminen estettäisiin.

Palvelusopimusmallissa teiden hoito pitäisi pilkkoa pienempiin osiin. Vähänkyrön kunnan tietkin voisi olla tulevaisuudessa jaettu reviiireihin. Kyläyhdistykset saattaisivat ostaa lanan, jos tietäisivät, että tehtävä jatkuu esimerkiksi seuraavat kymmenen vuotta. Raha jaettaisiin useammalle kylätoimikunnalle. Kunta on jaettu viiteen lohkoon, joiden hiekoituksesta ja viheralueiden hoidosta pyydetään erillisiä tarjouksia. Lumitöistä päätetään tällä hetkellä valtuustokausittain. Muut tehtävät teknisessä toimessa eivät sovi ulkoistettaviksi yhdistyksille tai muille vastaaville tahoille, koska ne vaativat erikoisosaamista.

Yksityistiet

Valtaosa yksityisteistä sijaitsee haja-asutusalueilla, mutta yksityisteitä on myös kaupunkien ja muiden kuntien taajamien lähialueilla ja jopa asema-kaava-alueilla. Yksityisteiden tienpidosta vastaavat kunkin tien tieosakkaat yhteiseen lukuun. Tieosakkaita ovat tien vaikutusalueen kiinteistöt ja muut tieoikeuden omaavat. Tieosakkaat voivat toimia järjestäytyneenä tiekuntana, jolloin tienpitoa koskevat päätökset tehdään enemmistöpäätöksinä. Mahdollista on toimia järjestäytymättömänäkin tienä, jolloin tarvitaan yksimielisiä päätöksiä.

Yksityistiestön hoidossa on suuria kuntien välisiä eroja. Jotkut kunnat huolehtivat suurelta osin myös yksityisteistä. Esimerkiksi Laihialla on paljon yksityisteitä kunnan hoidossa. Tästä huolimatta kunnassa on 300 kilometriä muiden kuin kunnan hoitamia yksityisteitä. Viime kädessä yksityistiet ovat tiekuntien vastuulla.

Tiekunnat ovat erisuuruisia. Kustannukset jaetaan tiekunnan sisällä ”hehtaarien mukaan”. Eli kustannukset jyvitetään käyttöosuuden mukaan.

Jos tien varrella on vain omakotitaloja, kustannukset menevät suurin piirtein tasan osakkaiden kesken.

Yksityisteiden kunnan pitäminen edes nykyisellä tasolla on vaikea haaste, jolle olisi löydettävä ratkaisuja. Yksityisteiden hoitamiseen antaa selviytymiskeinoja tieisännöitsijäkoulutus, joka on järjestetty kerran Itä-Suomessa. Koulutuksesta saatujen hyvien kokemusten ansiosta koulutus järjestetään syksyllä 2004 alkaen myös Länsi-Suomessa. Koulutukseen osallistuu myös yksi kyrönmaalainen henkilö. Tieisännöitsijäkoulutuksessa otetaan kantaa yksityisteiden ongelmiin (taulukko 4) ja pyritään löytämään käytännön toimintamahdollisuuksia tilanteen parantamiseksi. Ongelmina yksityisteillä on väestön väheneminen. Ennen yhden talon väki hoiti oman tieosuuden ja naapurinkin tienpätkät, mutta nyt ei tekijöitä enää ole. Tiekuntien vastuuhenkilöt ikääntyvät eikä jatkajia ole. Yksi tien kunnan ylläpito-ongelma on harventuva urakoitsijajoukko.

Yksityisteiden valtion ja kunnan maksamat hoitoavustukset ovat vähentyneet vuosien saatossa. Rahan riittävyys on ongelma. Valtio antaa avustusta käytännössä vain perusparannushankkeisiin. Kunnossapitoavustuksien maksaminen on kuntien asia. Kunta avustaa tiekuntia kuitteja vastaan. Summat liikkuvat muutaman tuhannen euron tienoilla. Tiekuntien kunnilta saamat avustukset menevät suurelta osin talviauraukseen eikä euroja riitä vuotuisiin kunnossapitotöihin. Teiden rappeutuminen vaikeuttaa tien hoitoa, kuten aurausta.

Taulukko 4. Yksityisteiden hoidon haasteet. (TIKO-tieisännöitsijöiden koulutusohjelma 2004).

YKSITYISTEIDEN ONGELMIA

- valtionavustuksien ja kunnanavustuksien riittämättömyys
- tieosakkaiden omarahoituksen puute
- teiden heikko kunto, kelirikkoisuus, hoidon taso
- tienpidon hajanaisuus, yhteistyön puute
- yksityisteiden urakoitsija- ja kalustovajaus
- yksityisteiden vastuuhenkilöiden ikääntyminen ja jatkajien puute

Yksityisteiden hoidossa on palvelusopimusten kautta yrittäjille ehkä mahdollisuuksia. Myös kyläyhdistys olisi luonteva taho hoitamaan yksityisteitä. Tiekuntien yhteistyötä olisi lisättävä ja kolmen tai neljän lähekkäin sijaitsevan tiekunnan kannattaisi esimerkiksi suunnitella sorastus samalle kesälle ja pyytää yhteistarjous materiaalitoimituksista. Myös yhdessä tehty aurauspyyntö tarjoaisi urakoitsijalle pidemmän kierroksen ja enemmän työtä. Tässä kysyntä tulee kasvamaan. Tiensivujen siistiminen riittäisi kaksi kertaa vuodessa ja metsänhoitoteiden niitto kerran vuodessa. Tieosuuden hoitaminen voisi sopia jollekin henkilölle sivuelinkeinoksi. Tästä ei kukaan

saa täyttä elinkeinoa, mutta lisätuloja. Yksityisteiden tukimuotojen kehittäminen on haasteen edessä, sillä yksityisteiden kunto ja tienhoitokuntien kyky ylläpitää yksityistieverkkoa saattavat muodostua joidenkin kuljetusketjujen kannalta kriittiseksi tekijäksi tulevaisuudessa (Rantala 2004: 9).

Tiehallinto on pohtinut vuosittaisen kunnossapitoavustuksen uudelleen käyttöön ottamista. Yksityisteille maksettaisiin kunnossapitoavustusta ja sen lisäksi hankekohtaisia perusparannusavustuksia. Kunnossapitoavustuksia voitaisiin ryhtyä maksamaan vain liikenteellisesti tärkeimmille yksityisteille. Siksi nykyinen tilanne voi jäädä vallitsevaksi. Mallia voitaisiin kehittää niin, että kaikille teille maksettaisiin tietyin aikavälein, esimerkiksi 3–5 vuoden välein, kiinteä summa kuivatusjärjestelmän ylläpitoa varten. On kuitenkin täysin mahdollista, että valtion yksityistieavustuksista luovutaan kokonaan. Voi olla, että tiehallinto sysää entistä enemmän vastuuta yksityisille yksityistämällä vähäliikenteisiä teitä. Tiehallinnon avustuskohteiksi jäisi tällöin vain teiden ja siltojen sortumiset ja vastaavat katastrofihankkeet.

Tiehallinnossa on mietitty, voitaisiinko avustusten sijaan siirtyä järjestelmään, jossa valtio ostaa tienpitäjiltä tiepalveluita. Ostettavat palvelut olisivat teiden rakenteellisen kunnan säilyminen ja teiden vapaa käyttöoikeus. Avustusten sijaan voitaisiin ottaa käyttöön myös erityisiä verovähennysmalleja tai siirtyä tiekuntien arvonlisäverojen palautusjärjestelmään. Perusparannushankkeita varten voisi näissäkin malleissa olla erillinen avustusjärjestelmä. (Tiehallinto 2004: 36.)

Maanviljelijät tieurakoitsijoina ja viherympäristön hoitajina

Maanviljelijät hoitavat tiekuntien omistamia yksityisteitä sekä toimivat urakoitsijoina kunnan teillä. Tieurakoitsijoina toimivat maanviljelijät ovat yleensä viljatilallisia. Pelkästään viljatioilla työskentelevillä isännillä on aikaa ja koneita. Toisaalta erityisesti Laihialla ja Vähässäkyrössä viljatiilojen isännät käyvät palkkatöissä, jolloin aikaa urakoitsijana toimimiseen ei ole. Kyrönmaalla toimivista urakoitsijoista on tehty vuonna 2004 lista, josta näkyy, millaisia palveluja he olisivat valmiita tuottamaan.

Kunnalle urakoivilla henkilöillä on ennestäänkin kädet täynnä töitä. Siksi maaseutu-urakoinnin laajentaminen on hankalaa. Kunnan tarjouspyynnöt viherympäristön hoidosta ovat liian suuria palvelukokonaisuuksia, eikä paikallisilla yrityksillä ole resursseja vastata palveluntarpeeseen. Urakoiden niputtaminen on maaseutuyrittäjille todella hankala, jollei taustalla ole jokin organisaatio, tuottajat, konerengas tai muu vastaava taho. Pitäisi palkata joku henkilö hoitamaan ja vetämään toimintaa. Tällä henkilöllä pitäisi olla tietämystä teiden rakenteista ja taitoa kilpailuttaa hankkeita

säästöjen saamiseksi. Tämä henkilö ottaisi vastuun työtehtävistä mutta jakaisi käytännön työn varsinaisille tekijöille. Koordinoijana voisi olla periaatteessa urakoitsijaporukkakin, jossa olisi yksi vastuuhenkilö ohjaamassa ja organisoimassa toimintaa. Tätä kautta voisi löytyä yhdistyksellekin töitä, jos urakoitsijaporukka haluaisi ulkoistaa esimerkiksi jonkin miestyövoimaa vaativan tehtävän. Mikäli taas jokin suuri urakoitsija, kuten YIT tai Skanska toimii pääurakoitsijana, voivat maanviljelijät toimia aliurakoitsijoina. Myös yksityisteiden hoito tulisi organisoida siten, että jokin taho toimisi koordinaattorina.

Urakoitsijoiden kannalta työ on sangen joustavaa. Konekalustoa urakoitsijoina toimivilla maanviljelijöillä on monesti jo ennestään. Ongelmia voi ilmetä, jos asiakas olettaa, että vanhasta, aikoinaan kynnetystä niitystä saadaan niittämällä toimiva. Urakoitsijalta edellytettäisiin peruskunnostusta, muun muassa alueen tasaamista peltomaiseen tilaan. Työntekijän kannalta hankalinta on työn hinnoittelu ja ajoittainen erikoiskoneiden tarve. Töiden suhteen on ongelmana se, että teiden kunnossapitotehtävät ajoittuvat maanviljelystöiden kanssa kiireisimpään aikaan.

Kun kunnat kilpailuttavat yrittäjät, niin urakoitsijalla on kaksi tapaa päästä tekemään töitä.

1. Ottaa osaa tarjouskilpailuun.
2. Jättää yhteystietonsa kunnan eri osastojen käyttöön ja liittää mukaan kalustoluettelo. Urakoitsijoiden kannattaa liittää yhteystietoihin kuvaukset ja kuvat koneista, koska kuntien ihmiset eivät välttämättä tunne maatalouskalustoa.

Tienpidon hajanaisuus ja yhteistyön puute ovat johtaneet urakoitsija- ja kalustovajeeseen. Tie kuntien vastuuhenkilöiden ikääntyminen ja jatkajien puute ovat vakavia ongelmia. Teiden hoitoon tarvittavien konekalustojen korkeat hinnat saattavat muodostua uusille, alalle aikoville yrittäjille tai yhteisöille kynnykseksi. Koulutuksella pyritään täyttämään syntynyttä vajetta. Muun muassa valtakunnallinen maaseututiestön tieisännöitsijäkoulutus vastaa haasteeseen kouluttamalla ja kiinnittämällä huomiota tie kuntien ja urakoitsijoiden yhteistyötarpeeseen. Koulutus on tarpeellista myös tarjottaessa urakoita kunnalle, koska koulutus lisää henkilön luotettavuutta tehtävän hoidossa. Tiehallinnon Tieturvakoulutus (yhden päivän kurssi) on oltava suoritettuna, jos tekee töitä tiellä. Tieisännöinti voisi työllistää jonkun henkilön, mutta vain sivutoimisesti. Kyrönmaalla tieosuudet ovat lyhyitä, mutta esimerkiksi Lapissa pitkät tieosuudet voivat elättää jopa täysipäiväisesti.

Luonnontuotteisiin liittyvät palvelut

Luonnontuotteilla tarkoitetaan sekä luonnonvaraisia että puoliviljeltyjä marjoja, sieniä ja yrttejä sekä erikoiskeruuotteita. Erikoiskeruuotteita ovat puiden sivutuotteet (pettu, mahla, kävyt, havut, oksat, tuohi, kaarna, terva, pihka, puuhiili, koivun tuhka), kuitukasvit (nokkonen, tupasvilla), hoitotuotteet (turve, savi) sekä koriste- ja punontamateriaalit (sammalet, jäkälät, heinät, kaislat, sarat, ruohot, varvut, pensaat, puut ja kivet). (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2000.)

Luonnontuoteala on toimialana suhteellisen nuori. Suurin osa luonnontuotealan yrityksistä on pienyrityksiä. Uusia yrityksiä on syntynyt erityisesti yrttialalla ja kiinnostus erikoiskeruuotteisiin on lisääntynyt. Luonnontuotteiden talteenotolla on huomattava aluetaloudellinen merkitys. Poiminnasta saadaan merkittäviä lisätuloja varsinkin syrjäseuduilla. Omalta osaltaan luonnontuotealan kehittämistoimet palvelevat maaseudun elinkeinorakenteen monipuolistamista ja väestön monitoimisuutta sekä hillitsevät näin maalta muutttoa. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2000.)

Marjojen, sienien ja yrttien kokonaissadosta kerätään edelleen vain pieni osa talteen. Myös suomalaisten luonnontuotteiden ja niistä tehtyjen jalosteiden tunnettuus on heikkoa. Niiden käyttöä teollisuudessa, suurta-louksissa ja ravintoloissa voidaan huomattavasti lisätä. Luonnontuotteita myös tuodaan paljon Suomeen. Erikoistuotteiden osalta esimerkiksi koristehavujen tuotanto Suomessa on noin 10 % kulutuksesta. Sammalille on markkinoita sekä kotimaassa että ulkomailla, mutta järjestelmällistä keruuta ei ole. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2000.)

Talteenoton perustan muodostavat poimijat ja vastaanottajat. Varsinkin marja-alalla ollaan huolestuneita poimijakunnan ikääntymisestä ja poimintaperinteen hiipumisesta. Maalta muutto ja kaupungistuminen vieraannuttavat monia yhä enemmän luonnosta: metsässä ei osata tai uskalleta liikkua. Matkaetäisyydet sopiville keruualueille ovat kasvaneet ja edellyttävät auton käyttöä. Heikko lajintuntemus voi estää luonnon monipuolista hyödyntämistä etenkin yrttien ja sienten suhteen. Lisäksi kulutus- ja käyttötottumukset ovat muuttuneet: suomalaiset marjat korvataan usein ulkomaisilla hedelmillä. Kotimaisia luonnontuotteita ja niiden käyttömahdollisuuksia ei tunneta. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2000.)

Luonnontuotteiden jalostuksessa on monipuolisia mahdollisuuksia, kuten terveysvaikutteiset tuotteet, yhdistelmätuotteet (meijeri-, leipomo- ja lihatuotteet), hoito- ja matkailutuotteet sekä -palvelut. Luonnontuotteita voidaan hyödyntää myös sisustuksessa, käsi- ja taideteollisissa tuotteissa, viherrakentamisessa, maisemoinnissa sekä makeisissa ja kosmetiikka-tuotteissa. Alueellisia vahvuuksia tulee korostaa ja hyödyntää alueelle

tyypillisten luonnontuotteiden talteenottoon liittyvää perinnetietoa ja -osaamista. Myös luomu-sertifioitujen luonnontuotteiden toivotaan lisäävän luonnontuotteiden hyödyntämismahdollisuuksia. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2000.)

Eräs tärkeä erikoisluonnontuotteiden käyttäjätaho on kukkakaupat. Kukkakauppiaat kokevat ongelmaksi sen, ettei tukuista ei löydy riittävästi puhdistettua ja pakattua kotimaista luonnonmateriaalia. Valikoima on lisäksi suppea ja jalostusaste alhainen. Kauppiaat keräävätkin materiaalit paljolti itse metsästä tai ostavat sen tutuilta kerääjiltä. Käytännössä kukkakauppiaitten aika ei riitä uusien lajien ja materiaalien omatoimiseen etsimiseen tai keräämiseen, mutta kokeilunhalua on, mikäli tuotteita tarjotaan. (Partanen 2004: 14.)

Kukkakauppojen kanssa voi syntyä sopimuksia luonnonmateriaalin toimittamisesta. Koristemateriaaleista kerätään eniten käpyjä, sammalta, jäkälää ja puolukanvarpuja. Kaupaksi menisivät havuniput etenkin syksyisin ja lähellä joulua, hiiren korvalla olevat koivun oksat ja pajunkissat ennen pääsiäistä sekä kaislat. Luonnontuotteisiin rinnastettavilla oljilla ja erilaisilla tähkillä olisi kysyntää etenkin kaupungeissa sijaitsevilla kukkakaupoissa. Erilaiset käsittelyt laajentavat materiaalin käyttömahdollisuuksia; esimerkiksi pehmeiksi palsamoiduista puiden lehdistä saadaan monikäyttöisiä koristeita.

Kukkakaupat käyttävät kukka-asetelmissaan vihreitä lehtiä, jotka lähes kokonaan ovat tuontitavaraa. Leikkovihreitten (kuunliljan, muratin, peikonlehden, nahkalehden sekä vuorenkilven lehdet) osuus on pienessäkin kukkakaupassa satoja euroja viikossa. Kukkakaupat teettävät alihankintatyönä vihreistä havuista sekä sammalista ja jäkälistä sepeleitä ja kransseja. Kysyntää olisi sepeleiden tekijälle ja muiden luonnonmateriaalien tuottajalle. Kaupungin kukkakaupoissa tarve on varmasti vielä suurempi.

Kukkakaupoissa käytetään sidonnassa erilaisia tukikehikoita, kimpunpohjia, kranssinpohjia ja erilaisista materiaaleista valmistettuja koreja tai pohjia asetelmia varten. Materiaaleina voidaan käyttää pajua, havunoksia, kaislaa, heinää, tuohta, risuja, sammalta, jäkälää, vänkkyräoksia, kelojuun palasia, jäkäläoksia, erilaisia varpuja ja paljon muuta. Tällaisilla kuivilla tuotteilla olisi menekkiä, mutta ne ovat tällä hetkellä lähes kokonaan tuontitavaraa. (Partanen 2004: 14.)

Suurin osa luonnonmateriaalista tuodaan ulkomailta. Esimerkiksi tukkujen hankkimista havuista tuodaan ulkomailta noin 75 %, siemenkodista ja kuivakukista noin 67 %, leikkovihreistä noin 95 % ja oksista ja kävyistä jopa 100 %. Kotimaasta kerättyjä ovat lähinnä jäkälät ja varvut, minkä lisäksi sammaleesta noin 77 % on kotimaista. Kukkakauppiaiden mielestä kotimaiset luonnonmateriaalit pärjäävät kilpailussa ulkomaa-

laisille sekä hinnan että laadun suhteen. Ulkomaisista luonnontuotteista pystyttäisiin korvaamaan suuri osa kotimaisella vastineella: koristehavut voitaisiin korvata kotimaisilla viljellyillä havuilla, leikkovihreää kotimaisilla saniaisilla ja lieoilla ja kuivakukkia kotimaisella tuotannolla. Lisäksi erilaiset kukkakepit ovat poikkeuksetta tuontitavaraa, joka olisi helposti korvattavissa (Kainuun 4H-piiri 1999, Luonnontuotealan teemaryhmän kotisivut 2004.)

Luonnonmateriaalien hyödyntäminen kangertelee osaltaan siksi, että niiden luonnosta kerääminen ja kauppakunnostus vievät aikaa. Keruu vaatii myös omat niuksinsä ja tietoja eri materiaalien käyttötavoista. Siksi luonnonmateriaaleista tehdyt koristeet eivät välttämättä kilpaile hinnalla, vaan myyntivaltteja ovat kotimaisuus, ekologisuus ja yksilöllisyys. (Luonnontuotealan teemaryhmän kotisivut.) Luonnontuotealan neuvontaa on tehty osana kotitalous- ja nuorisoneuvontaa pääasiassa oman toimen ohella. Koulutettuja keruutuoteneuvojia on muun muassa maaseutukeskuksissa, Martta- sekä 4H-yhdistyksissä. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2000.)

Luonnonmateriaalien keruu ja tuotteistaminen voi tarjota tulevaisuudessa runsaastikin työllistämismahdollisuuksia. Kuivakoristeiden tuotanto sopii hyvin sivuelinkeinoksi varsinkin maatalon omistajille, joilla on jonkin verran maata ja metsää. Jokamiehen oikeudet nimittäin rajoittuvat vain rauhoittamattomien kasvien sekä marjojen ja sienten, maahan pudonneiden risujen, käpyjen ja pähkinöiden keräämiseen. Maatiloilta löytyy myös yleensä sopivia kuivaus-, työ- ja varastotiloja. Myös nuoria pyritään innostamaan luonnonmateriaalien keräämiseen ja jalostamiseen. Suuret tuotantomäärät edellyttävät keräilyn keskittämistä ja markkinointia tukkuliikkeiden kautta. Suurtuotantoon on valikoitava niin yksinkertaisia tuotteita, että laatuvaatimukset pystytään täyttämään, vaikka raaka-aineen kerääjiä on useita. (Luonnontuotealan teemaryhmän kotisivut 2004.)

Erikoisluonnontuotteiden keruuseen voisivat ryhtyä yksityiset yrittäjät, mutta myös erilaiset yhdistykset, kuten 4H-yhdistys. Tuotteita voisi tarjota suoraan yrityksiin tai sitten paikallisiin ja alueellisiin kukkukuliikkeisiin. Omalla aktiivisuudella on suuri merkitys markkinoiden avaamisessa ja tavoittamisessa.

Luonnonmateriaaleja voisi hyödyntää monella eri tavalla huomattavasti nykyistä enemmän ja niiden hyödyntäminen pitäisi nähdä aitona suomalaisena mahdollisuutena. Rahoitus on kuitenkin tavallaan tyhjän päällä. Yhdistykset ovat ilmaisseet halukkuutensa luonnontuotteiden keruuseen. Vähänkyrön ja Isonkyrön sekä Laihian 4H-yhdistykset voisivat kerätä ja myydä, ainakin kokeilumielessä, näitä tuotteita. Kukkakauppiaitten lisäksi leikkokukkien, -vihreiden ja erilaisten koristemateriaalien

mahdollisia tilaajaehdokkaita voisivat olla hautaustoimistot, tukkuliikkeet sekä erilaiset juhlatilaisuuksien järjestäjät, kuten pitopalvelut ja ravintolat. Kuivakukkia ja muita kuivattuja luonnontuotteita voisi tarjota jalostamattomina askartelu- ja jalostetummassa muodossa sisustusliikkeisiin. Myös esimerkiksi olki-, kaisla-, varpu- ja muiden luonnonmateriaalikirssien vetäjät tai kansalaisopistot saattaisivat olla kiinnostuneita luonnonmateriaalien tilaamisesta.

Palvelusopimusmalli voisi sopia kukkakauppojen kautta nousseeseen, varsin uuteen palvelumuotoon. Tarvittaisiin yrittäjää tai jotain muuta tahoja hoitamaan kaukana asuvien omaisten puolesta hautoja. Haudoilte laitettavien tuotteiden määrä on lisääntynyt. Haudoilte halutaan laittaa kukkia ja kynttilöitä isäin- ja äitienpäivänä, kaatuneiden muistopäivänä ja jouluna. Myös kevät- ja syyskukkia halutaan laittaa. Hautausmaiden hoidossa seurakunnan osuus on melko vähäinen, sillä se hoitaa hautausmaita kesäisin, mutta ei muina vuoden aikoina. Tehtävään tarvittaisiin erillistä yrittäjää, koska tämä voi olla rasite kukkakauppiaille. Esimerkiksi idean esiin tuonut kukkakaupparyrittäjä ei itse halua laajentaa toimintaansa tähän suuntaan. Olisi vain löydettävä sopiva yritys tai yhdistys, joka tuottaisi kyseistä palvelua.

Kulttuuripalvelut

Kun puhutaan maaseudun tekemättömistä töistä, kulttuuriin liittyvät palvelut eivät nouse päällimmäisenä esille. Maaseudun elinvoimaisuudessa kulttuurilla on kuitenkin oma tärkeä roolinsa. Se yhtäältä nostattaa maaseudun imagoa ulkopuolisten silmissä ja houkuttelee kaupunkilaisia, toisaalta yhtä tärkeää se on myös maaseudun asukkaille viihtyvyyden ja yhteisöllisyyden vuoksi. Kulttuuripalvelujen lisääntyvä käyttö on maaseudun palvelusopimuksenkin tähtäimessä. Kulttuurin käyttäjät ja kulttuurituottajat on saatava kohtaamaan.

Maaseudun kulttuurista puhuttaessa esillä on vahvasti perinnekulttuuri, joka lisää kylien kiinnostavuutta. Historiasta nostetaan esille osaamista, joka konkretisoituu tapahtumina ja tuotteina. Kulttuuri on perinteiden lisäksi myös nykypäivää. Kulttuuri yhdistetään helposti harrastustoimintaan – bisneksen teko kulttuurisektorilla on vieras ajatus. Työtä kylille ei kuitenkaan synny, jos kulttuuri jää pelkästään markkinoiden varaan.

Kyrönmaalla on pitkä kulttuurihistoria ja pohjalaiset perinteet. Paikallisen kulttuurin vahvuuksia ovat muun muassa mielenkiintoinen henkilöhistoria, rakennuskulttuuri ja käden taidot, kuten Vähänkyrön pläkkisepät eli pläkkiryit.

Maakunnallisesti Kyrönmaa kuuluu Pohjanmaahan. Kyrönmaa on kulttuurillisesti kuitenkin lähempänä eteläpohjalaisuutta kuin pohjalaisuutta, jonka tunnusmerkkinä on ruotsinkielinen maaseutu. Maakunnan sisällä kulttuurivaroja kohdentuu enemmän ruotsinkielisille alueille – johtuen Svenska Kulturfondin olemassaolosta, aktiivisista kansalaisista ja vilkkaista kotiseutuyhdistyksistä. Kyrönmaalla kotiseutuyhdistyksiä on vain yksi kuntaa kohden, sen sijaan ruotsinkielisissä kunnissa keskimäärin yli viisi. Tämä johtuu siitä, että erilliset kotiseutuyhdistykset ovat jatkaneet toimintaansa kun pieniä ruotsinkielisiä kuntia on aikanaan liitetty yhteen. Kyrönmaa jää kulttuurivarojen jaossa jonkinmoiseen katvealueeseen.

Kunta organisoii, avustaa ja ostaa esityksiä sekä vuokraa tiloja. Tavoitteena on, että yhdistykset, seurat ja vapaaehtoiset järjestävät tapahtumia ja toimintaa. Paikallisuutta ei kuitenkaan osata alueella ja kunnissa hyödyntää tarpeeksi. Erilaisissa tapahtumissa ja tilaisuuksissa voitaisiin hyödyntää enemmän paikallista kulttuuriosaamista. Kuntien edustajien mukaan paikallisuutta käytettäisiin enemmänkin kunnan järjestämissä tilaisuuksissa, mutta tietoa osaajista ei ole. Myös monet matkailuyritykset hakevat ohjelmapalveluita. Kulttuuriosaajat eivät anna kuulua itsestään eivätkä markkinoi itseään. Välittäjäorganisaatiota tarvitaan saattamaan yhteen osaajat ja tilaisuuksien järjestäjät. Harvoissa kunnissa on kulttuurivastaava.

Kyrönmaalla olisi kysyntää monenlaisille ohjelmapalveluille. Tarvitaisiin runonlausujia, käsityöläisiä, harrastajanäyttelijöitä ja luovia ihmisiä esittämään erilaisia roolihenkilöhahmoja. Alueella asuu myös henkilöitä, joilla on paljon perinnetietoa, -taitoa ja tarinoita. Ohjelmapalvelut pitäisi osata tuotteistaa palvelupaketeiksi. Esimerkiksi matkailuyrittäjät voisivat olla tällaisten palvelujen käyttäjiä.

Teatteritoiminta on ollut ennen vireää Vähässäkyrössä. Aiemmin kunnassa järjestettiin näytelmäkilpailuita. Näytelmien käsikirjoituksia on tarjolla ja harrastuksesta kiinnostuneita ihmisiä löytyy, mutta ohjaajista on pulaa. Nuorten taideleirejä järjestetään etenkin kesäisin. Kysyntää olisi kuitenkin myös aikuisten taideleireille. Myös kuvataideharrastuksia voisi laajentaa entisestään. Kyrönmaalla asuu paljon kuvataiteilijoita, joille voisi tarjota lisätyömahdollisuuksia. Erilaisiin kurssimuotoisiin koulutuksiin voi hakea rahoitusta Maaseudun sivistysliitolta, Työväen sivistysliitolta, Kansan sivistysliitolta ja opintotoiminnan keskusliitolta.

Kulttuuritoimintaan on hyvin pienet julkiset varat maassamme. Kulttuuripuolen julkisista varoista suurin osa ohjautuu Suomessa kirjastolaitokseen sekä kansalais- ja työväenopistojen toiminnan ylläpitoon. Maakunnallisten liittojen kulttuurilautakunnan avustukset ovat pienimuotoisia. Kulttuurirahastoista myönnetään isompia avustuksia. Kyrönmaalla

vaikuttaa kaksi maakuntaa käsittävä Etelä-Pohjanmaan kulttuurirahasto. Se tukee harrastustoimintaa, mutta ei sovellu varsinaiseksi tulonlähteeksi. Sen kautta annetaan mahdollisuus jonkin yksittäisen kulttuuriprojektin toteuttamiseen. Kulttuurirahasto on viime vuosina kannustanut koordinoiviin, useita eri tahoja palveleviin kulttuurihankkeisiin. Syksyllä tehtävät jättänyt asiamies on useaan otteeseen esittänyt, että yksi palkattu teatteriohjaaja voisi palvella useampaa harrastajanäyttelijäryhmää. Tällainen malli voisi sopia myös Kyrönmaalle.

Yhteistyö Kyrönmaan eri kulttuuriyhdistysten kesken olisi tärkeää, koska kylillä asuu melko vähän väestöä eikä harrastajia riitä kaikkiin kerhoihin. Yhteistyötä voi tehdä ennakkoluulottomasti, esimerkiksi 4H-yhdistys ja seurakunta voivat järjestää kerhoja vuoroviikoin. Pitäisi varmistaa, että kulttuuritarjonta ulottuu kaikenikäisille ja eri ikäryhmillä olisi tarpeeksi mahdollisuuksia löytää harrastuksia kulttuurin parista. Esimerkiksi palvelutaloissa olisi hyvä olla yhteislaulutilaisuuksia, näytelmäpiirejä ja kuvataiteita. Etenkään lapset ja vanhukset eivät osaa kaikissa tapauksissa itse etsiä ja hakeutua kulttuuritapahtumiin ja harrastuksiin. Niitä pitää heille tarjota.

Kyrönmaalla on noussut esille kiinnostusta historiikkien kirjoittamiseen. Tehtävään on mahdollista saada valtionavustusta, joka on kohdistettu suomalaisen kulttuuriperinteen, erityisesti maaseutu- ja työväenkulttuurin tallentamiseen ja tutkimiseen. Tuen kohteita ovat perinnekirjat ja historiikit (ensisijaisesti toimitus-, julkaisu- ja painatuskustannukset), perinneaineistojen (haastattelut, valokuvat) keruu ja tallentaminen, arkistojen järjestäminen sekä näyttelyiden ja julkaisujen tukeminen. Maaseutu- ja työväenkulttuurin tallentamiseen ja tutkimiseen myönnettävät avustukset on tarkoitettu kansalaisjärjestöille ja -yhteisöille. Maaseutu- ja työväenkulttuurin lisäksi avustuksia voidaan myöntää myös muihin paikallisen kulttuuriperinteen tallentamiseen liittyviin hankkeisiin.

Paikalliskulttuurin esilletuomista on alueen käsityörittäjyyden kannustaminen. Tähän voidaan yhdistää käsityötuotteiden myynti. Kyrönmaan käsityörittäjät ovat suunnitelleet käsityötuotteiden myyntiin tarkoitettun yhteismyymälän perustamista. Yhteismyymälään tulisi muun muassa keramiikkaa sekä villa- ja ompelutuotteita. Noin kymmenen käsityörittäjää muodostaisi myyntiringin, jossa kukin toimisi vuorotellen myyjänä. Suunnitelmat ovat kuitenkin tällä hetkellä jäädytetty eikä asia etene. Syynä tähän saattaa olla se, että käsityörittäjät toimivat mielellään omissa kodeissaan ja myyntipisteissään. Yhteismyymälän etuja ja niiden kautta syntyvää myynnin kasvua ei nähdä tarpeeksi suurena houkuttimena. Toki osa kyrönmaalaisten käsityörittäjien tuotteista on myynnissä Isonkyrön Villavintissä, joka on Etelä-Pohjanmaan käsi- ja taideteollisuus ry:n ylläpitämä käsi- ja taideteollisuusmyymälä.

Vaasan kauppahallin luomumyymälän yhteyteen suunnitellaan myös käsitöiden ja alkutuotteiden ja jatkojalostettujen elintarviketuotteiden myyntipistettä. Toiminta perustuisi siihen, että yrittäjät myisivät vuorotel- len tuotteitaan suoramyyntipisteessä. Tämä on hyvä mahdollisuus myös Kyrönmaan käsityöläisille laajentaa toimintaansa ja kasvattaa tuotteiden myyntiä.

Lähiruoka

Lähiruokaa ei ole enää saatavilla kuten ennen. Lähiruoan käyttö on vä- hentynyt viime vuosina osittain siitä syystä, että Euroopan Unionin myötä elintarvikkeiden laatuvaatimukset ovat tiukentuneet. Esimerkiksi Kyrönmaan ammattikeittiöiden kananmunat tulivat ennen suoraan paikallisilta tuot- tajilta, mutta EU:in liittymisen jälkeen tämä loppui. Tuottajalle asetettiin uusia vaatimuksia, joiden täyttäminen olisi johtanut laiteinvestointeihin. Samoin jäteruokaa ei voida EU:n tiukkojen direktiivien vuoksi hyödyntää eläinten jäteruokana, mikä olisi käytännössä järkevää.

Kyrönmaalla ilmenee halukkuutta lähiruoan hankkimista kohtaan. Jul- kisen sektorin suurkeittiöt olisivat valmiita ostamaan erityisesti vihanneksia ja juureksia lähituottajilta, mutta tarjontaa ei ole. Vaikka Kyrönmaalla noin 17 % työssäkäyvistä toimii alkutuotannossa, vihannes- tai juuresviljelijöitä on vähän (Tilastokatsaus 2003: 34). Lähestulkoon kaikki alkutuottajat ovat keskittyneet pelkästään viljan viljelyyn. Laihialla viljellään viljan lisäksi lähinnä vain perunaa ja mansikkaa ja Isossakyrössä musta- ja punahe- rukkaa sekä karviaista. Suotuisat tuotanto-olosuhteet antaisivat hyvät mahdollisuudet raaka-ainetuotannon monipuolistamiseen, esimerkiksi vihannesten, juuresten, marjojen ja hedelmien tuottamiseen.

Kyrönmaalla julkisen sektorin ruokahuollossa tehdään seutuyhteis- työtä. Kun valitaan tuottajat, otetaan huomioon kokonaistaloudellisuus eli laatu- ja sijaintitekijät. Ruokatilaukset tehdään Internetin kautta. Kyrön- maan julkisen sektorin ammattikeittiöt ovat alkaneet harkita liittymistä Vaasanseudun hankintarinkiin. Tällöin hankinnat keskittyisivät suuriin valtakunnallisiin tuottajiin ja jakelijoihin. Tästä huolimatta suurkeittiöiden emännillä on jatkossakin mahdollisuus vaikuttaa jonkin verran ostopää- töksiin ja suosia lähituottajia. Osa ammattikeittiöistä on tehnyt tietoisien valinnan jättäytyä hankintarenkaan ulkopuolelle.

Isonkyrön kouluissa käytetään mahdollisuuksien mukaan lähiruokaa. Muun muassa perunaa, salaattia ja kaalia saadaan läheltä. Myös marjoja ha- luttaisiin hankkia läheltä. Sieniäkin voitaisiin hyödyntää nykyistä enemmän. Pikkukoulujen oppilaat poimivat itse puolukat. Joissain kylissä kyläläiset lahjoittavat kouluille marjoja, kaloja, sieniä ja hirvenlihaa.

Ammattikeittiöiden lisäksi lähituotteita ostavat ja välittävät kauppiat. Paikallisesti tuotettu ruoka on lisäarvo kauppiaille. Vaikka kuuluu-kin hankintaketjuun, kauppias voi ottaa keltä tahansa tuottajalta tavaraa myyntiin. Esimerkiksi laihialainen kauppias ilmoittaa paikallislehdessä: ”Ovet ovat tuottajille avoimet, kaikesta ollaan kiinnostuneita”. Tuottajien tulisi markkinoida tuotteitaan aktiivisemmin. Sillä, että kauppias ja asiakas tuntevat tuottajan, on oma lisäarvonsa. Myös kuluttajat voisivat miettiä enemmän ostotottumuksiaan ja valita ulkomaisen tai kauempana tuotetun tuotteen sijasta lähellä tuotetun. Jos lähellä tuotettua ei kaupan hyllyltä löydy, niin asiakkaan toivomuksesta sitä voidaan sinne hankkia. (Kyrönmaa 19.7.2004.)

Lähiruuan tuottaminen on useimmiten aika pienimuotoista ja sesonkiluonteista. Siinä piilee asian yksi miinuspuoli. Ongelmana voi olla tavaran loppuminen, jos kysyntä kasvaa yhtäkkiä suureksi. Pientuotannon yksi vaikeus on siinä, että esimerkiksi kasvuolosuhteiden vaikutus tuntuu heti. (Kyrönmaa 19.7.2004.)

Kyrönmaan alkutuottajia olisi tiedotettava lähiruokaan kohdistuvasta kysynnästä. Tällä hetkellä suurin osa laadukkaasta raaka-aineesta viedään jalostettavaksi Kyrönmaan ulkopuolelle. Kysyntä ja tarjonta eivät tällä hetkellä kohtaa ja ne olisi saatettava yhteen. Lähiruoka on nostattanut keskustelua niin Kyrönmaalla kuin laajemminkin Pohjanmaalla. Aihe on koettu tärkeäksi ja sen ympärille ollaan kehittämässä laajaa hanketta.

Haja-asutusalueiden jätevedet

Suomalaisista yli miljoona henkilöä asuu alueella, jonne kunnallinen viemäriverkko ei ulotu. Ympärivuotisen asutuksen lisäksi asuu loma-asunnoilla vastaavien palveluiden ulkopuolella osa-aikaisesti myös noin miljoona kansalaista. Kaikki nämä joutuvat turvautumaan kiinteistökohtaiseen jäteveden käsittelyyn. On tutkittu, että viemäriverkon ulkopuolella asuvat henkilöt kuormittavat vesistöjä noin kuusi kertaa enemmän kuin viemäroidyssä taloudessa asuvat. (Ympäristökeskuksen kotisivut 2004.)

Haja-asutusalueiden jätevesien käsittelyyn on tullut uusia vaatimuksia. Tammikuussa 2004 tuli voimaan valtioneuvoston asetus talousjätevesien käsittelystä vesihuoltolaitosten viemäriverkoston ulkopuolisilla alueilla. Kiinteistöjen, jotka sijaitsevat vesihuoltolaitosten viemäriverkoston ulkopuolella, on laadittava jätevesijärjestelmänsä selvitys, jossa arvioidaan kiinteistön jätevesien aiheuttama ympäristökuormitus. Selvitys on laadittava vuoteen 2006 mennessä kiinteistöistä, joilla on vesikäymälä ja vuoteen 2008 mennessä kiinteistöistä, joilla ei ole vesikäymälää. (Kuntatiedon keskus 2004.) Samanaikaisesti on laadittava jätevesijärjestelmän käyttö- ja

huolto-ohje. Selvitys ja ohjeet säilytetään kiinteistöllä ja ne on tarvittaessa esitettävä ympäristönsuojeluviranomaiselle. (Ympäristöministeriö, Suomen ympäristökeskus ja Suomen vesiensuojeluyhdistysten liitto ry 2004.)

Jätevesien käsittelyn uudet vaatimukset koskettavat suurta osaa maaseudun kiinteistöistä. Selvitykset on hankittava ja toimenpiteisiin ryhdyttävä siirtymäajan puitteissa. Kiinteistön omistaja on vastuussa selvityksen sekä käyttö- ja huolto-ohjeen laatimisesta, mutta käytännössä tarvitsee niiden laatimiseen ammatti-ihmisen apua. Selvitysten tulee sisältää tietoja jäteveden käsittelyjärjestelmän käytöstä, hoidosta, huollosta ja valvonnasta sekä asemapiirroksat, joista näkyy jätevesijärjestelmän sijainti, purkupaikat ja etäisyydet.

Jätevesijärjestelmän selvitysten tekijöille on kysyntää ja joidenkin henkilöiden on koulutauduttava kyseiseen tehtävään. Tätä työtehtävää voisi tarjota esimerkiksi paikallinen toimintaryhmä tai kyläyhdistys. Jätevesien selvityksiä voisi tehdä jokin yhdistys, mikäli työn siellä tekisi sellainen henkilö, jolla olisi tähän koulutus. Tehtävä sopisi esimerkiksi kylätalkkarin toimenkuvaan. Lyhyitä koulutuksia järjestetään ympäri Suomea.

Maaseudun asukkaiden on varauduttava toimenpiteisiin, joilla kiinteistöjen jätevedet tulevaisuudessa puhdistetaan. Pysyvän haja-asutuksen jäteveden käsittelylaitteiden valtaosaa tulee parantaa niiden vanhentuneisuuden, toimimattomuuden tai ympäristönsuojelullisesti riittämättömän tehon vuoksi. Kiinteistöjen saostuskaivot eivät enää riitä. Mahdollisia puhdistusmenetelmiä ovat maasuodattamo, pienpuhdistamo tai umpisäiliö. Vakinaisen asunnon ja korkeatasoisesti varustetun vapaa-ajan asunnon jätevesijärjestelmän uudisrakentaminen tai täydentäminen maksaa suunnittelukustannuksineen keskimäärin 3 000 euroa. Jätevesijärjestelmän tehostamisen osarahoituskanavia ovat ympäristökeskus, asuntorahasto ja TE-keskus. Taloudellisista syistä oman yksityisen puhdistamon sijasta naapurit voivat harkita yhteisen pienpuhdistamon hankkimista.

Yhtenä vaihtoehtona on, että asukkaat perustavat jätevesiyhtymän. Käytännössä jätevesiyhtymän perustaminen tarkoittaa joko avoimen yhtiön, osuuskunnan tai osakeyhtiön perustamista. Yhtymän pitää rakennuttaa viemäriverkko, jota kautta jätevedet johdetaan joko varsinaiseen kunnan puhdistamoon tai kyläpuhdistamoon. Mikäli päädytään pien- tai kyläpuhdistamon hankkimiseen, yhtymä ylläpitää puhdistamoa, johon voi liittyä noin 10–100 kiinteistöä. Suurimmissa pienpuhdistamoissa voidaan käsitellä noin 200 henkilön jätevedet. (Lounais-Suomen ympäristökeskus 2004: 14–17).

Jätevesiyhtymän perustamisen etuna on mahdollisuus sulauttaa se myöhemmin kunnan omaan vesihuoltolaitokseen. Toinen etu on jätevesiyhtymän mahdollisuus hakea tukea. Tukivaihtoehtoja ovat kansallinen

tuki, jota myöntää ympäristökeskus tai EU:n ohjelmien tuet, joita myöntävät joko ympäristökeskukset tai TE-keskuksen maaseutuosastot. Esimerkiksi Kyrönmaalla toiminta voitaisiin saada käynnistymään ELMA-ohjelman avulla. (Lounais-Suomen ympäristökeskus 2004: 14–17). Tähän mennessä haja-asutusalueiden jätevesiasia ei ole juurikaan edennyt Kyrönmaalla. Pohjanmaalla on valtakunnallisestikin tarkasteltuna paljon keskustajaman ulkopuolella olevia asuntoja eli Kyrönmaan kuntien alueella on tarvetta uudenlaisen jätevesien käsittelyn järjestämiseen. Olisi hyvä saada Kyrönmaan haja-asutusalueille malli jätevesien käsittelyyn. Tämä malli voisi sopia hyvin Palvelusopimus-hankkeeseen, mitä kautta kokemuksia voitaisiin siirtää muuallekin Suomeen.

Yksittäisten ihmisten paineet käsitellä jätevedet oikein kasvavat Kyrönmaallakin, koska oikeanlainen käsittely on tulevaisuudessa lakisääteinen. Moni maksaisi mielellään esimerkiksi osuuskuntamaksun, mikäli saisi siten ongelman pois itseltään. Jotta osuuskunta saataisiin perustetuksi, tarvittaisiin osa-aikainen tai kokoaikainen toimija, eräänlainen moottori, joka veisi asiaa eteenpäin. Kyseisen henkilön olisi hyvä olla Kyrönmaan alueelta, jotta hän olisi mahdollisimman monelle tuttu ja saisi sitä kautta muutkin innostumaan asiasta. Kylätalkkari voisi olla sopiva henkilö osuuskunnan kokoajaksi.

Yhteenveto palvelusopimuksen mahdollisuuksista

Maaseudun palvelusopimusten tehtäväkenttä on listaus (taulukot 5–12) sellaisista toimialoista, joita voitaisiin organisoida sopimuksin. Kyrönmaan kokeiluhankkeessa on noussut esille kahdeksan eri toimialaa, jossa maaseudun palvelusopimuksen ideaa voitaisiin hyödyntää. Toimialat ovat hoiva- ja muut hyvinvointipalvelut, maaseudun kulttuuriympäristön hoito, luonnonympäristön säilyttäminen ja hoito, teiden hoito- ja kunnostus, luonnontuotteisiin liittyvät palvelut, kulttuuripalvelut, lähiruoka sekä haja-asutusalueiden jätevesipalvelut. Toimialojen sisällöt ja yksittäiset tehtävät ovat tulleet esiin Kyrönmaalla toteutetun laajan haastattelukierroksen aikana. Haastattelut voidaan kuvata keskustelutilaisuuksiksi, joissa kartoitettiin julkisen sektorin ja yksityisen sektorin väliin jääviä tekemättömiä maaseutusopimukseen soveltuvia töitä. Keskusteluja käytiin julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin edustajien kanssa. Haastattelut henkilöt edustivat siten sekä mahdollisia palvelun toimeksiantajia että palvelun tuottajia. Seuraavassa esitetään lyhyt kooste jokaisesta toimialasta.

Taulukko 5. Maaseudun palvelusopimukseen soveltuvat hoiva- ja muut hyvinvointipalvelut.

TOIMEKSI- ANTAJA	TEHTÄVÄ/TARVE	TOIMEKSI- SAAJA
Kunta	<p>Vanhusten ja mielenterveyspotilaiden päivätoiminta</p> <p>Tarvetta myös pienimuotoisempiin kerhoihin.</p>	Yhdistys, seura
Kunta	<p>Vanhusten päivähoito</p> <p>Muutama vanhus kuljetettaisiin päivittäin hoitopaikkaan.</p>	Yhdistys, yksityinen henkilö
Kunta	<p>Yksityinen pienkoti</p>	Yritys, yhdistys, osuuskunta
Kunta	<p>Ateriapalvelut</p> <p>Kunnissa haluttaisiin ulkoistaa osa syrjäkylien ateriapalveluista.</p>	Yhdistys, maatilamatkailu-/pitopalveluyritys, Posti, työpaja
Kunta	<p>Mummo/vaari-toiminta</p> <p>Muutama vanhus voisi tulla koululle esimerkiksi välitunnin ajaksi leikkimään lasten kanssa ja saisi vastavuoroisesti käydä lounaalla koulun ruokalassa.</p>	Vanhukset
<p>a) Omaishoitajat</p> <p>b) Potilaat/vanhukset</p> <p>c) Kunta</p>	<p>Omaishoidon tuki</p> <p>a) Omaishoitajien lomittajarengas, jossa muutama omaishoitaja voisi palkata "lomittajan" omaan kotiin tai lomittajan kotiin.</p> <p>b) Muutama vanhus/potilas voisi yhdessä palkata itselleen "omaisen"</p> <p>c) Omaishoitajien tukiverkosto</p>	<p>a) Yksityinen henkilö, yrittäjä, yhdistys</p> <p>b) Työtön, yrittäjä, yhdistys</p> <p>c) Järjestö, yhdistys, yritys</p>
Kunta, yksityinen henkilö	<p>Siivous- tai kodinhoitopalvelut</p> <p>Esim. tarve siivousrinkeihin.</p>	Yritys, yhdistys, yksityinen henkilö

TOIMEKSI- ANTAJA	TEHTÄVÄ/TARVE	TOIMEKSI- SAAJA
Kunta	Yöpartiointi Vanhusten kotisairaanhoidon tueksi	Yritys, yhdistys
Kunta, yritys	Vartiointipalvelut	Yritys, Yhdistys
Kunta	Turvapuhelinhälytys	Yritys, yhdistys
Yksityinen henkilö, yritys, kyläyhdistys, kunta	Kylätalkkaritoiminta Monenlaisen kotityön tekeminen. esim. siivous- ja kunnostustyöt, puutarhatyöt ja lumenluonti.	Yhdistys, yksityinen henkilö, yritys
Kunta	Lasten päivähoitopalvelut a) Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta lii- kunta- ja/tai kulttuuripainotteisena. b) Avoin päiväkotitoiminta c) Mummorinki, MLL mukana d) Kotitaloustoiminta (4H) e) Kielikylpy f) Kesäisin leikkikenttä/leiritoimintaa g) Ryhmäperhepäiväkoti	Yhdistys, järjestö, seurakunta
Kunta	Kerhotoiminta Tarvetta esim. sählykerhotoiminnalle, baletin- opetukselle ja uimakouluille.	Yhdistys, yksityinen henkilö
Kunta	Palveluseteli Kunnat harkitsevat liittymistään palveluseteliin.	Hoivayrittäjä
Vanhukset	Pankkipalvelut Vanhusten auttaminen pankkipalveluissa. Kylä- loille yhdistetty pankkipalvelupiste/nettikahvila.	Luotettava yksityinen henkilö, yhdistys
Pienet hevos- tilat	Hevoshoidon lomitusrengas	Yhdistys, yrittäjä

Lisääntynyt hoiva- ja hyvinvointipalvelujen tarve nousee vahvasti esille puhuttaessa maaseudun tekemättömistä töistä. Maaseudun väestö vanhenee ja julkinen sektori ei pysty vastaamaan lisääntyneeseen hoivapalvelujen tarpeeseen. Tarvitaan yksityisen tai kolmannen sektorin tarjoamia täydentäviä hoivapalvelun muotoja (taulukko 5). Tarvetta on myös raskaammissa hoitopalveluissa, mutta erityisesti kaivataan kevyempiä hoitopalveluja. Kevyistä hoivapalveluista maaseutusopimukseen ihanteellisia tehtäviä olisivat kotipalvelut, ateriapalvelut ja muut erilaiset tukipalvelut. Myös lapsille kohdistuvia palveluita tarvitaan julkisen sektorin tarjoamien palvelujen lisäksi. Palveluntuottajia maaseudulta löytyy, sillä esimerkiksi hoivayrityksen perustaminen ei vaadi suuria investointeja. Yhteiskunta tarjoaa erinomaisia toimenpiteitä yksityisen palveluntarjonnan lisäämiseksi. Näitä ovat palveluseteli ja kotitaloustyön verotuksen vähennysmahdollisuus. Näitä ei hyödynnetä kuitenkaan niin laajasti kuin olisi mahdollisuus.

Maaseudun kulttuuriympäristön hoitotehtävät jakaantuvat maaseutumaiseman hoitotöihin ja maaseudun rakennetun ympäristön hoitotöihin (taulukko 6). Tärkeintä kulttuuriympäristön säilymiselle on sen luonteva käyttö ja jatkuva hoito. Maaseutumaiseman hoitotehtäviä lähdetään tyypillisimmin kartoittamaan kyläsuunnitelmien ja kylämaisemasuunnitelmien kautta. Tärkeä osa-alue on vanhojen rakennusten korjausrakentaminen. Toimeksiantajat eli kulttuuriympäristön hoidon maksajat joudutaan keräämään hyvin sirpaleisesti valtion tukimuodoista, kunnan tarjoamista resursseista ja yksityisistä henkilöistä.

Luonnonympäristön hoitotehtävistä valtaosa lankeaa maanviljelijöille, sillä he omistavat suurimman osan maaseudun pinta-alasta, minkä vuoksi he ovat oikeutettuja saamaan korvausta tekemästään työstä luonnonympäristön säilyttämisen puolesta. Maanviljelijöiden toiminta on kuitenkin tuotantopainotteista ja ympäristönhoidolliset tehtävät jäävät sivuhuomiolle. Kaikkia luonnonympäristön hoitotehtäviä ei voi säilyttää maanviljelijöiden kontolle, vaan muidenkin on ryhdyttävä kantamaan huolta maaseudun perinnemaisemien säilymisestä. Eri yhdistykset ovat erinomaisia tahoja tähän tehtävään. Korvausta tekemästään työstä voi saada, sillä perinnemaisemien arvo tunnustetaan valtakunnallisesti. Luonnonsuojeluarvoja pidetään yllä laajan ja yhä kasvavan suojelalueverkoston avulla. Osa luonnonsuojelualueista on valtion ja osa yksityisten omistamia. Ennallistamistyöt, ympäristötuet ja luonnonarvokauppa ovat keinoja luonnon monimuotoisuustekijöiden ylläpitämiseksi ja palauttamiseksi (taulukko 7).

Taulukko 6. Maaseudun palvelusopimukseen soveltuvat kulttuuriympäristön hoitotehtävät.

TOIMEKSI- ANTAJA	TEHTÄVÄ/TARVE	TOIMEKSI- SAAJA
Valtion korvaus/ -ympäris- tötuki	<p>Maaseutumaiseman hoitotyöt</p> <p>Maiseman hoidon tarve osana kyläsuunnitelmaa: tienvarsien niitto, pajukkojen raivaus ja ranta-alueiden siivous.</p>	Yhdistys, koulu, viljelijä, yrittäjä
Kunta	Kylien reuna-alueiden ja viheriöiden hoito	Yhdistys, seura, vajaatyöllistetty
Kunta	Ympäristötyöt ja niiden koordinointi	Tieisännöitsijä, yhdistys, seura
Kunta, yhdistys, seura	Talonmiehen työt sivukylillä/kyläkouluilla	Yksityinen henkilö, yritys, yhdistys
<p>a) Yksityinen henkilö, kunta</p> <p>b) Maanomistaja</p> <p>c) Kunta</p> <p>d) Rakennusten omistaja</p> <p>e) Yksityinen henkilö, kunta, yhdistys</p>	<p>Maaseudun rakennetun ympäristön hoitotyöt</p> <p>a) Vanhojen rakennusten säilyttäminen, kunnostus tai tarvittaessa purkaminen. =>Ympäristökeskuksesta voi hakea rakennusperinnön hoitoon suunnattua avustusta.</p> <p>b) Perinteisten maatalousrakennelmien, kuten aittojen, kiviaittojen, koivukujien ja latojen kunnostaminen. =>Ympäristökeskuksesta (TE-keskuksesta) voi hakea maatalouden ympäristötuen erityistukea.</p> <p>c) Vanhat puukoulut ja niiden siirto/uuskäyttö</p> <p>d) Vanhojen rakennusten pihossa olevien kaivojen sulkeminen, koska ne saattavat olla turvallisuusriski.</p> <p>e) Vanhan rakennuskannan koordinoititehtävät</p>	<p>a) Yhdistys, seura yksityinen henkilö</p> <p>b) Maanomistaja, yhdistys</p> <p>c) Yksityinen henkilö, yhdistys</p> <p>d) Yksityinen henkilö, yhdistys</p> <p>e) Paikallinen toimintaryhmä</p>

Taulukko 7. Maaseudun palvelusopimukseen soveltuvat luonnonympäristön säilyttämis- ja hoito-
tehtävät.

TOIMEKSI- ANTAJA	TEHTÄVÄ/TARVE	TOIMEKSI- SAAJA
a)Ympäristö- ministeriö/ ympäristö- keskus	a) Perinnebiotoopit, luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ja maiseman hoito Esim. 4H-yhdistys voi alkaa hoitamaan perinne- biotooppialuetta ja hakea toimintaan ympäristöministeriön hoitoavustusta.	a) Maanviljelijä, yhdistys
b)Maan- omistaja/- vuokraaja	b) Eläinten vuokraus laiduntamiseen	b) Eläinten omistaja
	Luonnonsuojelualueiden hoito	
a)Metsä- hallitus	a) Ennallistamistyöt	a) Yritykset, yk- sityiset henkilöt
b) Metsä- tai ympäristö- keskus	b) Luonnonarvokauppa	b) Maanomistaja

Teiden hoitoon ja kunnostukseen suunnatut rahat pienenevät vuosi vuodelta. Maaseudulla on valtion, kunnan ja yksityisten tiekuntien vastuulla olevia teitä. Maaseutusopimuksen mahdollisuuksia ovat pienet aliurakoinnit, jotka ohjataan maanviljelijöille tai yhdistyksille (taulukko 8). Maanviljelijöillä on etunaan jo olemassaoleva kalusto, yhdistyksillä sen sijaan talkoohenkistä ”miestyövoimaa”. Suurempien urakkakokonaisuuksien haltuunotto vaatii koordinaattoria, esimerkiksi koulutuksen saaneen tieisännöitsijän, joka ottaa tehtäväkokonaisuuden vastuulle, mutta pilkkoo sen tarvittaessa edelleen aliurakoitsijoille.

Suomen luonnontuotteet ovat voimavara, joka on selvästi alihyödynnetty. Metsissämme kasvaa marjoja ja sieniä sekä monenlaisia erikois-keruutuotteita, jotka jäävät keräämättä. Maaltamuutto ja kaupungistuminen vieraannuttavat monia luonnosta. Suomalaiset tuotteet korvataan ulkomaisilla. Suomalaisia tuotteita ostettaisiin, mutta niitä ei edes tarjota. Erikoistuotteiden ostajia ovat erityisesti kukkakaupat maaseudulla ja kaupungeissa (taulukko 9). Marjojen ja sienien kerääjinä voivat toimia ketkä tahansa eikä keräämistä ole rajoitettu. Suurimpaan osaan erikoistuotteiden keruuta tarvitaan maanomistajan lupa.

Taulukko 8. Maaseudun palvelusopimukseen soveltuvat teiden hoito ja kunnostustyöt.

TOIMEKSI- ANTAJA	TEHTÄVÄ/TARVE	TOIMEKSI- SAAJA
Tiepiiri	Liikenneturvallisuustehtävät Esim. puuston raivauksesta hirvivaara-alueella voidaan tehdä sopimus.	Yhdistys, seura
Tieliikelai- tos, kunta, yksityistiet, tiekunnat	Pienet pientiestön hoito- ja kunnostustehtävät Esim. tienvarsien siivous, istutusten hoito, roskien siivous keväisin, tien varsienniitto sekä tienreuna- merkkien asettaminen syksyllä ja poisto keväällä.	Kylä- tai muu yhdistys, seura, koululuokka
Tieliikelai- tos, kunta, yksityistiet, tiekunnat	Suuremmat pientiestön hoito- ja kunnostus- tehtävät Aliurakointeina mm. auraukset, höyläykset sekä ojien ja rumpujen kunnostukset, sovitun tieosuuden kesä- ja talvikunnossapito.	Tieisännöitsi- jät, tieyhteen- liittymät, maa- seutuyrittäjät, kylä- tai muut yhdistykset

Taulukko 9. Maaseudun palvelusopimukseen soveltuvat luonnontuotteisiin liittyvät palvelut.

TOIMEKSI- ANTAJA	TEHTÄVÄ/TARVE	TOIMEKSI- SAAJA
Yhdistys, seura, yritys	Sienikurssi	4H-yhdistys, muu vastaava taho
Yritykset (kukkakaupat, käsityöliikkeet, oppilaitokset, suurtalouskei- tiöt)	Luonnontuotteiden kerääminen ja jatkojalostus Marjojen, sienten, yrttien tai erikoisluonnontuo- teiden (käsityö- ja koristetuotteet, kuten pajut, sam- maleet, kaislat, kivet, jäkälät sekä puiden sivutuotteet) keruu ja jalostus. Kukkakaupoilla on tarve löytää uusia toimittajia havunipuille, leikkovihreille (kuunilija, muratit, peikonlehti, nahkalehti, vuorenkilpi), oljille, hiiren korvalla oleville koivunoksille, pajunkissoille, kais- loille ja erilaisille seppeleille.	Yksityiset hen- kilöt, yrittäjät, yhdistykset, seurat, koulut, maanomistajat

Maaseudun kulttuuripalvelut on aliarvostettu sektori. Kulttuuri yhdistetään helposti pelkästään harrastustoimintaan, elinkeinona sitä ei osata nähdä. Maaseudulla on kuitenkin paljon kulttuuri- ja perinneosaamista, jota tulisi nostaa esille muun muassa maaseutusopimuksen keinoin. Palveluntuottajien aktivointia tarvitaan, sillä he eivät välttämättä osaa tai rohkene markkinoida palveluitaan edes oman alueen mahdollisille toimeksiantajille (taulukko 10).

Taulukko 10. Maaseudun palvelusopimukseen soveltuvat kulttuuripalvelut.

TOIMEKSI- ANTAJA	TEHTÄVÄ/TARVE	TOIMEKSI- SAAJA
Yhdistys, seura	Käsityötuotteiden myynti	Käsityötaiteilijat, käsityöyrittäjät
Koulu, yksityinen henkilö, Maaseudun sivistysliitto	Harrastuspiirien ja kerhojen ohjaaminen, perinnemateriaalien valmistus, kädentaitojen osaamisen siirtäminen, perinteisten työtapojen opettaminen ja juhlaperinteiden ylläpito Tarvetta esim. aikuisten taideleirille sekä paju- ja himmelikursseille.	Käsityötaiteilijat, perinnesaajat, vajaa-työllistetty

Lähiaruoka puhuttaa Kyrönmaalla, mutta myös muualla Suomessa. Kaupungit ja maaseutukunnat pohtivat liittymistä suuriin hankintaketjuihin. Suurten ketjujen hinnat ovat kilpailukykyiset pienten paikallisten tai alueellisten alku- ja jatkojalosteiden tuottajien hintoihin verrattuna, mutta kokonaistaloudellisuus hintojen laskemisessa unohtuu. Esimerkiksi suur-
talouskeittiöt ovat kohde, jolle lähiruokaa tulisi markkinoida (taulukko 11). Jakelukanavat vaativat kehittämistä.

Taulukko 11. Maaseudun palvelusopimukseen soveltuvat lähiruokatoiminnot.

TOIMEKSI- ANTAJA	TEHTÄVÄ/TARVE	TOIMEKSI- SAAJA
Suurtalous- keittiöt, ravin- tolat, kaupat	Vihannesten, juuresten ja marjojen sekä luomutuotteiden viljely ja jatkojalostus Tarvetta ammatti- ja suurkeittiöissä sekä matkailuyrityksissä.	Alkutuottajat, jatkojalostajat

Vesihuoltolaitosten viemäriverkostojen ulkopuolella sijaitsevien kiinteistöjen on tehostettava jätevesiensä käsittelyä. Vuoteen 2006 mennessä kiinteistöistä on laadittava selvitys, jossa arvioidaan kiinteistöjen aiheuttama ympäristökuormitus. Kiinteistöjen omistaja on vastuussa selvityksen laatimisesta, mutta tarvitsee niiden laatimiseen ammatti-ihmisen apua. Tehtävään voisi kouluttautua esimerkiksi kylätalkkari. Maaseudun asukkaiden on tulevaisuudessa varauduttava toimenpiteisiin, joilla kiinteistöjen jätevedet puhdistetaan. Kylien asukkaiden yhteistyöllä olisi mahdollisuus pienentää veden puhdistamisesta aiheutuvia kustannuksia. Asukkaat voisivat perustaa esimerkiksi osuuskuntamuotoisen jätevesiyhtymän, joka ylläpitäisi 10–100 kiinteistön kyläpuhdistamo (taulukko 12).

Taulukko 12. Maaseudun palvelusopimukseen soveltuvat haja-asutusalueiden jätevesipalvelut.

TOIMEKSI- ANTAJA	TEHTÄVÄ/TARVE	TOIMEKSI- SAAJA
a) Yksityinen henkilö, kyläyhdistykset b) Yksityiset henkilöt	Haja-asutusalueiden jätehuolto a) Jätevesijärjestelmän selvitysten tekeminen b) Jätevesiyhtymän/kyläpuhdistamon perustaminen	a) Jätevesikon- sultti, kylätalk- kari, osuus- kunta b) Yhdistys, yksityiset henkilöt, kylätalkkari

Välittäjäorganisaatio kokeilussa ja käytännössä

Välittäjäorganisaatioita ei ole vielä tarpeeksi, jotta sopimuksellisuutta synnyisi riittävästi. Työn tilaajat ja tuottajat eivät nykyisin kohtaa. Kysymys siitä, mikä organisaatio soveltuu parhaiten kullekin alueelle maaseudun pienten töiden välittäjäksi, ei ole yksiselitteinen. Toisella alueella paikallinen toimintaryhmä on paras mahdollinen toimija, kun taas toisella alueella se saattaa olla liian tuntematon tai etäinen. On ensiarvoisen tärkeää, että välittäjäorganisaatio puhuu samaa kieltä virkamiesten ja ruohonjuuritasolla toimivien henkilöiden kanssa.

Maaseudun palvelusopimus -kokeilun tavoitteena on palvelusopimukseen soveltuvien tehtävien inventoinnin ja sopimusmallien tekemisen lisäksi tutkia paikallisen toimintaryhmän edellytyksiä toimia välittäjäorganisaationa. Hankkeen aikana välittäjäorganisaationa toimii Vaasan yliopiston Levón-instituutti ja toimintaa pyritään mallintamaan siten, että se pystytään hankkeen loppuvaiheessa siirtämään Kyrönmaan paikalliselle toimintaryhmälle, YHYRESyhdistykselle.

Kokemukset välittäjäorganisaationa toimimisesta

Välittäjäorganisaationa toimimista on kokeiltu ensimmäistä kertaa Suomessa tässä hankkeessa. Toimintaa on takana noin puoli vuotta. Maaseudun palvelusopimus on käsitteenä vielä tuntematon. Suurin tehtävä onkin ollut maaseutusopimusidean eteenpäin vieni. On ollut tärkeää saada kuulijat – niin virkamiehet kuin ruohonjuuritason toimijatkin – ymmärtämään aiheen merkittävyys. Työ on ollut markkinointia, eräänlaista julistamista, aktiivista tiedonhakua, toimijoiden etsimistä sekä heidän yhteensaattamistaan.

Välittäjäorganisaationa toimiminen on edellyttänyt monien alojen asiantuntemusta ja hyvää perehtymistä, sillä mikä tahansa aihealue voi tulla vastaan hoivapalveluista teiden hoitoon tai kulttuuripalveluista perinnebiotooppeihin. Kohderyhmä vaihtelee lapsista vanhuksiin tai kuntasektorista kolmanteen sektoriin. Syvällistä tietoa tarvitaan sopimusoikeudesta työllistämisen ehtoihin ja julkisen sektorin toimintatapoihin. Hyvää neuvottelutaitoa on tarvittu jo maaseutusopimuksen mahdollisuuksien selvittämisvaiheessa, mutta vielä enemmän sitä tullaan tarvitsemaan varsinaisia sopimusneuvotteluja käytäessä.

Suhtautuminen välittäjäorganisaatioon eli tässä tapauksessa Levón-instituuttiin ja etenkin kahteen kentällä toimineeseen henkilöön on ollut vaihtelevaa. Kentän vastaanotto on pääosin ollut myönteistä. On henkilöitä ja organisaatioita, jotka näkevät välittäjäorganisaation suurena mahdolli-

suutena sekä apukeinona uudistuksien ja uusien käytäntöjen läpiviemiseksi. Uudenlaisia organisointitapoja kaivataan, jotta tekemättömät työt tulevat tehdyksi. Sekä tuottaja- että toimeksiantajapuolella on ollut lukuisia henkilöitä, jotka ovat nähneet välittäjäorganisaation vastauksena heidän nykyisiin tarpeisiinsa. Näiden henkilöiden mukaan välittäjäorganisaatio on tarpeellinen toimija eri toimijatahojen löytämisessä, toimijoiden yhteen saattamisessa sekä sopimuksien synnyttämisessä.

Toisaalta epäluuloisuutta ja reviirien vartiointia on esiintynyt sekä kunta- että yhdistystasolla. Muutosvastarintaa ja jopa eräänlaista pelkoa uutta organisaatiota kohtaan on ollut havaittavissa. Kunnissa on totuttu hoitamaan asiat itse. Vaikka ostopalvelut ovatkin kunnissa jo osa niiden arkipäivää, on välittäjäorganisaatio täysin uusi ilmiö. Välittäjäorganisaatiota ei nähdä välttämättä mahdollisuutena tai omaan toimintaan sopivana vaikuttajana. Uutta sopimuksellisuuteen tähtäävää toimintamallia ei haluta soveltaa kenties osittain sen vuoksi, että pelätään sen tuovan mukanaan lisää töitä. Mieluiten hoidetaan vain virkaan kuuluvat välttämättömät asiat. Työn tai toiminnan kehittämistä ei nähdä tarpeeksi tärkeänä, vaan uudet toimintamallit mielletään lisätyöksi ja taakaksi. Sama suhtautuminen näkyy osittain myös kolmannella sektorilla, jossa uudet toimintatavat tuovat väistämättä monille mieleen talkootyön lisääntymisen.

Eri sektoreilla tehdään töitä kiireisessä tahdissa ja käytettävissä on varsin niukasti resursseja, kuten aikaa oman toiminnan kehittämiseen ja uusien toimintatapojen luomiseen. Tästä huolimatta uusia toimijoita ei välttämättä oteta avosylin vastaan. Oman päätäntävällän siirtymistä uusille toimijoille ja saavutettujen etujen menettämistä saatetaan pelätä, minkä vuoksi muutosta vastustetaan.

Maaseudun palvelusopimus on käsitteenä vakiintumaton. Koko ilmiö etsii vielä itseään. Asian ymmärtäminen ei ole helppoa, mistä johtuen epätietoisuutta ja väärää mielikuvia syntyy. On kohtuutonta olettaa, että asiaan perehtymättömät ymmärtäisivät näin alkuvaiheessa kaikki ne hyödyt ja mahdollisuudet, joita voidaan välittäjäorganisaation kautta synnyttää. Totuttu tapa ja perinteet vaikuttavat jokaisella tasolla. Kokeilujen kautta uutta tietoa ja käytännön kokemuksia saadaan vietyä eri sektorille.

Toimintaryhmä YHYRES-yhdistyksen edellytykset välittäjäorganisaationa toimimiselle

Kyrönmaan paikallinen toimintaryhmä eli YHYRES-yhdistys on toiminnut Maaseudun palvelusopimus -hankkeen alkuvaiheessa paikallisina tuntosarvina, kun on selvitetty sopimuksellisuuteen soveltuvia tehtäviä. YHYRES-yhdistys on osallistunut vahvalla panoksella myös hankkeen

työryhmän ja ohjausryhmän toimintaan. YHYRES-yhdistys on siis myötä-elänyt hankkeessa, vaikka ei itse ole välittäjäorganisaationa toiminutkaan. YHYRES-yhdistyksen edellytyksiä ryhtyä tulevaisuudessa toimimaan välittäjäorganisaationa pohdittiin ryhmähaastattelussa, johon osallistuivat YHYRES-yhdistyksen väki sekä Maaseudun palvelusopimus -hankkeen edustajat Vaasan yliopiston Levón-instituutista. Ryhmäkeskusteluja on tarkoitus jatkaa niin kauan kuin tarvittavat tiedot ja taidot on saatu siirretyksi YHYRES-yhdistykselle.

Toimintaryhmä uuden tehtävänsä edessä

Toimintaryhmillä on alueillaan kehittäjän sekä kehittämisrahojen jakajan rooli. Toimintaryhmän etuna on sen puolueettomuus ja tunnettuus alueella. YHYRES-kehittämisyhdistys ry on toiminut Kyrönmaalla jo kuusi vuotta. YHYRES-yhdistys toimii jo osittain välittäjäorganisaationa alueellaan. Täysin tyhjästä ei toimintaa tarvitse siis aloittaa. Yhdistys pyrkii aktivoimaan paikallista kehittämistä ja luomaan eri toimijoiden välille verkostoja. Yhdistykselle on muotoutunut laajat verkostot ympäri Kyrönmaata ja yhteydenottoja tulee esimerkiksi kunnista, jos niissä etsitään jotain tiettyä osajaa tai henkilöä. Yhdistyksestä on annettu myös jonkin verran yritysneuvontaa. Välittäjäorganisaatiotehtäviä suunnataan pienimuotoisesti jo tällä hetkellä kahteen suuntaan – työnantajille ja työntekijöille. Internet-sivuilta löytyy kykypankki ja taitajaverstas, jotka ovat hyvä alku laajemmalle toiminnalle.

Haastattelussa pohdittiin toimintaryhmien kokoa. Kyrönmaan toimintaryhmän alue on kooltaan optimaalinen välittäjäorganisaation toimintaa ajatellen, sillä siihen kuuluu vain yksi seutukunta, joka koostuu kolmesta kunnasta. On kuitenkin sellaisia toimintaryhmiä, joiden alueet ovat huomattavasti suurempia ja joihin kuuluu lukumäärällisesti enemmän kuntia. Esimerkiksi Aisapari-toimintaryhmän alueeseen kuuluu yhdeksän kuntaa. Näillä isoilla alueilla toimintaryhmä ei kenties ole paras mahdollinen välittäjäorganisaatiovaihtoehto. Tällaisilla alueilla olisi löydettävä toisenlaisia ratkaisuja. Eräs vaihtoehto olisi täydentää varsinaisten toimipisteiden palvelua lisäämällä ”sopimuksellisuusasiamiehiä” etäpisteisiin. Kuntakohtaisen välittäjäorganisaation mahdollisuuskin tuli haastattelussa esiin.

Välittäjäorganisaation rooli on valtava ja työsarka laaja. Välittäjäorganisaation tehtävä maaseudun pienten töiden teettäjien ja tekijöiden yhteen sovittajana istuisi luontevasti toimintaryhmän työnkuvaan, sillä se tukisi toimintaryhmän muuta aluekehittämistyötä. Välittäjäorganisaatiolta edellytetään paikallistuntemusta ja kontakteja alueella. Mikäli töiden välittämistehtävät ja siihen liittyvä rekisteri ja sen ylläpito on tulevaisuudessa

laajamittaista, tarvitaan lupa rekisterin pitämiseen. Jotkut sopimuksellisuuden osa-alueet, kuten erilaisten sopimusten laadinta ja sopimusjuridiikka ovat toimintaryhmälle vieraita. Tätä asiaa on syytä pohtia jatkossa. Olisiko tulevaisuudessa mahdollista saada esimerkiksi välittäjäorganisaatioiden verkostoon yhteinen sopimusjuridiikan asiantuntija?

Rooli ja tunnettuus

Levón-instituutin tekemän pohjatyön (tarpeiden inventointi, sopimusmallien luonti ja käsitteen markkinointi) kautta välittäjäorganisaatioasiaa on viety eteenpäin. Kunnissa ollaan jo tässä vaiheessa melko hyvin tietoisia maaseudun palvelusopimuksesta. Malli toiminnalle pystytään luomaan hankkeen aikana. Alkuvaiheessa tarvitaan panostuksia välittäjäorganisaation ja sen roolin tunnetuksi tekemiseen suurelle yleisölle. Tarvitaan henkilöresursseja, markkinoinnillisia ponnistuksia sekä hyviä esimerkkejä, joilla asiaa viedään eteenpäin. Vähitellen toiminnan on tarkoitus laajentua ja tulla tutuksi mahdollisimman suurelle osalle Kyrönmaata.

Koska maaseudun pienet työt koostuvat monenlaisista työtehtävistä, erilaisille monitaitajille on kysyntää. Tällaisia henkilöitä on vaikea löytää eli välittäjäorganisaatiolle on tarvetta. Teetettävien työtehtävien pitäisi olla "oikeita" töitä, mikä motivoisi paremmin työttömiäkin. Välittäjäorganisaatiotehtävissä on otettava huomioon, ettei astuta toisten tahojen varpaille. Esimerkiksi työvoimatoimiston kanssa ei saa lähteä kilpailemaan, vaan on löydettävä yhtymäkohtia ja kehitettävä omaa toimintaa työvoimatoimiston palveluja tukevaksi toiminnaksi.

On mahdollista, ettei välittäjäorganisaation tarvitse loputtomasti välittää samoja työtehtäviä, vaan myöhemmässä vaiheessa pystytään saavuttamaan sellaisia volyyymeja, että toiminta pyörii ainakin osittain ilman välittäjätahoa. Tavoitteena on, että työnantaja osaa tiedustella työntekijäänsä ilman välikäyttä tai vastaavasti työntekijä kohdemarkkinoi palveluitaan suoraan työnantajalle. Tällöin välittäjäorganisaation tehtävä on alati muuttuva ja ajassa elävä.

Rahoitus

On mietittävä sekä välittäjäorganisaatiotoiminnan että palvelusopimusten sisältöjen rahoitusta. Välittäjäorganisaation työ pitäisi saada kannattavaksi. Alusta asti pitäisi periä jonkinlaista välitysmaksua joko työn teettäjältä tai sekä työn teettäjältä että tekijältä. Toimintaa ei saa hinnoitella liian alhaiseksi, koska myöhemmässä vaiheessa maksua on vaikea nostaa. Palvelujen arvostus nousee, kun niistä joutuu maksamaan jonkin verran. Ehkäpä

välittäjäorganisaatioille olisi mahdollista saada varoja tulevaisuudessa suoraan valtiolta.

Palvelujen sisältöjen rahoitus koostuu monenlaisista osatekijöistä. Eri rahoitusmuotoja pitää edelleen selvittää ja niissä rahoitusongelmiin ja pullonkauloihin on pyrittävä löytämään ratkaisuja. Sekä starttiraha- että kotitalousvähennysasiaa pitäisi selvittää edelleen. Starttiraha on alikäytössä; sen avulla voitaisiin työllistää huomattavasti nykyistä enemmän maaseudunkin väestöä. Kotitalousvähennys on sinällään hyvä asia, mutta sitä ei voi hyödyntää, jos työntekijänä on tukityöllistetty. Syynä tähän on, että kahta yhteiskunnan tukimuotona ei saa hyödyntää päällekkäin. Palvelusetelissä on mahdollisuuksia, joihin välittäjäorganisaatio voi toiminnassaan tarttua. Välittäjäorganisaatio voisi toimia aktiivisena hoivapalvelutahojen yhteenkokoajana ja viedä asiaa eteenpäin sekä markkinoinnillisesti että tiedollisesti kunnan suuntaan. Tiedossa on, että kunnilla itsellään ei välttämättä ole resursseja selvittää palvelusetelin vaihtoehtoja, rahoituksellisia seikkoja ja yksityisiä palveluntarjoajia. Jos aloite lähtisi palveluntarjoajien suunnasta, kunnat voisivat tarttua mahdollisuuteen.

Ryhmäkeskustelussa nousi esiin erittäin varteenotettava idea. YHYRES-yhdistys voisi organisoida välittäjäorganisaatiotoiminnan osuuskuntamuodossa. Välittäjäorganisaatiotoiminta ikään kuin ulkoistettaisiin muusta yhdistyksen toiminnasta. Yhdistys hallinnoisi osuuskuntaa ja se koostuisi YHYRES-yhdistyksen hallituksen jäsenistä ja työntekijöistä. Osuuskunta välittäisi keikkaluonteisia töitä ja olisi samalla myös palkanmaksaja. Tämä madaltaisi sekä työnantajien että työntekijöiden kynnystä ottaa yhteyttä välittäjäorganisaatioon. Osuuskunnan perustehtävä olisi välittäjäorganisaationa toimiminen, minkä vuoksi osuuskunnan jäsenien vallankäyttö olisi syytä rajata niin, että perustehtävä säilyisi sellaisena jäsenmäärän kasvusta huolimatta. Vallankäytön voisi rajata siten, että osuuskunnan perustajajäsenille määrätään kaksinkertainen (tai useampikertainen) äänimäärä muihin verrattuna.

Hallitus saattaisi sitoutua toimintaan nykyistä enemmän, jos välittäjäorganisaatiotehtäviä varten organisoiduttaisiin osuuskuntamuotoisesti. Aatteellisen osuuskunnan perustaminen olisi toimintaryhmälle myös imagokysymys, jonka avulla voidaan saada positiivista mainetta. Toisaalta osuuskuntien perustaminen yhdistetään helposti työttömyyteen ja taloudellisesti huonoihin aikoihin. Osakeyhtiön perustaminen voisi olla myös yksi mahdollisuus, mutta silloin toiminnan aloittamien vaatisi paljon varoja. Tähän ei ainakaan YHYRES-yhdistys pysty, sillä ylimääräisiä varoja ei ole käytettävissä. Osuuskunnan perustaminen olisi tässä mielessä helpompaa.

Työ- ja osaajapankkitoiminta

Työ- ja osaajapankkitoiminnalla tarkoitetaan eräänlaista työnvälityspistettä. Käytännössä se toimii Internetin välityksellä. Työn tarjoajat on koottu rekisteriin, jossa he voivat esitellä palveluitaan. Palvelun tarvitsijan on helppo löytää tarvitsemansa palvelu. Työn tarjoajilla on aktiivisin rooli, sillä he pitävät huolta siitä, että tiedot ovat oikeita. Pankin ylläpitäjän tehtävänä on tehdä päivitykset ja lisäykset yhteydenottojen perusteella.

YHYRES-yhdistyksellä on jo ennestään eräänlaista työpankkitoimintaa. Tällä hetkellä yhdistyksen kotisivuilla on kykypankki ja taitajaverstas. Kykypankissa esittäytyvät kyrönmaalaiset esiintyjäkyvyt, joita voi tilata erilaisiin tilaisuuksiin. Taitajaverstaaseen kerätään yhteystietoja henkilöistä, joilla on jokin erityinen taito tai halu myydä räätälöityä palvelua. Myös yhteystietoja henkilöistä, jotka pystyvät antamaan asiantuntija-apua pienyrityksille tai EU-hankkeissa toimiville henkilöille, tarvitaan. Taitajaverstaaseen toivotaan esimerkiksi kirjanpitäjiä, ompelijoita ja mainospiirtäjiä. YHYRES-yhdistyksen kotisivuilta löytyy tietoa osaamisesta sekä osaajien yhteystietoja. (YHYRES-yhdistyksen kotisivut 2004.)

Tämän hetkisiä toimintoja voisi yhdistyksessä laajentaa entisestään varsinaiseksi työpankkitoiminnaksi. Työpalveluja voisivat tarjota ja hankkia sekä yksityiset henkilöt, yhdistykset, seurakunnat, yhdistykset että kunnat. Esimerkiksi remontti- tai siivousapua tarjoavat ryhmät tai henkilöt voisivat saada yhteyden tätä kautta näiden palveluiden tarvitsijoihin, joita on Kyrönmaan kartoituksen aikana löytynyt runsaasti. Kyrönmaalaisen kannattaisi hyödyntää kyseistä palvelua ja ottaa se omakseen. Työpankkipalveluita tulisi aktiivisesti markkinoida mahdollisille käyttäjille.

Erilaisten pienten töiden keskittämistä kaivattaisiin Kyrönmaalla. Tämä voisi vähentää kunnan eri sektoreille tulevia yhteydenottoja koskien erilaisten työpalveluksien tarjoajia. Olisi hyvä, jos olisi tällainen luotettava taho, joka vastaisi järjestelmällisesti työpankkitoiminnasta, ottaisi yhteystietoja vastaan ja välittäisi eteenpäin pienten töiden työntekijöitä. Työpankkitoimintaan voisi sisältyä varsinaisen välittäjätoiminnan lisäksi markkinointia ja apua liittyen tuotteistamiseen sekä palvelujen laatuun ja hinnoitteluun. Eräs toimintaryhmän hallituksen jäsen kommentoi valtakunnallisessa kyselyssä näin:

”Toimintaryhmät voisivat olla katto-organisaatio ja mallin luoja eri alueille... Lähinnä ohjaamaan esimerkiksi kylien toimintaa. Toimintaryhmä voisi hoitaa myös markkinoinnin ja ohjata esimerkiksi palvelujen hinnoittelussa ja laadussa.”

Toimintaryhmillä voi olla valmiuksia toimia hyvinkin monipuolisina välittäjäorganisaatioina, joista työpankkitoiminta on eräs varteenotettava tulevaisuuden mahdollisuus. Eräänä tehtävämuotona voisi olla vanhan rakennuskannan koordinoititehtävät. Kuten aiemmin todettiin, Kyrönmaalla on kartoitettu tyhjillään tai vajaakäytössä olevia rakennuksia, joita on kaiken kaikkiaan noin 600 kappaletta. Rakennuskannasta on olemassa tiedot jokaisessa kunnassa. Hankkeen jälkeen rakennuskannasta olevia tietoja ei ole kuitenkaan hyödynnetty millään lailla. Kunnissa ei ole ollut aikaa paneutua asiaan, eikä YHYRES-yhdistyskään ole vienyt asiaa eteenpäin jatkohankkeen muodossa. Osa rakennuksista kaippaa kunnostusta, osa pitäisi purkaa ja osa mahdollisesti myydä tai vuokrata eteenpäin. Osalle ei tarvitse eikä haluta vielä tässä vaiheessa tehdä mitään. Jotta osa vanhoista rakennuksista saataisiin pelastettua tai uuteen käyttöön, voisi YHYRES-yhdistys tulevaisuudessa hoitaa vanhan rakennuskannan koordinoititehtäviä. Yhdistyksellä voisi olisi hallussaan perustietoja rakennuksista, rakennusten omistajien yhteystietoja ja toiveita toimenpiteistä, joita omistajat haluaisivat jatkossa tehdä tai teettää. YHYRES-yhdistyksen kautta voitaisiin välittää työtoimeksiantoja muun muassa yhdistyksille, seuroille ja yrittäjille. Parhaimmillaan toimintaryhmän kautta voitaisiin vuokrata taloja esimerkiksi vapaa-ajan asunnoiksi viikko-osuusperiaatteella tai toistaiseksi voimassa olevilla sopimuksilla.

Sopimuksellisuuden toteuttamisen kulmakivet

Sopimuksellisuuden toteuttamisen tiellä on sekä pullonkauloja että ponnahduslautoja. Maaseutusopimuksen käytännön toteuttaminen vaatii monien esteiden ja rajoitteiden huomioonottamista. Kyrönmaan maaseutusopimuksen kokeiluhankkeessa halutaan nostaa esille alla mainitut pullonkaulat. Osa on esteitä, joiden tieltä raivaamiseen on ryhdyttävä pikimmiten. Kynnyskysymyksissä halutaan korostaa ongelmien lisäksi maaseutusopimuksen avulla saavutettavia hyötyjä. Maaseutusopimuksen käytäntöönpanon avulla saavuttaa etuja varsinaisen palkkion saavan palveluntuottajan lisäksi myös palvelunteettäjä. Hyötyjänä on koko alue, laajasti ajateltuna koko maaseutu. Maaseutusopimuksen ulkoiset mahdollisuudet ja uhat sekä sisäiset vahvuudet ja heikkoudet on koottu nelikenttäänalyysiksi taulukkoon 13.

Taulukko 13. Maaseutusopimuksen nelikenttäanalyysi.

<p>MAHDOLLISUUDET</p> <ul style="list-style-type: none"> - Piilossa olevat työpaikat - Julkisen sektorin rakennemuutos, ulkoistaminen - Yhteiskunnan toimenpiteet yksityisen palvelutarjonnan lisäämiseksi (palveluseteli, verotuksen kotitalousvähennysmahdollisuus) - Yhteiskunnan tarjoamat kansalliset ja alueelliset tuet palveluntuottajalle 	<p>UHAT</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aika ei ole kypsä uudelle, vrt. horisontaaliset sopimussuhteet julkisen sektorin ja kolmannen sektorin välillä - Muutosvastarinta! Reviirien vartiointi ja negatiiviset asenteet - Kilpailuttamisen myötä töiden keskitäminen isoille kaupunkilaisille yrityksille (lähiruoka, teiden kunnossapito ja ympäristöhoito) - Ihmiset ja organisaatiot tottuneet projekteihin: pysyviin käytäntöihin pääseminen hankalaa
<p>VAHVUUDET</p> <ul style="list-style-type: none"> - Joustavuus; pienet lähellä sijaitsevat palvelutarjoajat, paikallisuus - Paikallisen osaamisen vahvistaminen ja kanavointi vastaamaan tarpeita - Perinteisten arvojen kunnioittaminen - Työllistäminen ja työllistyminen maaseutusopimuksen kautta mahdollista - Julkisen sektorin kannalta joustava palvelujen tuotantomuoto 	<p>HEIKKOUEDET</p> <ul style="list-style-type: none"> - Toimintamalleja ei ole - Kenttä on laaja, ei kokemuksellista tietoa tarpeeksi siitä, mihin sopimussellisuus sopii - Välittäjäorganisaation rooli kehittämätön

Maaseudun palvelusopimuksen pääperiaate on maaseudun tekemättömän työn organisoiminen ansiolähteiksi maaseudun asukkaille. Tällöin lähtökohtana on tarve ja toive siitä, että joku ottaisi tehtävän hoitaakseen. Vastaavasti maaseudulla on myös vajaakäytössä olevaa osaamispääomaa ja hyödykkeitä, jotka eivät ole kanavoituneet ansioiksi omalla alueella. Esteenä voi olla se, etteivät maaseudun omat markkinat vedä. Tällaisessa tilanteessa on perusteltua, ettei maaseudun palvelusopimus rajoitu pelkästään tietyn rajatun alueen sisälle, vaan laventaa markkinoitaan kaupunkeihin, jos sieltä löytyy tarvittavaa ostovolyymiä. Maaseudun palvelusopimus voi siten maaseudun osaamispääomaa kaupunkeihin viemällä lisätä maaseudun ja kaupungin vuorovaikutusta ja hälventää rajoja. Maaseudun palvelujen vienti kaupunkeihin liittyy sellaiseen osaamispääomaan ja hyödykkeisiin, mitä kaupungilla ei itsellään ole, eli erityisesti maaseudun perinteistä

kumpuaviin kulttuuripalveluihin sekä luontoon liittyviin tuotteisiin ja palveluihin.

Sopimuksellisuuden kautta voitaisiin antaa yhdistyksille valtavasti erilaisia työtehtäviä ja mahdollisuuksia uusien toimintojen käynnistämiseen. Yhdistyksen toimijat eivät niistä kuitenkaan välttämättä uskalla innostua. Yhdistyksissä pelätään palvelutarjonnan laajentamista monien syiden vuoksi. Eräänä ongelmakohtana nähdään toiminnan laajentumisesta, kannattavuudesta ja elinkeinotuloista johtuva vero- ja arvonlisäverovelvollisuus. Mikäli yhdistys haluaa säästyä elinkeinotulon veron ja arvonlisäveron maksamiselta, toiminnan on oltava yleishyödyllistä ja voittoa tuottamatonta. Toisena ongelmana on rajallinen määrä vapaaehtoisia henkilöitä. Usein työt kasaantuvat muutamalle aktiiviselle toimijalle. On löydettävä keinoja työntekijöiden palkkaamiseen, sillä vapaaehtoisuustoiminnalle ei ole jatkuvuutta eikä sen varaan voida laskea toiminnan laajentamismielessä.

Asenteelliset esteet saattavat rajoittaa sopimuksellisuuteen tähtäävää toimintaa. Palveluita ei aina haluta ostaa yrittäjiltä, koska heitä saatetaan kadehtia. Yrittäjiä mieluummin halutaan tukea yhdistysten toimintaa, koska niiden toiminnan ajatellaan jollain tavalla hyödyttävän itseäkin. Toisaalta eri yhdistykset voivat kilpailla keskenään, mistä johtuen toisen yhdistyksen tuottamia palveluita ei haluta käyttää. Kaikki ihmiset eivät pidä yhdistysten esimerkiksi omalla kylällä tuottamia palveluita tai tuotteita kylliksi laadukkaina, vaan luottavat mieluummin kuntaan tai yrityksiin näiden tuottajina. Ennakkoluuloja, asenteita ja henkilökemioista johtuvia ristiriitoja ei poisteta hetkessä.

Yhdistysten työllistämismahdollisuuksia pitäisi tukea aiempaa enemmän. Jostain pitäisi löytyä varoja työntekijöiden palkkaamiseen. Tällä hetkellä yhdistykset palkkaavat työttömiä lähinnä yhdistelmä- ja työllistämistuen turvin. Työsuhteet ovat lyhyitä, yleensä puolesta vuodesta kahteen vuoteen. Ongelmaksi on muodostunut, etteivät nämä välttämättä ole sopivia henkilöitä esimerkiksi kotipalvelu- tai maisemanhoitotöiden tekijöiksi eikä toiminnalla ole työntekijänkään kannalta jatkuvuutta.

Toimeentulotukijärjestelmä ei kannusta työntekijöitä ottamaan vastaan pieniä, sirpaleisia työtehtäviä. Jo pienet ansiotulot leikkaavat tukea. Koko järjestelmää pitäisi kehittää siihen suuntaan, että osa-aika- ja pätkätyöt voisivat olla järjevä vaihtoehto. On ongelmallista, että korvausten tulo loppuu hetkeksi, mikäli työtön tekee esimerkiksi päivän töitä. Huonoimmassa tapauksessa aiemmin säännöllisenä saadun toimeentulotuen tai työttömyyskorvauksen saaminen saattaa viivästyä jopa toista kuukautta. Monille ihmisille on taloudellisesti täysin mahdotonta tulla toimeen tuota aikaa ilman rahallista tukea. Tukiasioiden käsittelyn nopeuttaminen mahdollistaisi pienten, yksittäisten työtehtävien vastaanottamisen. Mikäli joustavuuteen

ja käsittelyn nopeuteen työttömyyskassoissa ja Kelassa panostettaisiin ja tukijärjestelmää muutettaisiin, löytyisi varmasti sellaisia henkilöitä, joille sopisi vakituisen työn puutteessa tehdä sopimuksellisuuteenkin soveltuvia pieniä sekä yksittäisiä työtehtäviä. Vaikka kansalaispalkkaa kritisoidaankin mahdollisena työmoraalin heikentäjänä, voisivat pienten ansiotulojen saajat siitä hyötyä. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2003: 26.)

Starttiraha on keino lisätä yrittäjyyttä ja auttaa työttömiä työnhakijoita työllistämään itsensä. Vuoden 2005 alusta voimaan tulevan lain mukaan starttirahaa uuden yrityksen perustamiseen voitaisiin myöntää työttömi- en lisäksi myös työelämästä yrittäjäksi siirtyvälle (Työministeriön tiedote 14.9.2004). Pelkkä rahallinen tuki ei kuitenkaan riitä, vaan myös henkinen tuki yrittäjän alkutaipaleella on tärkeää. Yrityshautomotoimintaa tarvitaan, mutta sitä ei järjestetä Kyrönmaalla. Pohjanmaan ja Etelä-Pohjanmaan alueella toimii kuitenkin useampia yrityshautomoita eli Kyrönmaan ei voida sanoa olevan täysin katvealueella. Etenkin hoiva- ja hyvinvointialalle tarvittaisiin lisää uutta yrittäjyyttä ja työllistymistä tukevia toimenpiteitä, joista hoiva-alan yrityshautomotoiminta olisi sopimuksellisuudenkin kannalta tarpeellinen. Uusien yritysten kautta maaseudun pieniä, sirpaleisia töitä voitaisiin koota työntekijöille mieluisiksi kokonaisuuksiksi.

Niin sanotun esiyrittäjyyden kautta voisi löytyä uusia välineitä työllistymiseen. Esiyrittäjyyttä ehdotetaan uudelleeniseksi aktiivisen työvoimapolitiikan välineeksi. Esiyrittäjämallissa työtön ottaa itse vastuun aktivoitumisestaan ja osa-aikaisesta työllistymisestään välivaiheena pysyvämpään työllistymiseen. Kyseessä olisi osuuskuntamuotoinen yrittäjyys, jota voisi toteuttaa työttömyysaikana. Esiyrittäjyyden mahdollistaman taloudellisen tuen avulla työtön voi turvallisesti etsiä ja tehdä pieniä työtehtäviä, aloittaa tuotannollista toimintaa tai suorittaa alihankintaöitä. Esiyrittäjyys olisi erinomainen keino työllistää työtön henkilö maaseudun palvelusopimustehtäviin, joka taas voisi olla väylä tavalliseen palkkatyöhön tai yrittäjyyteen. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2003: 33, 91.)

Palvelusopimusten työtehtävät voisi ottaa hoitaakseen myös osuuskunta. Suomeen syntyy vuosittain noin 200 osuuskuntaa. Osuuskuntatoiminnan tuntemus on kuitenkin kaiken kaikkiaan vähäistä. On olemassa niukasti tietoa esimerkiksi siitä, että kyläyhdistys voisi lähteä toimimaan osuuskuntamuodossa. Osuuskuntamuotoisena kyläläiset pystyvät myymään tuotteitaan ja palveluitaan eri lähtökohdista kuin kyläyhdistyksenä toimiessaan. Mukana olevat jäsenet pystyvät alentamaan yrittämisen kustannuksia, mutta toisaalta myös riskejä voidaan jakaa tällä tavalla. Osuuskunnan voi perustaa kolmen henkilön voimin, mutta käytännössä vähintään seitsemän jäsenen yritykset ovat enemmistönä, sillä tällöin palkansaajan oikeus työttömyysturvaan säilyy, koska omistusoikeus yrityk-

sessä jää alle 15% (Pohjalainen 18.9.2004). Työttömien perustama rekisteröity osuuskunta voi saada Työvoima- ja elinkeinokeskuksen työvoimaosastolta toiminnan tukemiseen omatoimisuusavustusta. Avustusta voidaan saada muun muassa palkkaus- ja matkakustannuksiin sekä toimitilojen käyttökustannuksiin ja se myönnetään korkeintaan puoleksi vuodeksi osuuskunnan perustamisesta lähtien. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2003: 30.)

Sopimuksellisuuden esteenä voidaan pitää muutamassa vuodessa vakiintuneeksi toimintatavaksi muuttunutta hanketoimintaa. Uusia työmuotoja tai kokeiluja ei osata enää aloittaa ilman hankkeita. Välittäjäorganisaation kokemusten mukaan jopa vanhat, aiemmin hyviksi havaitut toimintatavat koetaan nykyään vaikeiksi toteuttaa. Kärjistäen voidaan sanoa, että jokaista työtehtävää varten haluttaisiin perustaa hanke ja saada toimintaan EU-tukea.

Kilpailuttaminen saattaa jarruttaa sopimuksellisuutta. Kentältä on noussut esiin kysymys siitä, kilpailutetaanko palveluja ja tuotteita kunnissa jopa turhaan ja liian usein. Kokonaistaloudellisuus jää usein kilpailutettaessa huomioon ottamatta, kun säästöjen toivossa ostetaan tuotteita tai palveluita satojen kilometrien päästä. Kunnat solmivat mielellään suhteellisen lyhyitä sopimuksia palveluiden tarjoajien kanssa. Tämä on ongelma suuria investointeja vaativien palveluiden tuottajille. Sopimuskausien pidentäminen toisi toimintaan varmuutta ja lisäisi yhdistysten ja yrittäjien investointihalukkuutta.

Hoiva-alalla maaseutusopimuksen mahdollisuuksia jarruttaa se, ettei palveluseteleitä ole otettu Kyrönmaalla käyttöön. On mahdollista, että muutosprosessissa menee vielä vuosia. Hoiva-alalle tulijoita olisi, sillä yrityksen perustamisen kynnyks on melko matala, etenkin mikäli tarkoituksena on tuottaa palveluita asiakkaan kotona. Yrittäjäksi ryhtyminen tälle toimialalle ei vaadi kovin suuria alkuinvestointeja. Kuitenkin ostovoiman epävarmuus ei houkuttele uusia henkilöitä tai yhdistyksiä alalle.

Sopimuksellisuudella on monia hyötyjä julkiselle sektorille. Ainakin paperilla sopimuksellisuuden tekee julkisjohtajan kannalta kiinnostavaksi vaihtoehdoksi se, että

- joku muu kantaa huolta operatiivisesta johtamisesta,
- ei tarvitse huolehtia henkilöstötarpeen kausivaihteluista,
- palkat ja muut työsuhteen kustannukset jäävät tuottajan harteille,
- ongelmien esiintyessä on selvää, kenen puoleen voi kääntyä, tuottaja voidaan vaihtaa sopimuksen kuluttua loppuun ja
- tarvittavan asiantuntemuksen tarve voidaan tyydyttää helpommin ja nopeammin kuin oman henkilökunnan osalta. (Grimwood-Jones Hyyryläisen teoksessa 2004: 16.)

Julkisen organisaation oman palvelu- tai hyödyketuotannon suosimiselle löytyy varmasti vankkoja perusteita, vaikka niiden laskennallinen kustannus olisi hieman hankintaa korkeampikin. Jo pelkkä oman tuotannon perinne saattaa estää muutokset tällä rintamalla. Ulkoistaminen on aina radikaali ratkaisu. Siksi pä sellaista strategiaa toteuttavien päättäjien tulee varautua siihen, että tällaisilla ratkaisuilla on oma vankka vastustuksensa niin julkisten organisaatioiden sisällä kuin niiden ulkopuolella esimerkiksi palvelujen käyttäjien keskuudessa. (Hyyryläinen 2004: 109.)

Suomessa on yleistä ajatella julkisen palveluntuotantojärjestelmän olevan laadun tae, mihin nähden muut ratkaisut nähdään uhkana palveluiden laadulle. Syy tähän on selvä. Yksityinen palveluntuotanto tulee kuvaan lähes poikkeuksetta tilanteessa, jossa on pyrkimys myös pienentää palveluihin tehtäviä panostuksia. Vaikka siihen usein liitetään kansalaisten valintamahdollisuuksien lisäämisen kaltaisia myönteisiä argumentteja, on pyrkimys kustannussäästöihin sittenkin kiistämättä päämotiivi sopimuksellisuuden lisäämiseen palvelutuotannossa. Silti sopimuksellisuutta ja julkisen sektorin pienentämistä ei voitane suoralta kädeltä pitää samana asiana. (Bouckaert, Ormond ja Peters, Domberger Hyyryläisen teoksessa 2004: 147–48.)

5. MAASEUDUN PALVELUSOPIMUKSEN ETENEMINEN

Maaseudun palvelusopimuksen keskustelun avaajana toimi Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän laatima julkaisu *Maaseudun uudet työt*. Vuoden 2004 aikana käyntiin on lähtenyt useita maaseudun uuteen sopimuksellisuuteen liittyviä tutkimuksia ja käytännön kokeiluhankkeita. Kyrönmaan kokeilu, Maaseudun palvelusopimus -hanke on yksi valtakunnan suurimmista ilmiötä edistävästä kehittämishankkeista. Hankkeen tavoitteena on ensinnäkin selvittää palvelusopimuksen piiriin sopivia työtehtäviä, toisekseen kokeilla palvelusopimusmenettelyä käytännössä sekä kolmantena tehtävänä tutkia paikallisen toimintaryhmän edellytyksiä toimia maaseudun pienten töiden yhteen sovittajana. Kyrönmaan kokeilusta julkaistaan kaksi raporttia, joista käsillä oleva vastaa hankkeen tavoitteista ensimmäiseen eli listaa niitä tarpeita, joihin maaseudun palvelusopimuksen keinoin pystyttäisiin vastaamaan. Tässä raportissa on kuvattu myös sopimuksellisuuden toteutumisen esteitä.

Ranskan mallissa maaseutusopimus liittyy maisemanhoitotehtäviin ja maanviljelijöihin näiden tehtävien hoitajina. Suomen oloissa maaseutusopimus ei voi olla vain ympäristötuen uusi muoto, vaan tekemätöntä työtä on luonnonympäristön säilyttämisen ja hoidon lisäksi muussa kulttuuriympäristön hoidossa, hoiva- ja hyvinvointipalveluissa, teiden hoidossa, luonnontuotteisiin liittyvissä palveluissa, kulttuuripalveluissa, lähiruoassa ja haja-asutusalueiden jätevesien käsittelyssä. On vain luotava mekanismi, jonka avulla maaseudun pirstaleiset työtehtävät voidaan ohjata ansiolähteeksi maaseudun asukkaille. Työntekijä ja työn teettäjä eivät aina löydä toisiaan itseohjautuvasti, varsinkaan jos tehtävien rahoitus on räätälöitävä tapauskohtaisesti. Tarvitaan välittäjäorganisaatiota maaseudun pienten töiden teettäjien ja tekijöiden yhteensaattamiseen. Edellä kuvattu kokonaisuus on Suomen mallin mukaista maaseudun uutta sopimuksellisuutta. Kyrönmaan kokeiluhankkeen pyrkimyksenä on synnyttää mallin mukaisesti maaseudun palvelusopimuksia useilla eri toimialoilla.

Maaseudulta löytyy tekemätöntä työtä ja niille sopivat tekijät joko yksityisesti tai yhteisöllisesti organisoituna. Maaseudun palvelusopimuksen kulmakivenä on tekemättömän työn rahoitustahon löytäminen. Tavoitteena on, ettei rahoitusmielessä käännyttä projektivarojen puoleen, vaan löydetään maksajataho, jolla on kansallisia varoja. Maksajina voivat toimia kunnat tai valtion alueviranomaiset, joiden kautta myönnetään erilaisia tukia. Maaseudun tuista suurin osa tosin on viljelijäsidonnaista. Tämä on maaseudun uhkakuva, koska maaseudulla on vuosi vuodelta yhä vähemmän tiloja ja vähemmän maanviljelijöitä. Ei-maatilasideonnaiset yritykset ovat

eriarvoisessa asemassa verrattuna maatilasidonnaisiin yrittäjiin. Esimerkiksi maatalouden erityisympäristötuen laajentaminen koskettamaan myös muita kuin maanviljelijöitä on tarpeen ainakin pienimuotoisesti. Maaseudun palvelusopimuksen eteenpäin viennissä vaikkapa kansalaisille maksettava verotuksen kotitalousvähennys ja kuntien käyttöönotettava palveluseteli ovat edistysaskelia, jotka lisäävät hoivapalvelujen käyttöä. Rahoituksen järjestäminen vaatii lisäselvittelyjä olemassa olevien tukimuotojen sisällä, minkä lisäksi myös uusia tukimuotoja tarvitaan. Koko ideaa ei kuitenkaan voi rakentaa julkisille varoille. Myös yksityistä rahoitusta on löydettävä niin hoivapalveluihin kuin teiden kunnossapitoonkin.

Maaseudun palvelusopimusta on vietävä eteenpäin laajalla rintamalla. Sopimuksellisuudessa yhteistyössä ovat julkinen, yksityinen ja kolmas sektori. Mitään toimialaa ei voi täysin sulkea uuden sopimuksellisuuden ulkopuolelle. Lähtökohdat ovat toimialoilla kuitenkin erilaiset ja joillain sektoreilla ollaan valmiimpia uusiin sopimuskumppanuuksiin, kun taas toisilla vastustus näkyy jo asennetasolla. Yhteistyö esimerkiksi kolmannen sektorin toimijan ja kuntasektorin välillä on uutta ja organisaatiokulttuuri voi olla hidasta muuttumaan. Jotta etenemistä tapahtuisi monella eri taholla sen sijasta että jokaisella hallinnon alalla pyritään asiaa edistämään erillisesti, maaseutu-, ympäristö- ja työvoimahallinto pitäisi saada tiiviimpään yhteistyöhön.

Maaseudun kehittämisen rahoitustilanne todennäköisesti muuttuu seuraavalla ohjelmakaudella. EU-rahoitus saattaa vähentyä, mutta vajetta korvataan kansallisella tuella. Paikalliset toimintaryhmät ovat olemassa seuraavallakin ohjelmakaudella, mutta niiden rooli muuttunee. Uudessa kehittäjäroolissa toimintaryhmillä olisi hyvät valmiudet ryhtyä toimimaan välittäjäorganisaationa. Ne toimivat jo tällä hetkellä viranomaisten ja ruohonjuuritason välillä eli puhuvat molempien osapuolten kieltä. Ne toimivat alueensa kehittämisen tuntosarvina ja aktiivisina verkostojen rakentajina. Uutta toimintaryhmien tehtävässä sopimuksellisuusmallissa olisi rahoituksen muuttuminen. Toimintaryhmillä ei ole uudessa mallissa valmista rahoitusta palvelusopimusten sisällöille eikä myöskään välittäjäorganisaationa toimimiselle. Ei ole päivänselvää, että palvelun saaja maksaa saamastaan palvelusta. Välitystoiminnan rahoittaminen vaatii lisäpohdintoja ja mahdollista uudelleenorganisointumista osuuskuntamuotoisesti, vaikka rahoitusta saataisiinkin osittain EU-rahoituksena. Maaseudun palvelusopimus -hankkeessa Kyrönmaan toimintaryhmän, YHYRES-kehittämisyhdistyksen perehdytys tehtävään on jo aloitettu, mikä tarkoittaa käytännössä välittäjäorganisaation tehtävän siirtämistä Levón-instituutilta yhdistykselle. Vuoden 2005 syksyllä nähdään, kuinka malli alkaa toimia Kyrönmaalla.

Käytännön kokeilujen kautta tieto maaseutusopimuksen ja sopimuksellisuuden mahdollisuuksista lisääntyy. Maaseudun palvelusopimus voi olla vastaus maaseudun haasteisiin, kuten tekemättömään, usein piilossa olevaan työhön, joka ei löydä tekijäänsä. Tätä mieltä oltiin kesällä 2004 tämän hankkeen yhteydessä tehdyssä kunnille ja paikallisille toimintaryhmille suunnatussa valtakunnallisessa kyselyssä. Sopimuksellisuus oli vastaajien mukaan varteenotettava maaseudun mahdollisuus ja uusi töiden organisointimuoto. Samaisessa kyselyssä ilmeni, että sopimuksellisuus on käsitteenä kuitenkin vielä melko tuntematon sekä kunnissa että toimintaryhmissä, joten käsitteen selkeää määrittelyä ja tietoa sopimuksellisuuden tuomista käytännön mahdollisuuksista maaseudulla tarvitaan.

Tehtävä maaseudun palvelusopimuksen eteenpäinviennissä jatkuu. Sopimuksellisuus vaatii pitkän valmistelun poliittisella tasolla. Hallinnollisia valmisteluja tekevä kansallinen maaseutusopimustyöryhmä todennäköisesti aloittaa toimintansa vuoden 2005 aikana. Kyrönmaalla maaseudun palvelusopimushankkeen inventointivaiheen jälkeen paneudutaan sopimusten synnyttämiseen käytännössä. Tavoitteena on tehdä 20 sopimusta eri aloilta ja eri toimijoiden kesken. Vaasan yliopiston Levón-instituutti toimii välittäjäorganisaationa ja neuvotteluprosessien käynnistäjänä kehittämisyhdistys YHYRES tukenaan. Toiseen – syksyllä 2005 ilmestyvään – raporttiin kerätään kokemuksia sopimusten synnyttämisestä ja käytännön toiminnassa kohdatuista ongelmista sekä esitetään erityyppisiä mallisopimuksia.

KIRJALLISET LÄHTEET JA HAASTATTELUT

Kirjallisuus

- Ahonen, Esko (2004). ”*Omaishoitajien asemaan parannusta.*” Pohjalainen 15.3.2004, s. 2. Eduskunnasta.
- Andersson, Sirpa (2000). Vaihtoehtoja maaseudun hoivapalveluihin. Tapaustutkimus monituottajamalleista. STAKESin julkaisu 4/2000.
- Eerola, Riikka (2001). Suomalaisia iltapäivätoiminnan malleja. Nuori Suomi ry. Yliopistopaino.
- Eisto, Ilkka & Simo Palviainen (2001). Maaseutusopimus kohti poliittista rakennemuutosta. Maaseudun tulevaisuus 25.4.2001.
- Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelma (2004). Saatavissa: http://www.mmm.fi/metso/uudet_suojelun_keinot/luonnonarvokauppa/. [Siteerattu 26.10.2004]
- Hagelberg Eija, Kimmo Härjämäki & Mia Laakso (2003). Työtä perinnemaisemien parhaaksi. Varsinais-Suomen luonnonsuojelupiiri ry.
- Hallituksen esitys 57/2003. Hallituksen esitys lasten aamu- ja iltapäivätoiminnasta. Opetusministeriö. Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto.
- Hyvinvointipalvelujen teemaryhmä (2004). Hyvinvointipalvelujen hyvät käytännöt maaseudulla. Virpi Lemponen (toim.). Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 3/2004. Sisäasiainministeriö.
- Hyyryläinen Esa (2000). Sopimuksellisuus hallintoperiaatteena – Käsitteellisiä lähtökohtia julkisen toiminnan järjestämisen kannalta. Kunnallistieteellinen aikakauskirja 4/2000. s. 299–311.
- Hyyryläinen Esa (2004). Sopimuksellisuus, talous ja johtaminen. New Public Management sopimusohjauksessa ja julkisten organisaatioiden sopimustenhallinnassa. Vaasa 2004.
- Isonkyrön kotisivut (2004). Saatavissa: <http://www.isokyro.fi>. [Siteerattu 1.8.2004].
- Kainuun 4H-piiri (1999). Luonnon koristemateriaali. Esiselvityshankkeen loppuraportti.
- Kauppa- ja teollisuusministeriö (2002). Yritysten yhteistyö ja franchising – sopimusriskien hallinta ja sopimusohjaus. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 14/2002, Elinkeino-osasto.
- Kekäläinen, Hannele & Lise-Lotte Molander (2003). Etelä-Pohjanmaan ja Pohjanmaan perinnemaisemat. Ängar, hagmarker och skogsbeten i Södra Österbotten och Österbotten. Alueelliset ympäristöjulkaisut 250. Länsi-Suomen ympäristökeskus.
- Kelan kotisivut (2004). Saatavissa: <http://193.209.217.5/in/internet/suomi.nsf/NET/170701124416EH?openDocument>. [Siteerattu 4.7.2004].
- Kilpanet. Työkälupalvelu hankintojen kilpailuttamiseen. Efektia Oy. Saatavissa: <http://www.kilpanet.com/>. [Siteerattu 5.7.2004].

- Kuntalehti 13/2004. *Palvelusetelit tulevat todellisena vaihtoehtona*. s. 51.
- Kuntatiedon keskus (2004). Saatavissa http://www.kunnat.net/k_perussivu.asp?path=1;29;65;353;10688;57267;62601. [Siteerattu 24.8.2004].
- Kyrönmaa. *Ostokori täyttyy helposti lähellä tuotetusta ruuasta*. 19.7.2004.
- Kylätalous (2004). Yhteisötalouden käsikirja.
- Laihian kunnan kotisivut (2004). Saatavissa: <http://www.laihia.fi>. [Siteerattu 2.7.2004].
- Laitinen, Inkeri (2004). Vanhustyön kotihoidon verkostoituminen. Tutkimus kotihoidon verkostoista ja verkostoitumismahdollisuuksista Kyrönmaan alueella. Sosiaali- ja terveyshallinnon lisensiaattitutkimus. Julkisjohtamisen laitos. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Laki aamu- ja iltapäivätoiminnasta. N:o 1136/2003.
- Lounais-Suomen ympäristökeskus 2004. Jätevesien käsittely haja-asutusalueella. Opas nro 3.
- Luonnontuotealan teemaryhmän kotisivut (2004). Saatavissa: <http://www.mmm.fi/luonnontuote> [Siteerattu 20.8.2004].
- Maaseudun tulevaisuus. *Oikealla asialla*. 28.5.2003.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2000). Ranskan maaseutusopimus (CTE)-seminaari Helsingissä 8.9.2000. Julkaisuja 3/2000. Saatavissa: http://www.mmm.fi/julkaisut/julkaisusarja/MMMjulkaisu2000_3.pdf.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2004). Maisemanhoito, luonnon monimuotoisuus, perinnebiotoopit. Maatalouden ympäristötuen erityistuet v. 2000–2006.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2000). Luonnontuotealan nykytilan kuvaus ja kehittämisohjelma vuosille 2000–2006. Luonnontuotealan teemaryhmä. Julkaisu 3/2000. Saatavissa: <http://www.mmm.fi/luonnontuote/kehittamisohjelma.htm>. [Siteerattu 15.8.2004].
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2001). Hoivayrittäjäyys ja maaseutu. Hoivaalan teemaryhmän raportti 1/2001.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2003 a). Maaseudun uudet työt. Suomalainen maaseutusopimus keskusteluun. Julkaisu 7/2003.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2003 b). Maaseutupolitiikan ja maakuntaohjelmatyön yhteensovittaminen. Maakuntaohjelmien maaseutupoliittinen analyysi ja neuvottelukierroksen anti 2003. Julkaisu 10/2003.
- Metsäkeskuksen kotisivut (2004). Saatavissa: <http://www.metsakeskus.fi/kusten/kehys1.htm>. [Siteerattu 26.10.2004].
- Museoviraston kotisivut (2004). Saatavissa: <http://www.museovirasto.fi/fi/entavustus>. [Siteerattu 10.9.2004].
- Omakotiliiton kotisivut (2004). Saatavissa: <http://www.omakotiliitto.fi>. [Siteerattu 19.2.2004].
- Palviainen, Simo (2004 a). Uusi sopimuksellisuus ympäristöpolitiikan välineenä. Toimintatutkimus ympäristöhallinnan ja maaseudun kohtaamisesta. Joensuu yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja n:o 70.
- Palviainen, Simo (2004 b). *Maaseutusopimus, mikä se on?* Maaseudun tulevaisuus 29.3.2004.
- Partanen, Birgitta (2004). *Onko kukkakaupoissa kysyntää EcoDecoralle?* Luonnontuote. Luonnontuotetalan teemaryhmän lehti 1/2004.

- Pirkanmaan maaseutukeskuksen kotisivut (2004). Saatavissa: <http://www.pirmk.sci.fi/hankkeet/laidunelainhanke.html>. [Siteerattu 23.9.2004].
- Pohjankyrölehti. *Aamu- ja iltapäivätoiminta vauhtiin Vähässäkyrössä*. 23.9.2004. s. 7.
- Pohjankyrölehti. *Tönöt kuntoon tai pois katukuvasta*. 21.10.2004. s. 4.
- Pohjalainen. *Osuuskunta edelleen moderni ja kilpailukykyinen yritysmuoto*. 18.9.2004. s. 12.
- Pohjonen, Soile (2004). Liittyen Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän rahoittamaan tutkimushankkeeseen "Sopimuksellisuus maaseutupolitiikassa". 7 s.
- Rakentajat.fi. Verkkolehti. Saatavissa: <http://www.rakentaja.fi/index.asp?s=/seurantakohteet/hajahanke.asp>. [Siteerattu 27.9.2004].
- Rantala, Jarkko (2004). Elinkeinoelämä tarvitsee vähäliikenteistä tieverkkoa. *Tiennäyttäjät* 1/2004 ss. 8–9.
- Saatavissa: http://www.tiehallinto.fi/tiennayttaja/tiennayttaja_104.pdf. [Siteerattu 27.9.2004].
- RAY:n kotisivut (2004). Saatavissa: <http://www.ray.fi>. [Siteerattu: 29.9.2004].
- Räty, Tarmo (2004). Pohjalaisessa 11.10.2004. *Palveluseteli lisää mahdollisuuksia, mutta kustannusten hallinta vielä ongelma*. s.2. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Sosiaali- ja terveysministeriön kotisivut (2004). Saatavissa: <http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/julkaisut/vanhuspo/vanhpo6.htm>. [Siteerattu 12.7.2004].
- Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä (2004). Vaihtoehtona palveluseteli – Lahden seudun viiden kunnan palvelusetelikokeilu. Toim. Eija Kaskiharju ja Marjaana Seppänen. Helsinki. Saatavissa: <http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/store/2004/04/is1081329965913/passthru.pdf>. [Siteerattu 15.4.2004].
- Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita (2004). Valtakunnallinen omaishoidon uudistaminen.
- Selvityshenkilö Elli Aaltosen ehdotukset. Saatavissa: <http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/store/2004/03/is1080642089780/passthru.pdf>. [Siteerattu 15.5.2004].
- Sotainvalidien veljesliiton kotisivut (2004). Saatavissa: <http://www.sotainvalidit.fi/cgi-bin/iisi3.pl?cid=sotainvalidit&mid=1&sid=170>. [Siteerattu: 6.10.2004]
- Suomen kotiseutuliiton kotisivut (2004). Saatavissa: http://www.suomenkotiseutuliitto.fi/kotiseutuliitto/sivut/sksl_kehys.htm. [Siteerattu 10.9.2004].
- Suomen Kuntaliitto (2004). Hoivapalvelut ja monialainen yrittäjyys -seminaari Helsingissä 9.6.2004. Leena Piekkola Julkisten hankintojen neuvontayksikkö.
- Suomen Kylätoiminta ry (2003) .Valtakunnallinen kylätoimintaohjelma 2003–2006.
- Suomen sotaveteraaniliiton kotisivut (2004). Saatavissa: <http://www.sotaveteraaniliitto.fi>. [Siteerattu: 6.10.2004]
- Suomen Yrittäjien kotisivut (2004). Saatavissa: http://www.yrittajat.fi/sy/home.nsf/pages/C2256DB30028DDCFC2256D7F003_597D7. [Siteerattu 15.7.2004].

- Tiehallinto (2004). Yksityisteiden ominaisuus- ja kuntotiedon keruun kehittäminen. Tiehallinnon selvityksiä 23/2004. Saatavissa: http://www.tiehallinto.fi/julkaisut/pdf/3200873-v_yksityisteiden.pdf. [Siteerattu 13.6.2004].
- TIKO-tieisännöitsijöiden koulutusohjelma, Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän hankeseminaari 10.6.2004 toimialajohtaja Esko Hämäläinen, Suomen Tieyhdistys. Saatavissa: http://www.mmm.fi/ytr/Hanketoiminta/Hankeseminaari%202004/hankeseminaari_2004.htm. [Siteerattu 22.8.2004].
- Tilastokatsaus (2003). Pohjanmaan maakunta. Pohjanmaan liitto.
- Työministeriön tiedote 14.9.2004. *Lakimuutosesitys eduskunnalle. Starttirahan saajien joukkoa esitetään laajennettavan*. Saatavissa: <http://www.mol.fi/tiedotteet/2004091402.html>. [Siteerattu 10.11.2004].
- Vaasan tiepiiri (2004). Tiehallinto. Esite.
- Vaasan Yrittäjät ry (2004). Kyselytutkimus Vaasan Seudun Kehitys Oy:n toimialueella sijaitsevien sosiaali- ja terveyshuoltopalvelualan yritysten toimintatiedellytysten optimoinniksi. Alustavat tulokset. Vaasan Yrittäjät ry.
- Verkkouutiset. Saatavissa: <http://www.verkkouutiset.fi>. [Siteerattu 10.8.2004].
- YHYRES-yhdistyksen kotisivut (2004). Saatavissa: <http://www.yhyres.fi/>. [Siteerattu 21.9.2004].
- Ympäristökeskuksen kotisivut (2004). Saatavissa: <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=32458&lan=fi>. [Siteerattu 18.6.2004].
- Ympäristökeskus (2004). Avustukset rakennusperinnön hoitoon. Esite. Saatavissa: <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=8614>. [Siteerattu 15.8.2004].
- Ympäristöministeriö, Suomen ympäristökeskus ja Suomen vesiensuojeluyhdistysten liitto ry 2004. Hyvä jätevesien käsittely -esite. Edita, Helsinki. Saatavissa: <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=16623>. [Siteerattu 27.9.2004].

Haastattelut

- Autio, Tuula. Sivistystoimen johtaja, Laihian kunta. Laihia, 1.4.2004.
- Erkkilä, Eila. Sihteeri, Vähäkyrö-seura. Vähäkyrö, 11.5.2004.
- Eväsoja, Marjatta. Kulttuurijohtaja, Etelä-Pohjanmaanliitto. Seinäjoki, 11.5.2004.
- Försti, Hilikka. Opettaja, Kyrönmaan opisto. Isokyrö, 21.6.2004.
- Hakamaa, Sari. Puheenjohtaja, Lehmäjoen kyläyhdistys, Isokyrö. Isokyrö, 30.8.2004.
- Hallantie, Kari. Puistonjohtaja, Metsähallitus. Vaasa, 27.10.2004.
- Hokkanen, Reijo. Suunnittelija, Metsähallitus. Vaasa, 27.10.2004.
- Holm, Martti. Puheenjohtaja, Isonkyrön perusturvalautakunta. Laihia, 2.4.2004.
- Hongel, Jouni. Ylitarkastaja, Länsi-Suomen Ympäristökeskus. Vaasa, 15.6.2004.
- Honkonen, Sinikka. Sääksjärven kyläyhdistys. Vimpeli, 1.3.2004.
- Hyytiä, Mauri. Piiripäällikkö, Etelä-Pohjanmaan metsäkeskus. Vaasa, 10.11.2004.

- Häme, Liisa. Hankevalmistelija, Suomen kylätoiminta ry. Vähäkyrö, 18.3.2004.
- Jaskari, Matti. Toiminnanjohtaja, YHYRES-Kehittämisyhdistys ry. Tervajoki, 1.4.2004.
- Joutsela, Hannu. Sosiaalitoimenjohtaja, Laihian kunta. Laihia, 23.3.2004.
- Juurakko, Helena. Osuuskunnan jäsen, Hoivapalveluosuuskunta Luhurikka. Kuortane, 1.3.2004.
- Karjala Kalle, Koulutoimenjohtaja, Vähänkyrön kunta. Vähäkyrö, 2.3.2004.
- Kauppinen, Pentti. Tekninen johtaja, Isonkyrön kunta. Isokyrö, 30.3.2004.
- Kekäläinen, Hannele. Projektipäällikkö. Länsi-Suomen ympäristökeskus. Seinäjoki, 11.5.2004.
- Kimpimäki, Mauri. Hankintapäällikkö, Vaasan tiepiiri. Vaasa, 14.5.2004.
- Kniivilä, Soili. Kanslisti, Isonkyrön sivistystoimi. Isokyrö, 15.4.2004.
- Kokko, Hanna-Maija. Perusturvajohtaja, Vähänkyrön kunta. Vähäkyrö, 2.3.2004.
- Kojola, Marita. Johtava hoitaja, Kyrönmaan Terveyskeskus kuntayhtymä. Laihia, 16.3.2004.
- Kuukkanen, Pekka. Palvelukoordinaattori, Palko-hanke. Vaasa, 2.7.2004.
- Lahti, Hannele. Hoivayrittäjäksi ryhtyvä. Vaasa, 1.6.2004.
- Lapiolahti, Heikki. Aktiivijäsen, Laihian Ylipään nuorisoseura. Laihia, 24.8.2004
- Lapiolahti, Päivi. Matkailukoordinaattori, Laihian kunta. Laihia, 15.4.2004.
- Lehto, Tapani. Tekninen johtaja, Vähänkyrön kunta. Vähäkyrö, 27.4.2004.
- Lehtoluoto, Tapani. Erikoistutkija, Länsi-Suomen ympäristökeskus. Vaasa, 18.8.2004.
- Leino, Vesa. EU-hankeasiantuntija, Vaasan tiepiiri. Vaasa, 14.5.2004.
- Luhtala, Maria. Työvalmentaja/ohjaaja, Kyrönmaan Työpaja Arpeeti. Tervajoki, 14.4.2004.
- Lyyski, Helena. Kunnanvaltuutettu. Laihia, 16.3.2004.
- Myllymäki, Outi. Sihteeri, Laihian MLL. Laihia, 2.3.2004.
- Martimo, Juhani. Yksikön päällikkö, Tieliikelaitos. Vaasa, 18.8.2004.
- Mattila, Rami. Elinkeinoasiamies, Laihian kunta. Laihia, 17.8.2004.
- Norrbacka, Riitta. Toiminnanjohtaja, Isonkyrön ja Vähänkyrön 4H-Yhdistys ry. Isokyrö, 24.6.2004.
- Nyman-Salminen, Tuula. Isonkyrön keskikunnan maa- ja kotitalousnaiset ry. Isokyrö, 21.6.2004.
- Närvä-Vaismaa, Sirpa. Opettaja, Kyrönmaan opisto. Isokyrö, 21.6.2004.
- Perälä, Paavo. Puheenjohtaja, Isonkyrön tekninen lautakunta. Isokyrö, 30.3.2004.
- Puijola, Eliina. Projektipäällikkö/Toiminnanjohtaja. Käsityön talo Loftet. Vaasa, 31.8.2004.
- Pälviä, Terhi. Johtava työvoimaneuvoja, Kyrönmaan Työvoimatoimisto. Laihia, 17.9.2004.
- Rajala, Risto. Pajavetäjä, Kyrönmaan Työpaja Arpeeti. Tervajoki, 14.4.2004.
- Ranne, Lea. Yrittäjä/Puheenjohtaja, Laihian yrittäjät. Laihia, 6.7.2004.
- Rautio, Marja-Liisa. Osastopäällikkö, Länsi-Suomen ympäristökeskus. Vaasa, 27.10.2004.

- Riippi, Heikki. Puheenjohtaja, Laihian sivistyslautakunta. Laihia, 1.4.2004.
- Rintamäki, Tapani. Puheenjohtaja, Laihian 4 H-yhdistys. Vaasa, 6.9.2004.
- Rinta-Valkama, Minna. Projektipäällikkö, Laihian MLL. Laihia, 2.3.2004.
- Saari, Raine. Insinööri, Länsi-Suomen ympäristökeskus. Vaasa, 26.4.2004.
- Salomaa, Heimo. Kulttuuripäällikkö, Pohjanmaan liitto. Vaasa, 16.6.2004.
- Salonsaari, Seppo. Kylähankkeen projektipäällikkö. Vähäkyrö, 8.9.2004.
- Seppi, Pentti. Puheenjohtaja, Laihian Ylipään nuorisoseura. Laihia, 24.8.2004.
- Sevola, Pertti. Johtaja, Länsi-Suomen ympäristökeskus. Vaasa, 27.10.2004
- Storhannus, Carina. Kyläasiamies, Svenska Österbottens Byar r.f. Närpiö, 3.6.2004.
- Suomalainen, Arja. Hankeneuvoja, YHYRES-Kehittämisyhdistys ry. Tervajoki, 1.4.2004.
- Tassberg, Anu. Projektipäällikkö, Laihian kunta. Vaasa, 12.11.2004.
- Uitto, Hannu. MTK, Maataloustuottajain Etelä-Pohjanmaan liitto. Laihia, 14.5.2004.
- Vaismaa, Marja. Isonkyrön keskikunnan maa- ja kotitalousnaiset ry. Isokyrö, 21.6.2004.
- Vaissalo, Matti. Puheenjohtaja, Isonkyrön sivistystoimen lautakunta. Vaasa, 5.4.2004.
- Vest, Marja-Riitta. Kehittämissuunnittelija, Pohjanmaan liitto. Vaasa, 16.6.2004.
- Viianen, Hannele. Puheenjohtaja, Laihian tekninen lautakunta. Laihia, 7.4. 2004.
- Vilmunen, Tarja. Projektipäällikkö, Savilahtitalon esiselvitys -hanke. Vaasa, 24.5.2004.
- Vuorenmaa, Lasse. Rakennustarkastaja, Laihian kunta. Laihia, 7.4. 2004.
- Vuorinen, Hans. Projektipäällikkö, Vaasan Yrittäjät ry. Vaasa, 7.7.2004.
- Vuotikka, Anneli. Isonkyrön perusturvajohtaja. Isokyrö, 23.3.2004.
- Ylinen, Jussi. Yrittäjä. Tervajoki, 3.3.2004.
- Yli-Rönni, Pasi. Yrittäjä. Tervajoki, 3.3.2004.

